

MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; 1250 Budapest, Pf. 9
telefon: (1) 224 6754; fax: (1) 224 6752
e-mail: titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.btk.mta.hu

I. A kutatóközpont egészét érintő kutatási és tudományszervezési eredmények 2019. január 1. – augusztus 31.

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont (MTA BTK) 2019. évi helyzetét az az alapvető változásokat hozó tudománypolitikai reform határozta meg, melynek következtében a Magyar Tudományos Akadémia kutatóhálózata működési formát váltott, és 2019. szeptember 1-jétől az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) vezetése alatt működik. A BTK vezetése mindvégig arra törekedett, hogy konszolidálja a sokszor végletekig bizonytalanra vált körülményeket, megnyugtassa a kutatókat, és lehetőleg nagyobb veszteségek elkerülésével egyben tartsa a hét önálló kutatóintézetből álló tudományos műhelyt.

A „Kiválósági Központok Támogatása” címmel meghirdetett akadémiai pályázatot összintézeti összefogással (hat saját kutatóintézet és hét külső intézmény együttműködésével) nyerte el az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Pécsi Tudományegyetem konzorciuma: a „Mohács 1526–2026 – Rekonstrukció és emlékezet Kutatócsoport” projekt 2018 elején indult. A pályázat hároméves futamideje alatt hat nagyobb témakörben folynak feltáró, összehasonlító és új típusú összegzéseket eredményező kutatások. A multidiszciplináris vizsgálatok a csatátér meghatározásától az emlékezetpolitikán át a Jagelló- és a Szapolyai-korszakkal kapcsolatos alapkutatásokig az összes lényeges kérdésre kiterjednek, melyek alapján megértjük, mi történt a Magyar Királysággal a 16. század első felének sorsfordító időszakában. A program történeti és emlékezettörténeti alprogramjának részeként három kötet készült el: az *első* Mohács előzményei közül az egyik legfontosabb kérdéssel, a Jagelló-kori magyar állam anyagi helyzetével foglalkozik: Neumann Tibor *Registrum proventuum regni Hungariae. Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)* című forrásközlésével, amely az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport és a Mohács-kutatócsoport közös kiadásában jelent meg. A második kötet (B. Szabó János–Fodor Pál szerk., *Új korszak határán: Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*) a 16. század első harmadának európai hadügyét tekinti át. A harmadik kötet (Fodor Pál–Varga Szabolcs szerk., *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*) a mohácsi csata utóéletét, a magyar önismeretben és identitásban játszott szerepét tekinti át a balsorsú összeütközés másnapjától egészen napjainkig (<http://www.mohacs.btk.mta.hu/>).

Nemzetközi mércével is elsőrangú bölcsész projekt zárult le az MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa vezetésével 2019 tavaszán „COURAGE – Gyűjtemények hálózata. Kulturális ellenállás és ellenkultúra” címmel, melynek hatása kiemelkedő fontosságú a teljes beszámolási időszakban. Az ellenzékiesség öröksége az egykori szocialista országokban” című programot a Horizont 2020, az Európai Unió Kutatási és Innovációs Keretprogramja támogatja (a 12 európai résztvevő közül 3 hazai intézmény). A projekt keretében százötvenezer dokumentumot gyűjtöttek össze, kiadványokat, fotókat, hangokat, zenéket és posztereket, amelyek a kulturális ellenállást mutatják be a kommunizmussal szemben. Ezek ma már egy nagy online adatbázis részét képezik, hozzákapcsolódó alkalmazásokkal, kézikönyvekkel, sőt társasjátékkal kiegészítve (<http://cultural-opposition.eu/>).

A Lendület-kutatócsoportok kiváló megtestesítői a BTK mint ernyőszervezet alatt működő kutatóintézetek közötti tudományos együttműködésnek; eredményeik kiváló példái a rokon és társtudományok művelői által létrejövő szinergiának.

Az MTA BTK Filozófiai Intézet Lendület Morál és Tudomány Kutatócsoportja a tudományos kutatás háttérében meghúzó, azt orientáló, korlátozó és különböző vonatkozásokban igazoló értékek történeti, filozófiai és szociológiai vizsgálatára alakult. Célja, hogy esettanulmányokon keresztül tárja fel azokat a gyakran nem reflektált és így racionális kontrollt nélkülöző kognitív, morális, társadalmi és esztétikai értékeket, amelyek a modern tudomány 17–20. századi történetét jellemzik (<http://lendulet.fi.btk.mta.hu/hu/>).

Az MTA BTK Történettudományi Intézet Lendület Szent Korona Kutatócsoportja 2012 júliusa óta a magyar uralkodókoronázások és a Szent Korona 1526 és 1916 közötti történetének szisztematikus vizsgálatára kapott jelentős támogatást. A Szent Korona újkori históriájának és a magyar király-, illetve királyné-koronázások 16–20. századi ceremóniáinak részletes áttekintése mellett kiemelt figyelmet fordítottak arra is, hogy egyes korszakokban kinek mit jelentett a Szent Korona, milyen eszmeiség fűződött hozzá, és milyen szerepet játszott a magyar állami, később nemzeti reprezentációban és szimbolikus politikában. Az akadémiai kutatócsoportnak eddig 13 nyelven 21 kiadványa és 300 tanulmánya jelent meg, miközben elsőként készítették ismeretterjesztő filmet koronázási jelvényeink históriájáról, amelynek DVD-je nemrég nyolc nyelven látott napvilágot és minden magyar középiskolába eljutott (<https://tti.btk.mta.hu/lendulet/szent-korona.html>).

Az MTA Történettudományi Intézet Lendület Trianon 100 Kutatócsoportjának célja, hogy lerója a témával kapcsolatban a magyar történetírás adósságait a magyar és a nemzetközi szakmai közönséggel és a szélesebb közvéleménnyel szemben; megvilágítsa a trianoni békeszerződés megszületésének egyes, eddig árnyékban hagyott vagy esetleg félreinterpretált oldalait és a 100. évfordulóra készülve olyan új, friss és érvényes műveket publikáljon, amelyek a szélesebb magyar közvélemény számára is orientációs pontot jelenthetnek (<https://tti.btk.mta.hu/lendulet/trianon-100/2579-trianon-100.html>).

Az MTA BTK Zenetudományi Intézet Lendület 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport elsődleges célja, hogy összegyűjtse, archiválja, elemezze és értelmezze, valamint kutathatóvá tegye a 20. századi magyar zene dokumentumait, továbbá hogy e kutatások eredményeit a szakmabeli érdeklődők és a nagyobb nyilvánosság elé tárja. Nemcsak a komolyzenét hanem a szórakoztató és könnyűzenét is vizsgálják, hazai és nemzetközi konferenciák sokaságát rendezik a 20–21. századi zene kutatásának ösztönzése céljából (<http://zti.hu/index.php/hu/mza>).

Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet Lendület Hosszú reformáció Kelet-Európában (1500–1800) Kutatócsoport arra tesz kísérletet, hogy a hagyományos felfogással ellentétben egy 300 éves időintervallumban értékelje újra a kelet-európai térségben végbement reformációs folyamatokat. Ennek érdekében felállítanak egy nemzetközi kutatási és koordinációs központot, amelynek célja, hogy a nemzetközi reformációkutatáson belül a közép- és délkelet-európai térség vezető kutató- és tudományos szervező intézményévé váljon (<https://iti.btk.mta.hu/hu/lendulet/hrke1500-1800/hirek>).

Az MTA BTK Történettudományi Intézet Lendület Családtörténeti Kutatócsoport – Gyermekkor és mozaikcsaládok a 16–19. században – önálló vizsgálat tárgyává teszi a teljes-, fél- és mostohatestvéreket, szülőket és mostohaszülőket integráló összetett családformációkat.

Az évszázadokon és társadalmi rétegeken átívelő kutatás írott, tárgyi és vizuális források felhasználásával, több tudományág módszereit hasznosítva törekszik módosítani a tradicionális családokról élő idealizált képet. Történészek, történeti demográfusok, irodalomtörténészek, történeti néprajzosok és művészettörténészek igyekeznek árnyalni azt a sematikus nézetet, hogy ezek az „abnormális” családformációk konfliktusokkal, negatív érzelmekkel és gonosz mostohákkal terheltek (<https://tti.btk.mta.hu/lendulet/csaladtortenet.html>).

Az MTA BTK Történettudományi Intézet Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport a magyar királyi hatalom és a városok gazdasági életben betöltött szerepét vizsgálja a középkor századaira vonatkozóan, sőt esetenként még azon túl is, hiszen gazdaságtörténeti szempontból a magyar középkor hagyományos záródátuma, 1526 nem tekinthető korszakhatárnak. Alapvető céljuk, hogy a történeti, régészeti, numizmatikai, heraldikai és művészettörténeti adatok együttes feldolgozásával végezzenek kutatást, így az új, a gazdaságtörténetben eddig sok esetben nem használt forráscsoportokat (például textilzárjegyek, síremlékek) is megszólaltassák, a feltárt, ez idáig ismeretlen írott forrásokat pedig publikálják (<https://tti.btk.mta.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet.html>).

Az MTA BTK Régészeti Intézet Lendület Mobilitás Kutatócsoportja 2015-től ötéves program keretében vizsgálja a Kárpát-medence bronzkorának első ezer évéből (Kr. e. 2500 és 1500 közötti időszakból) ismert településeket és temetkezéseket. A korszak emberi maradványait és tárgyi emlékeit az élettudományok (genetika, patológia) és a természettudományok (abszolút kormeghatározás, az izotóp geokémia és a geofizika) legmodernebb módszereivel elemzik, hogy ennek segítségével jobban megismerhetővé váljon az egyiptomi nagypiramisok építésének korától a mükénéi civilizáció virágzásának idejéig nyúló időszakkal egyidőben Magyarországon élő közösségek egészségi állapota, táplálkozása, a korszaknak nevet adó bronz beszerzésének útvonalai és az egyének és közösségek mobilitása (<http://mobilitas.ri.btk.mta.hu/?lang=hu>).

II. Közvetlenül a kutatóközpont vezetése alá tartozó kutatócsoportok kutatási eredményei, ezek jelentősebb publikációi

MTA BTK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT (MŐT)
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., 1250 Budapest, Pf. 9
honlap: www.arpad.btk.mta.hu

I. A témacsoport fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

A magyar őstörténet kutatásának előmozdítása, amely egyfelől saját erőforrásokra támaszkodó munkával, másrészt külső erőforrások szervezésével valósul meg. 2019-ben az előző évben megalapozott tevékenységek kiteljesítésén, illetve már folyamatban lévő projektjeik folytatásán, fejlesztésén dolgoztak. Ennek jegyében a MŐT-höz köthető tudományos és ismeretterjesztő könyvkiadás, a nyilvánosság hatékonyabb elérése, valamint új tudományos eredmények elérése volt a cél.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő eredmények

2019 első nyolc hónapjában több kötet kiadásának előkészítése zajlott, többek között saját sorozatuk, a *Források és tanulmányok* 4. kötetének munkálatai is (*A kaukázusi Albánia története*). Megjelent egy nagy példányszámú ismeretterjesztő munka, mely a korai magyarság történetét mutatja be. A MŐT egyik munkatársa nyáron expedíciót szervezett és vezetett a

Volga-vidékre, melynek során a térségben rejlő lehetőségek felmérését folytatta, és alakította ki a szükséges tudományos kapcsolatokat. Szintén szervezésükben egy csoport a Dnyeszter-vidéken járt az ottani új lelőhelyek felmérése és egy ismeretterjesztő film forgatása céljából. A MÓT munkatársai a nyári idényben ásatást végeztek a PPKE Régészeti Tanszékével közösen (Jászfákóhalma). Az év során akadémiai INFRA-adatbázisfejlesztési támogatással folyamatosan részt vettek László Gyula (1910–1998) régész hagyatékának feldolgozási és digitalizálási munkálataiban (<http://lgyda.btk.mta.hu/>).

A kutatócsoport tagjai a beszámolási időszakban összesen 10 tudományos és 2 ismeretterjesztő publikációt, továbbá 1 absztraktot, posztert, lexikonszócikket tettek közzé, valamint 4 kötet szerkesztésében vettek részt. Külföldön 3 (Oroszország, Bulgária), belföldön 1 tudományos, valamint 11 ismeretterjesztő előadást tartottak (Magyarország, Ausztria).

III. A témacsoport hazai és nemzetközi kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

A csoport magját két teljes és két fél (júliustól 1 teljes és négy fél) státusz jelenti, ehhez kapcsolódik két személy az MTA BTK TTI kutatói közül. A MTA BTK munkatársaiból további 20 fő vesz részt a munkában, valamint a hazai felsőoktatási és közgyűjteményi szférából további 20 fő alkotja a csoport külső tagságát. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel 2013-ban aláírt keretszerződés eredményeképpen a MÓT közös expedíciót szervezett Oroszországban. A MÓT tagsága több előadást tartott külföldön (Oroszország, Bulgária). A MÓT egyik tagja egy Ausztriában megrendezett kiállítás elkészítésében vállalt jelentős szerepet: „Reiterbögen: Archäologie. Rekonstruktion. Experiment” MAMUZ, Schloss Asparn. Kiállítás, 2019. április 13.–november 25.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent legjelentősebb tudományos publikációk

1. Balogh Csilla – Szentpéteri József – Wicker Erika (szerk./eds.): Hatalmi központok az Avar Kaganátusban. Power Centres of the Avar Khaganate. Kecskeméti Katona József Múzeum – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Kecskemét–Budapest, 2019, 432.
2. Türk Attila – Langó Péter: Régészeti adatok a honfoglalás kori sírokban fennmaradt lómaradványok klasszifikációjához. In: „...*ugy irhassak mint volt*”. *Ünnepi tanulmányok a 65 esztendő Tóth Sándor László tiszteletére*. Szerk.: Bagi Zoltán Péter. Győr–Szeged 2019, 55–74.
3. Helen Post – Endre Németh – László Klima – Rodrigo Flores – Tibor Fehér – Attila Türk – Gábor Székely – Hovhannes Sahakyan – Mayukh Mondal – Francesco Montinaro – Monika Karmin – Lauri Saag– Bayazit Yunusbayev – Elza K. Khusnutd: Y-chromosomal connection between Hungarians and geographically distant populations of the Ural Mountain region and West Siberia. *Scientific Reports* (2019) 9:7786.
4. Gabriella M. Lezsák – Andrey Novichikhin – Erwin Gáll: The analysis of the discoid braid ornament from Andreyevskaya Shhel (Anapa, Russia) (10th century). *Acta Archaeologica Carpathica* 53. (2018), 143–168.
5. Sudár Balázs: A turbános morvák esete a korai magyar szállásokkal. A Hudúd al-álam és a magyar őstörténet. *Századok* 153 (2019): 1. 75–100.

6. Sudár Balázs: Vándorlás és megtelepedés. In: Font Márta; Sudár Balázs: Honfoglalás és államalapítás, 9–10. század: a törzsszövetségtől a keresztény királyságig. Kossuth Kiadó, Budapest, 2019, 7–75.

MTA BTK MÉDIATUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; 1453 Budapest, Pf.: 33.

honlap: www.btk.mta.hu/mediatudomanyi-es-mediator-teneti-kutatocsoport.html

I. A témacsoport fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság között 2012. július 17-én kötött együttműködési keretmegállapodás alapján kutatásaik elsősorban médiatörténeti és médiajogi témában folynak.

Történeti kutatásaik súlypontját a keresztény felekezetek és a nyilvánosság viszonyának feltárása jelentette. A 20. század elején a tömegsajtó megjelenése már Magyarországon is kézzel fogható következményekkel járt az egyházak számára, az új helyzet pedig egyfajta kísérletezésre ösztönözte őket.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő eredmények

Megvizsgálták a református egyházban jelentkező napilap-indítási igényeket, illetve a református lelkészi kar kapcsolatait a Pályi Ede szerkesztő által 1900 és 1914 között kiadott *Magyar Szó* című napilappal, amelyet több kortárs – alapvetően tévesen – protestáns lapnak ítélt. Esettanulmányban tárták fel, hogy a magyar napisajtó hogyan használta fel a világháborús propaganda céljaira az 1916-os év egyik legjelentősebb egyházpolitikai eseményét, az iszlám elismert vallássá nyilvánítását. Megvizsgálták, hogy *A Szív* című, fővárosi jezsuita hitbuzgalmi orgánium, illetve az észak-magyarországi egyházi sajtó hogyan reagált az 1918–1919-es évek eseményeire, valamint a „keresztény kurzus” berendezkedésére. Elemezték a jelentős gondolkodó, Mihelics Vid nézeteinek alakulását a húszas évektől a hatvanas évekig terjedő időszakban a katolikus egyházi sajtó feladatairól. Külön tanulmányban tárták fel, hogy a katolikus pártok és társadalmi szervezetek hogyan jelenítették meg a nyilvánosság előtt a földreform kérdésével kapcsolatos álláspontjukat az 1939 és 1945 közötti időszakban, valamint megvizsgálták, hogy az 1948 és 1953 közötti években az állampárti sajtó milyen propagandisztikus értelmezési kereteket teremtve számolt be a magyar katolicizmust érintő eseményekről.

Kutatásaikban nagy súlyt kapott a néprajzi ismeretek sajtóreceptiójának vizsgálata a dualizmus korszakában; ennek részeként megvizsgálták, hogy a folklór értelmezése és megjelenése hogyan érhető tetten a lapszerkesztő Arany János tevékenységében, illetve hogy a magyar turisztikai lapok milyen szerepet játszottak a helyi folklór megismertetésében és gyűjtésében az Osztrák–Magyar Monarchiában. A második világháborús korszak sajtótörténetével összefüggésben azt kutatták, hogy a náciellenes ellenpropaganda hogyan jelentkezhetett a nyilvánosságban, illetve hogy a sajtóforrások mennyiben használhatók a kisegítő honvéd karhatalom ellenállói 1945 utáni élettörténetének rekonstrukciójában. A Kádár-korszakra vonatkozóan azt igyekeztek feltárni, hogy a szépirodalom hogyan ábrázolta az újságírók alakját, szerepfelfogását, illetve milyen képet festett az újságírók szerkesztőségi konfliktusairól.

A *Médiatudományi Könyvek* című sorozatukban *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből* címmel előkészítettek egy újabb tanulmánykötetet, amely megjelenés előtt áll. A kötet nyolc tanulmánya az 1900 és 1945 közötti időszak katolikus és református egyházi sajtójának történetét vizsgálja, egyebek mellett arra keresve a választ, hogy a két egyházi közösségen belül miként alakult a sajtószabadság megítélése, illetve hogy egyes konkrét szerkesztőségek – elsősorban a katolikus egyházhoz kötődő Központi Sajtóvállalat lapjai – hogyan alkalmazkodtak a változó társadalmi és politikai környezethez.

III. A témacsoport hazai és nemzetközi kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

A kutatócsoport a flamand iMinds-Studieson Media, Information and Telecommunication (SMIT) kutatóközponttal együttműködve 2015 óta a médiaszabadság és pluralizmus aktuális kérdéseit vizsgálja. Emellett állandó kapcsolatban állnak a médiatudomány hazai műhelyeivel, kiemelten a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatudományi Intézetével, és részt vesznek az MTA Sajtótörténeti Munkabizottságának tevékenységében. Munkatársaik folyamatos kapcsolatban állnak az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Magyar Nemzeti Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár és a Politikátörténeti Intézet kutatóival.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent legjelentősebb tudományos publikációk

Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből*. Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, 2019 (megjelenés alatt).

MTA BTK – NEB VIDÉKTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT
1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. 1250 Budapest, Pf.: 9.
honlap: <http://www.btk.mta.hu/videktorteneti-temacsoport.html>

I. A témacsoport fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa vezette Vidéktörténeti témacsoport az MTA BTK és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága égisze alatt működik. Kutatásai súlypontját az 1940-es évektől bekövetkezett struktúraváltoztató jelentőségű társadalomtörténeti események vizsgálatára helyezik. A radikális állami beavatkozások következtében megindult változások, illetve az azokat átélő, adott esetben elszenvedő emberekkel történtek vizsgálatában különös jelentőséget kapnak a vidéki Magyarország konkrét tereihez és időkeretéhez kötött, az összehasonlítást tudatosan alkalmazó kutatások.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő eredmények

A témacsoport egyedüli státuszban levő vezetőjének saját vidéktörténeti kutatásai mellett egyrészt az alább felsorolt köteteket szerkesztette, másrészt koordinálta azt a munkát, amely a Nemzeti Emlékezet Bizottsága munkatársai által a pártállam politikai elitjéről összeállított életrajzokat adatbázissá alakítja. Megjelent a *Magyar vidék a 20. században* című sorozat 3. és 4. kötete, valamint a *Vidéktörténet* című sorozat 2. kötete, összesen több mint 1200 oldal terjedelemben.

III. A témacsoport hazai és nemzetközi kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

2019-től Lendület-kutatócsoportként működnek. Ennek köszönhetően 26 kutató csatlakozott hozzájuk, közülük 4-4 fő a BTK Néprajztudományi és a Történettudományi Intézet munkatársai. Az egyénekenként, önálló kutatómunkát végző munkatársak hálózatoként működő témacsoport idén három tanulmánykötetet állított össze.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent legjelentősebb tudományos publikációk

1. Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Vakvágány. A „szocializmus alapjainak lerakása” vidéken a hosszú ötvenes években.* NEB – MTA BTK, Budapest, 2019, 680.
2. Galambos István – Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Magyar dűlős. Tanulmányok a kényszerkollektivizálás történetéhez.* NEB, Budapest, 2019, 228.
3. Csikós Gábor – Hegedűs István – Horváth Gergely Krisztián – Ö. Kovács József (szerk.): *Területi-társadalmi törésvonalak és a boldogulás útjai.* MTA BTK, Budapest, 2019, 308.

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

FILOZÓFIAI INTÉZET

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.
telefon: (1) 224 6778; fax: (1) 224 6784
e-mail: fi.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.fi.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az MTA BTK Filozófiai Intézet (FI) tárgyévi helyzetét az az alapvető tudománypolitikai reform határozta meg, amelynek részeként a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) kutatóhálózata működési formát váltott, és 2019. szeptember 1-jétől az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) vezetése alatt működik tovább. Az év elején a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója észszerűsítette az intézet elmúlt időszakban többször megváltozott kutatócsoport-szerkezetét. Négy témacsoport jött létre az intézetben: a *Filozófiatörténet témacsoport*, a *Gyakorlati filozófia témacsoport*, az *Ismeretelmélet témacsoport* és a *Tudományfilozófia témacsoport*. Az átalakulási folyamat részeként, az MTA elnökének utasítására az év első hónapjaiban elkészített *Tématerületi Kiválósági Program (TKP)* pályázati anyag számára az egyes csoportok újrafogalmazták küldetésüket és kutatási célkitűzéseiket.

A beszámolási időszakban a *Filozófiatörténet témacsoport* tovább folytatta forráscentrikus magyar és egyetemes filozófiatörténeti kutatómunkáját (különös tekintettel az idegen nyelven, pl. latinul hozzáférhető vagy kézíratos művekre), amelyhez a regionális nemzetközi kapcsolatok ápolása és a digitális bölcsészeti módszereket alkalmazó Magyar Filozófiai Archívum továbbfejlesztése társult. A *Gyakorlati filozófia témacsoport* fő feladatának nemzetközi kapcsolatainak ápolását, e kapcsolatok révén tudományos események szervezését és lebonyolítását, valamint az ezen események alapján kiadható szövegek előkészítését tekintette, a széles értelemben vett gyakorlati filozófia témakörében. Az *Ismeretelmélet témacsoport* folytatta a tág értelemben vett ismeretelméleti problémák újragondolását, eredményeinek a hazai és nemzetközi fórumokon való publikálását. Több műhelyszeminárium keretében dolgoztak ki benyújtott pályázatot, ill. rövid- és középtávú kutatási terveket. A *Tudományfilozófia témacsoport* munkáját a beszámolási időszakban is a Lendület-pályázatában foglalt célkitűzések határozták meg, a témacsoport más tagjai pedig a modern fizika filozófiai alapjainak kutatásával foglalkoztak (a kauzalitás, a determinizmus, a valószínűség, valamint a lokalitás filozófiai fogalmának tisztázása a tudományos elméletekben).

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Az MTA BTK Filozófiai Intézet a magyar filozófiai szakma létszámban, kutatási teljesítményben és pályázati befogadóképességben egyik, ha nem a legnagyobb intézménye, amely a filozófia diszciplínáinak és korszakainak alábbi területein végez nemzetközi színvonalú és beágyazottságú alapkutatási és kulturális értékmegőrzési tevékenységet. Az intézet egyben a Mesterséges Intelligencia Koalíció alapító tagja.

Az intézetnek a beszámolási időszak alatt elért kutatási eredményei az összevont témacsoport-struktúrában belül a következőképpen valósultak meg:

A *Filozófiatörténet témacsoport* egyik tagja a vezető kutatója az *Eötvös József levelezésének kiadása* című nagyobb összegű kutatásnak (NKFI K 112137). Ez a projekt is 2019. december 31-ével zárult, ebben az időszakban a fő feladat a már összegyűjtött és feldolgozott, szerkesztett anyag kiadása, sajtó alá rendezése. Napvilágot látott az *Az értelmiség szerepe a kollektív identitások megteremtésében Lengyelországban és Magyarországon a 19. és 20. században* című lengyel–magyar bilaterális kutatási projekt (lásd: III. szakasz) reprezentatív eredményeit tartalmazó tanulmányblokk a De Gruyter kiadó gondozásában megjelenő folyóiratban.

A témacsoport egy másik tagja interdiszciplináris kutatásainak részeként a szocreál és szocmodern fogalmának tisztázását és urbánus környezetben való megjelenését vizsgálta (elsősorban a mimézisre fókuszálva), valamint az építészetfilozófia, az építészeti jelentés kérdésével foglalkozott (a kutatás eredményeit a hazai alkalmak mellett Berlinben, Durhamben, Darmstadtban, Białystokban, Varsóban és Belgrádban rendezett konferenciákon mutatta be). A csoport egy másik tagja a 16–17. századi, latin nyelvű magyar filozófiatörténettel foglalkozott, kutatásainak eredményeit többek között egy Utrechtben rendezett konferencián tárva a szakmai közönség elé (ezenkívül elkészült egy cca. 80 oldalas latin szöveg nyersfordításának több mint fele). Tovább zajlott a Franz Brentano és Révész Géza közti német nyelvű levelezés kiadásra történő előkészítése, valamint a csoport egyik tagja társ-vendégszerkesztésében elkészült a *Magyar Filozófiai Szemle* magyar filozófiatörténettel foglalkozó különszáma.

A beszámolási időszakban zárult a témacsoport égisze alatt működő *Magyar Filozófiai Archivum* korábbi, kísérleti szakaszában (2015–2017) elért infrastruktúrafejlesztési eredményeinek konszolidálását célzó vállalkozás. Ennek folyamán bekerült az archívumba az eredeti kísérleti szakasz során és jelenleg az intézet saját forrásaiból, valamint külső partnerektől beszerzett teljes anyagmennyiség, továbbá feldolgozásra kölcsönkapott, magántulajdonban lévő egyes hagyatékok részei, amihez egyes közgyűjteményekben lévő anyagokat leíró rekordok társulnak. Reményeik szerint a jelen szakaszban végzett infrastruktúrafejlesztés eredményeképpen sikerül funkcionalitásban, tartalomban és kapacitásban egy olyan digitális archívum kiépítése, amely hosszú távon szolgálhatja az intézetben zajló magyar és egyetemes filozófiatörténeti kutatási és kulturális értékmegőrzési tevékenységet.

A *Gyakorlati filozófia témacsoport* egyik tagja a CISUECO (*Centro Interuniversitario di Studi Ungheresi e sull'Europa Centro-Orientale*) társ szervezésében szokásos – minden második évben sorra kerülő – közös konferenciát szervezett. Ennek idén az *Incroci fra Italia e Ungheria tra pace e guerra fredda: storia, letteratura, cultura, mondo delle idee (1945–1955)* [Olasz–magyar találkozások béke és hidegháború között: történelem, irodalom, kultúra, eszmevilág (1945–1955)] volt a címe. A témacsoport tagja nemcsak magyar főszervezője volt, hanem olasz nyelvű előadást is tartott *Fra integralismo e „proto-aggiornamento”. Il rapporto tra la Chiesa e il mondo moderno nella stampa cattolica ungherese dell'epoca di Rákosi e nei documenti vaticani contemporanei* [Integrizmus és „ős-aggiornamento” között. Az Egyház és a modern világ viszonya a Rákosi-korszak magyar katolikus sajtójában és a korabeli vatikáni dokumentumokban] címmel. A csoport egy másik kutatója ugyanezen a konferencián angol nyelvű előadást tartott Pogány Frigyes építészetelméleti és urbanisztikai munkásságáról. A témacsoport áprilisban nemzetközi konferenciát szervezett a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen *Rethinking the European City: New Conceptions and the Living Heritage* címmel, ahol a *Philosophy of the City Research Group* vezetője, az amerikai Shane Epting tartott kiemelt előadást. Májusban a Károli Egyetem angol tanszékével szerveztek nemzetközi konferenciát *Arts and the City* címmel. A témacsoport tagjai a természetjog-kutatás keretében részt vettek a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Allamtudományi Karának

(PPKE JÁK) *Ius Naturale* Kutatócsoportja által szervezett *A Természetjog Napja* című rendezvényen, s előadást is tartottak ott, *Legge naturale e storicità* [*Természeti törvény és történetiség*] címmel, melynek publikálása a jövő év folyamán várható. A témacsoport társszervezésében lezajlott a hagyományos angol nyelvű *Registers of Philosophy* konferencia, ahol Günter Figal, a Freiburgi Egyetem professzora, és Sharon Rider (Uppsala University) tartotta a keynote előadásokat. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Politika- és Államelméleti Kutatóintézetével közösen nemzetközi konferenciát szerveztek *MacIntyre 90 – Practice, Tradition, Natural Law* címmel, Alasdair MacIntyre tiszteletére. Az ünnepelt üzenetet küldött a konferencia résztvevőinek. Kiemelt előadást tartott két amerikai kutató. A témacsoport meghívására előadást tartott az intézetben a neves amerikai Arisztotelész-kutató és fordító, C.D.C. Reeve. A témacsoport nemzetközi konferenciát szervezett *Post-1945 German Conservatism* címmel, ahol Günter Figal freiburgi professzor tartotta a kiemelt előadást. A témacsoport egyik tagja új monográfiát adott ki a narrativista történelemfilozófiáról, másik kutatója főszerkesztőként szerkeszti az újonnan alakult *Kultúratudományi Szemlét*, egy harmadik kutató pedig azt az időtani könyvet, mely Kant időbölcseletének értelmezéséből indul ki.

Az *Ismeretelmélet* témacsoport a beszámolási időszak alatt folytatta kutatásait a filozófiai megismerés természete, a filozófiai nézetkülönbségek episztemológiája, valamint a filozófiai problémák és filozófiai érvek szerkezete körében. Folytatták továbbá a társas elme/társas agy kérdésköre agyközpontú vs. inaktív megközelítésének előnyeit/hátrányait vizsgáló kutatást, illetve kutatták a naturalizmus és a fenomenológiai megközelítés viszonyát. Közelebbről vizsgálták Pólya György és Lakatos Imre elméletét a tudományos felfedezések természetét illetően, ezen belül is különös hangsúllyal a heurisztikus, felfedeztető módszerre. Tanulmányozták a Dienes családnak az elmefilozófia és ismeretelmélet szempontjából is releváns szellemi hagyatékát. Kutatásokat folytattak a tudományos relativizmus témakörében. Vizsgálták a kognitív neurológia által kínált evidenciák és a libertarianizmus viszonyát, valamint az önvezető autókkal kapcsolatban felmerülő morális felelősség kérdéskörét. Sikerült növelni a csoport integritását és erősíteni szakmai beágyazottságát konferenciák szervezésével, közös publikációkkal, valamint konferenciákon való aktív részvétellel, noha szeptembertől egy fiatal kutató kollégától búcsút kellett venniük.

A PPKE BTK Filozófia tanszékével közösen Intencionalitás és privilegizált hozzáférés címmel rendeztek konferenciát Budapesten (2019.06.20–21.), továbbá nemzetközi konferenciát szerveztek *Balatonfüreden 2nd International Conference on Heuristics: Orienting and Modeling Invention* címmel (2019.08.30–09.01.). Megkezdték a szeptember végére (2019.09.23–24.) tervezett *Responsibility for Consequences* c. nemzetközi workshop szervezését. Közreműködésükkel szerkesztés alatt *Az igazság pillanatai – a filozófiai megismerés védelmében* című kötet, mely a Kalligram Kiadónál jelenik meg, valamint folyik a *European Journal for Analytic Philosophy* különszámának (vol. 15, No. 2, 2019) szerkesztése *Free Will and Epistemology* címmel. A témacsoport kutatóinak tollából tanulmány jelent meg a *Science and Technology Studies* c. rangos nemzetközi folyóiratban; további négy tanulmány pedig idegen nyelvű kötetben látott napvilágot. A témacsoport kutatói különszámot szerkesztenek a *Magyar Tudomány* folyóirat számára *A végtelen fogalmi* címmel.

A *Tudományfilozófia* témacsoport tagjai 2019 szeptemberéig egy magyar nyelvű monográfiát és egy angol nyelvű szerkesztett kötetet jelentettek meg. Az előbbi a modális kifejezéseket leíró logikának, a modális logikának a huszadik századi történetével foglalkozik, kiváltképp W. V. O. Quine logikai és filozófiai kritikáit veszi górcső alá és mutat rá arra, hogy azokat sokáig félreértették, így téves és félrevezető „bevett nézetek” alakultak ki. Utóbbi kötet Otto Neurath

életét és munkásságát mutatja be számos új perspektívából, felhasználva Neurath teljes életművét legismertebb írásaitól a mára már feledésbe merült projektjeinek dokumentumaikig. A kötet írásai Neurath munkáit és eszméit azok filozófia- és társadalomtörténeti kontextusaiban elemzik, egyaránt felhasználva filozófiai, történeti és szociológiai nézőpontokat. Fontosabb eredményként megemlítendő, hogy a kutatócsoport tagjai 2019-ben eddig nyolc tanulmányt publikáltak angol nyelvű folyóiratokban vagy szerkesztett kötetekben. Ezek között megtalálható egy részletes tanulmány David Hume elme-konceptiójának newtoniánus aspektusairól a *The Oxford Handbook of Newton* című kötetben, egy cikk az elektromagnetikus mezők perzisztenciájáról a *Journal for General Philosophy of Science*-ben, valamint egy cikk Sir William Petty politikai aritmetikájának metafizikai háttéréről a *The European Journal of the History of Economic Thought* folyóiratban.

A témacsoport fizikafilozófiával foglalkozó kutatói megvizsgálták a valószínűség, a közös ok-elv és a véletlen összefüggését, a statisztikus korreláció fogalmát, valamint a kontextualitás koncepcióját a kvantumelméletben és tisztázták a kvantumkontextualitás és a Kochen-Specker-tételek viszonyát. Kidolgozták a kauzalitás egy új, a dinamikai rendszereken alapuló modelljét. Összehasonlították a kvantumvalószínűségek és a klasszikus kondicionális valószínűség szerepét a fizikai elméletekben.

b) Tudomány és társadalom

A *Gyakorlati filozófia* témacsoport kutatási irányára (gyakorlati filozófia) vonatkozó reflexióban folyamatos a kapcsolat a filozófia és a társadalom között. A politika-, morál- és társadalomfilozófia ugyanis nem művelhető a filozófiának a társadalomra való vonatkoztatása, illetve a társadalmi kérdések filozófiai tárgyalása nélkül. Ennek megfelelően a témacsoport kerekasztal-beszélgetést szervezett Falusi Márton kötetéről (*Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben*), melynek meghívott résztvevői Kulin Ferenc irodalomtörténész és H. Szilágyi István jogfilozófus voltak. A témacsoport egyik kutatója *Stílus és szubjektivitás* címen tartott ismertetőt az ELTE Filozófiai Kollégiumában, másik kutatója pedig könyvbemutatót szervezett *A Liget, a Sétány, a Csarnok és a Kert. A filozófia színterei* c. könyvről az Írók Boltjában.

Az *Ismeretelmélet* témacsoport diákok számára szervezett külön programot *How is it possible to invent such a solution? – An Anatomy of Thought* címmel Balatonfüreden (2019. 09. 01.). Folyamatban van egy nemzetközi hálózat kiépítése (perspektivikusan egy Network of Excellence létrehozatala) a California State University, Department of Mathematics és a Science and Mathematics Education Centerrel együttműködve. A témacsoport továbbra is részt vesz az utóbbi évek egyik legjelentősebb magyar filozófiai ismeretterjesztő vállalkozásában, a *Műút* folyóirat „Kiskaté” rovatának működtetésében, valamint a témacsoport egyik kutatója *Filozófiai Teaház* szervezett *Kié az irányítás? Az önvezető autók etikai problémái* címmel a PPKE-n. A témacsoport aktívan részt vesz a *Mesterséges Intelligencia Koalíció* munkájában (melynek az intézet alapító tagja), kutatói az *Adatipar, adatvagyon*, a *Nemzetközi kapcsolatok*, az *Oktatás és tudatosítás*, a *Szabályozás és etikai keretek* munkacsoportokban működtek közre.

A „Morál és Tudomány” c. Lendület-pályázat keretén belül a *Tudományfilozófia* témacsoport egyik célja a filozófiai eszmék társadalmi beágyazottságának vizsgálata, így 2019-ben is folytatódott az a konferenciasorozat, amelynek rendezvényein a magyar esztétikai gondolkodás szociologizáló aspektusait tárgyalják a résztvevők (az idei konferencia a magyar építészetelmélet és a szociológiai látásmód kapcsolódási pontjai köré szerveződött). A kutatócsoport egyik tagja konferenciát szervezett továbbá Ian Hacking filozófiai munkássága

kapcsán, különös tekintettel Hacking meglátásaira a társadalmi jelenségek létrejöttével és fennmaradásával kapcsolatban. A kutatócsoport egyik tagja pedig a Szellemi Tudományok Szabad Iskolája és a pozitivistá szociológia viszonyát elemezte a *Magyar Filozófiai Szemlében* megjelent tanulmányában.

A témacsoport fizikafilozófiával foglalkozó egyik tagja (fizikus) szakértőként megszólalt a Bartók Rádió *Varázsbolt* című műsorában, egy másik tagja pedig a *Linz School of Education (Johannes Kepler University)* és a *GeoGebra Intézettel* együttműködésben egy tudományfilozófiai népszerűsítő, interaktív kurzus kidolgozását célzó workshopon vett részt.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az intézet általános kutatói mobilitásának és nemzetközi kapcsolatainak a beszámolási időszakban is jó fokmérője volt a kutatók élénk nemzetközi és hazai előadói tevékenysége. Az intézet kutatói a beszámolási időszak során 61 nemzetközi (idegen nyelvű és/vagy külföldi) előadást tartottak (éves szintre extrapolálva: 91), amelyhez további 28 hazai előadás társult (éves szintre extrapolálva: 42).

A *Filozófiatörténet* témacsoport egyik kutatója tovább folytatta vendégkutatói tevékenységét Németországban az MWK-FELLOWS COFUND-Fellowship keretében (Max-Weber-Kolleg für kultur- und sozialwissenschaftliche Studien der Universität Erfurt), „*Leibniz és Kelet-Európa: hatalom- és valláspolitikai aspektusok*” című témájával. A vendégkutatói időszak előreláthatóan a 2019-es naptári év végén jár le, az utolsó időszakra tervezett publikációk részben megjelentek, részben pedig kiadás alatt vannak. 2019. december 31-én zárul „*Az értelmiség szerepe a kollektív identitások megteremtésében Lengyelországban és Magyarországon a 19. és 20. században*” című hároméves projekt is, ennek a keretén belül a beszámolási időszak után a Varsóban megrendezendő záró műhelykonferenciára és néhány folyamatban lévő publikáció megjelenésére lehet még számítani. Korábban sikeresen lezárt litván–magyar bilaterális projektjüket a beszámolási időszakban nem tudták hasonló új projekttel folytatni, ugyanis a litván és a magyar akadémia közötti adminisztratív egyeztetési problémák következtében a soron következő ciklusra szóló pályázat csak egy év csúszással került meghirdetésre. Litván kapcsolataik azonban a beszámolási időszakban sem szakadtak meg, ebben az időintervallumban is fogadtak litván vendégkutatót. A fentebb felsorolt nemzetközi kapcsolatok mindegyike a magyar filozófiatörténet-írás eredményeinek nemzetközi megismertetését és tágabb, európai, illetve globális kontextusba helyezését szolgálta.

Az *Ismeretelmélet* témacsoport tagjai számos külföldön megrendezett konferencián vettek részt meghívott előadóként vagy pozitívan elbírált jelentkezés alapján. Részt vettek továbbá oktatóként, konzulensként és bírálóként számos felsőoktatási intézmény munkájában: az ELTE BTK Filozófiai Intézet munkáját BA- és MA-kurzusok tartásával, PhD témavezetésével és konzultációkkal segítették, a PPKE BTK Filozófia tanszékén órákat tartottak filozófiatörténet és analitikus filozófia témakörében, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, illetve a Pannon Egyetemen pedig drámapedagógia kurzusokat tartottak, továbbá részt vettek a Milton Friedman Egyetem Gazdasági kar informatikus képzésében elméleti és gyakorlati kurzusok tartásával és konzulensként BA-diplomamunkák elkészítésében. Bírálataikkal segítették a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) és a *Magyar Filozófiai Szemle* munkáját, valamint egy nemzetközi konferencia szervezőit. A témacsoport tagjai részt vettek a MAB Bölcsészettudományi Bizottságának, az MTA Drámapedagógiai Albizottságának, valamint a MAB Művészeti Bizottságának, továbbá a MAB ún. *expert pool*jának munkájában. A

témacsoport egyik tagja vezeti az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Állandó Bizottság Pólya György Heurisztikai Albizottságát, melynek létrehozásában komoly szerepet vállalt. A témacsoport kutatói együttműködtek az MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet MTA–Rényi Felfedeztető Matematikatanítás Kutatócsoportjával és az ELTE szakmódszertani csoportjával; a Dienes-hagyaték elmefilozófiai és ismeretelméleti szempontból releváns feldolgozása kapcsán együttműködést szerveztek a *University of Sussex* Pszichológia tanszékével; a matematikaoktatás ismeretelméleti relevanciája kapcsán pedig együttműködtek a *University Jyväskylä*-vel, valamint az Élményműhely – Nemzetközi Steam Tanulási hálózattal.

A témacsoport a számos hazai konferencia-előadáson túl 12 előadással képviselte az intézetet nemzetközi konferenciákon (ebből 6-ot külföldön tartottak meg). Egy nemzetközi (*European Journal for Analytic Philosophy*) és egy hazai (*Magyar Tudomány*) folyóirat különszámának, valamint egy kötetnek a szerkesztése folyamatban van. Tanulmány jelent meg a *Science and Technology Studies* c. rangos nemzetközi folyóiratban.

A *Tudományfilozófia* témacsoport az oxfordi *Hertford College*-dzel együttműködve tartotta meg a David Hume munkásságát új szempontok szerint értelmező „*Recasting the Treatise*” című konferencia-sorozatának második rendezvényét, valamint továbbra is együttműködik a bécsi *Institut Wiener Kreis* tagjaival Otto Neurath levelezésének publikálása kapcsán.

A témacsoport fizikafilozófiával foglalkozó kutatói összesen 13 tudományos előadást tartottak különféle hazai, valamint nemzetközi konferencián, illetve tanszéki szemináriumokon az alábbi városokban: Athén, Budapest, Genf, London, München, Prága, Szófia, valamint tanulmányokat referáltak több nemzetközi folyóirat (*Studies in History and Philosophy of Modern Physics*, *Philosophy of Science*) számára. Együttműködésre léptek a *jeruzsálemi Héber Egyetem Sidney M. Edelstein Center for the History and Philosophy of Science, Technology and Medicine* kutatóintézetével és megállapodtak egy évenkénti konferencia-sorozatról. Egyik kutatójuk a *London School of Economics* Filozófia, Logika és Tudományos Módszer Tanszékén „*Einstein for Everyone*”, illetve „*The Physics and the City*” címmel tudományfilozófiai kurzusokat tartott.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

A *Gyakorlati filozófia* témacsoport az MTA nemzetközi konferencia-szervezési pályázatán 300 ezer forintot nyert el, egy fiatal kutatója pedig az Osztrák–Magyar Akció Alapítványnál nyert ösztöndíjat, 3 hétre Salzburgban.

Az *Ismeretelmélet* témacsoport balatonfüredi második nemzetközi konferenciájának (*Heuristics: Orienting and Modeling Invention*) megrendezését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta; a csoport tagjainak a nemzetközi konferenciákon való részvételét részben az MTA, részben egyéb pályázat támogatta.

A *Tudományfilozófia* témacsoport egyik tagja elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai-emléklapját, melyet a Bolyai-Kuratórium a kiemelkedő szakmai minősítést elérő, végzett ösztöndíjasainak adományoz; egy másik munkatársuk Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjat nyert az *Universitat de Barcelona* filozófia tanszékére; egy további tagjuk a *London School of Economics* Filozófia, Logika és Tudományos Módszer tanszékén tanított.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bernáth László: *Why Libet style experiments cannot refute all forms of libertarianism?* In Bernard, Feltz; Marcus, Missal; Andrew, Cameron Sims (szerk.): *Free Will, Causality, and Neuroscience*. Amsterdam: Brill, 97–117 (2019). <http://real.mtak.hu/101471/>
2. Demeter Tamás: *Hume's Science of Mind and Newtonianism*. In Schliesser, Eric; Shmeenk, Christopher (szerk.): *The Oxford Handbook of Newton*. Oxford: Oxford UP (2019).
3. Hörcher Ferenc: *Philosophers and the City in Early Modern Europe*. In: Sharon, M. Meagher; Samantha, Noll; Joseph, S. Biehl (szerk.): *The Routledge Handbook of the Philosophy of the City*. Abingdon: Routledge (2019). <http://real.mtak.hu/102973/>
4. Hofer-Szabó, Gábor: Quantum mechanics as a noncommutative representation of classical conditional probabilities. *Journal of Mathematical Physics*, 60, 062106 (2019).
5. Gángó, Gábor: *Der Wahlkampf des Pfalzgrafen Philipp Wilhelm von Neuburg um die polnische Krone und die Entstehung von Leibniz Specimen Polonorum*. In: Dingel, Irene; Kempe, Michael; Wenchao, Li (szerk.): *Leibniz in Mainz: Europäische Dimensionen der Mainzer Wirkungsperiode*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 45–72 (2019). <http://real.mtak.hu/101868/>
6. Jordi Cat; Tuboly Ádám Tamás (szerk.): *Neurath Reconsidered. New Sources and Perspectives*. Cham: Springer, 2019.
7. Laki János: The One-Dimensionality of Scientific Relativism. *Science and Technology Studies*, 32/1, 2–20 (2019). <http://real.mtak.hu/95192/>
8. Gömöri Márton; E. Szabó László: On the Persistence of the Electromagnetic Field. *Journal for General Philosophy of Science*, 50(1), 43–61 (2019). <http://real.mtak.hu/89095/>
9. Mester Béla: A magyar filozófiatörténet-írás múltja és jövője. *Magyar Filozófiai Szemle*, 63/1, 11–22 (2019). <http://real.mtak.hu/99614/>
10. Turgonyi Zoltán: *A Humanae vitae természetjogász szemmel*. In: Frivaldszky János; Tussay Ákos (szerk.): *A Természetjog Napja II. : Konferenciatanulmányok*. Budapest: Pázmány Press, 219–238 (2019).

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

telefon: (1) 279 2776; fax: (1) 385 3876

e-mail: igazgato.iti@btk.mta.hu; honlap: <http://iti.btk.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet (ITI) feladata a magyar és a regionális irodalomtörténet korszakainak, irányzatainak, műfajainak, alkotóinak rendszerszerű tanulmányozása. A nemzeti kulturális örökség textuális hányadának, a nemzeti klasszikusok életművének és az irodalmi intézményrendszer történetének kutatásával az átfogó magyar *irodalomtörténeti szintézis* megírását készíti elő. Ennek egyik feltétele az irodalmi szövegek igényes *textológiai* feldolgozása. Több évtizede készülő és újonnan megindított sorozatai *kritikai kiadásban*, a ma elérhető legkorszerűbb módszertani eljárásokkal és a rendelkezésre álló ismeretek teljes összegzésével (keletkezés-, tárgy-, szöveg- és befogadástörténet, utóélet stb.) adják közre a klasszikus magyar írói életműveket a középkortól a modern irodalomig, elvégezve a nemzeti kulturális örökség irodalmi szövegeinek minőségbiztosított feldolgozását és megőrzését. Jelentős irodalmi és művelődéstörténeti forrásmunkák, ritka nyomtatványok és kéziratok emellett további tudományos szövegkiadásokban látnak napvilágot.

Az intézet nemcsak a magyar nyelvű, hanem a magyarországi latin nyelvű és a nemzetiségek nyelvén íródott alkotásokat is tanulmányozza, és munkája kiterjed a szomszédos népek és a kultúra egyes területein mintaadó szereppel bíró nyugat-európai nemzetek irodalmaival való kapcsolatrendszer kutatására is (genetikus és tipológiai komparatiztika). Az irodalom története mellett *az irodalmi gondolkodás, az irodalomtudomány, a kritikai megítélő elvek történetét* is kutatja: az irodalomfogalom és -értelmezés koronkénti eltérései a grammatikai, a retorikai, a poétikai, az esztétikai, a nyelvfilozófiai keretek változásainak leírása által válnak érthetővé, sor kerül az irodalmi képzés, az irodalmi intézményrendszer tanulmányozására és az irodalmi gondolkodásnak teret adó ismeretelméleti, filozófiai, teológiai nézetek esztétik történeti tanulmányozására is.

Az intézet *az irodalomelméleti* kutatásnak mind a strukturalista, mind a posztstrukturalista irányzatait műveli. A főbb témák ezen a területen a *műfaj- és fordításelmélet, a narratológia, a tropológia, a referencia és a szövegimmanencia viszonya*, valamint az irodalomtörténet-írás és az irodalomtudomány *módszertani kérdései* és új irányzatai.

Az intézet meghatározó szerepet játszik a magyarországi irodalomtudományban. Több száz hazai és külföldi kutatóval dolgozik összehangoltan, közös projektek kezdeményezőjeként és részeseként; munkatársai részt vesznek a hazai irodalomtudományi intézményrendszer működtetésében, a tudományos minősítésben, a diszciplináris utánpótlás graduális és posztgraduális képzésében. Kézikönyvei, könyvsorozatai, saját folyóiratai és ezek honlapjai, valamint open access internetes tartalomszolgáltatása révén az intézet teret ad az új kutatási eredményeknek. Közös szakmai rendezvényeket szervez az irodalomtudományt művelő hazai és határon túli tanszékekkel, a szomszédos országok akadémiai testvérintézeteivel, a bölcsészettudományi kutatási ágak hazai kutatóintézeteivel, a közgyűjteményekkel.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

A 2017-ben elindított programok, amelyek Arany János születésének bicentenáriuma alkalmából, az akadémia és a magyar kormány koordinációjával megvalósított *Arany János-émlékév* keretében valósultak meg, 2019 júniusában zárultak le és számos kimagasló eredményt hoztak. Ezeket az intézet új, online *Arany János-gyűjteménye* teszi közzé (<https://iti.btk.mta.hu/hu/arany-gyujtemeny>). Itt egy helyre gyűjtve váltak könnyen és széles körben hozzáférhetővé az újonnan létrehozott internetes szolgáltatások, ismertetés olvasható a megjelent kiadványokról, összegyűjtve megtalálhatók az évfordulós tudományos tanácskozások dokumentumai (konferencia-felhívások, programfüzetek, rezümék, fénykép- és videó-anyag). Az Arany-szakirodalomban való eligazodást a 2019-ben megnyitott, online Arany-bibliográfia segíti. Elkészült az *Arany János összes művei* című, 1951–2015 között megjelent, 19 kötetes kritikai kiadás teljes *retrokonverziója*, mégpedig olyan jelölőnyelvi, tartalomfeltáró kódolásban, amely alkalmas hosszú távú, verziókövetett megőrzésre, adatbázisban tárolásra, összetett, paraméterezhető lekérdezésekre és megjelenítésre, dinamikus tartalomszolgáltatásra. A feldolgozás XML nyelven, a nemzetközi iparági kvázi-szabvány, a Text Encoding Initiative (TEI) szintaxisa szerinti szemantikai feltárással történt, a közzétételi platform pedig a magyar irodalomtudomány textológiai portálja, az intézet és a Petőfi Irodalmi Múzeum által közösen kifejlesztett és működtetett *DigiPhil*. A megőrzés és a jól használhatóság biztosítása érdekében ugyanezt a 19 kötetet az intézet textológiai portálja statikus PDF-formátumban is közzéteszi, letöltésre vagy teljes szövegében online keresésre és megjelenítésre alkalmas módon. Az *Arany-verstár* az Arany-versek összes kéziratos szövegforrását és autorizált kiadását analitikusan dolgozza fel, a faksimilék közzétételén túl az egyes versek variánsainak lekérdezését lehetővé tevő, átirataikat közlő és bibliográfiai tételekkel integrált szolgáltatásként. Az intézet ezeken túl – egy általa vezetett konzorciális együttműködés keretén belül, az MTA Könyvtár és Információs Központtal, az Országos Széchényi Könyvtárral és a Petőfi Irodalmi Múzeummal együttműködve – létrehozta az *Arany-kéziratok repozitórium portálját* is, ahol Arany János hazai vagy határon túli közgyűjteményekben (a konzorciumi tagok kézirattáraiban, továbbá például Nagyszalontán és Nagykőrösön) őrzött kéziratainak faksimiléi hozzáférhetőek nagy felbontásban és metaadatokkal ellátva. Az emlékév elmúltával is folytatódik a 2016-ban megindított új kritikai kiadás-sorozat (*Arany János munkái*) köteteinek előkészítése, elsősorban – a 2025-ben esedékes akadémiai bicentenáriumra is tekintettel – Arany János eddig kiadatlan hivatali, akadémiai titkári és főtitkári iratainak sajtó alá rendezése. 2019-ben az új kritikai kiadásnak – amelyet az intézetben szerkesztenek és koordinálnak – nem kevesebb, mint három kötete jelent meg: *Kisebb költemények 3 (1860–1882)*, *Aristophanes-fordítások 1* és *Elbeszélő költemények*, az utóbbit (közel 1100 oldalon) a XIX. Századi Osztály munkatársa rendezte sajtó alá. Az osztály kutatóprofesszor emeritusának szerzői tanulmánykötete jelent meg „*Bénult idegre zsongító hatás*”: *Arany-elemzések* címmel.

2019. június 11-én megnyílt az Irodalomtudományi Intézet új textológiai portálja *Nemzeti klasszikusok kritikai kiadásai* címmel (<https://szovegtar.iti.mta.hu/>). Az intézet 1960, az MTA Textológiai Munkabizottságának megalakulása óta gondozza a magyar nemzeti klasszikusok életművéből készített és a magyar irodalomtörténet egyes korszakainak meghatározó szövegeit közzétevő kritikai kiadások jelentékeny hányadát. Az Irodalomtudományi Intézet textológiai portálja a magyarországi textológia kritikai kiadásainak lehetőség szerint teljes korpuszát teszi közzé egyelőre kétrétegű PDF-fájlokban, amelyek teljes szövegükben kereshetők és le is tölthetők a honlapról. Jelenleg 364 kötet, bennük több mint 241 ezer szövegoldal érhető el.

Az intézet teljes kutatói állományát foglalkoztató szakmai vállalkozás a hatkötetesre tervezett irodalomtörténeti kézikönyv. Korábban sor került a főszerkesztői koncepció közreadására (2014), a régiség és a 19. század koncepciójának országos megvitatására (2011 és 2014), az utóbbi megjelentetésére (2015), 2018-ban pedig elkészült és a hazai és határon túli egyetemi irodalomtudományi kutatóhelyek mindegyikének bevonásával nemzeti szintű megvitatásra került a 20. századi hányad megírására vonatkozó koncepciószöveg. A szintézis elkészítéséhez emellett a megfelelő módszertani alapok körvonalazása és vizsgálata szükséges. Ennek érdekében az intézet módszertani műhelykonferencia-sorozatot indított 2015-ben a szintézis elméleti pozíciójának és elbeszélői modalitásának kimunkálására *Az értelmezés hatalma* címmel. A sorozat ötödik tanácskozása 2019. március 20-án zajlott le *Korszakfogalmak és korszakolás* címmel. A szerzőségről, a médiumokról (kéziratosság és nyomtatás), valamint a kontextualizálásról szóló korábbi konferenciák után az irodalomtörténeti narráció egyik alapproblémája, a periodizáció kérdése került fókuszba. Az előadások írásos változata a korábbi évek anyagának válogatásával kibővülve lát majd nyomtatásban napvilágot, a szerkesztés folyamatban van, de az eddigi koncepciótervek disszeminációja már megindult: a Magyar tanárok Egyesülete 2019. május 18-án konferenciát rendezett az Irodalomtudományi Intézetben készülő irodalomtörténeti kézikönyvről, s a rendezvényen a Modern Magyar Irodalmi Osztály vezetője és több munkatársa is részt vett előadóként.

A textológia terén 2019-ben is jelentős újdonságokat publikáltak és szerkesztettek az intézeti kutatók. Elkészült az online változat Oláh Miklós teljes levelezésének első kötetéből, a TEI-XML szintaxis alapján; az adatgazdagítás a későbbiekben történik meg. E vállalkozással kezdődően az intézetben olyan technológiai rendben készülnek a kritikai kiadások, amely lehetővé teszi, hogy a hagyományos, nyomtatásra szánt kötetek digitális kézirata egyben online szövegkiadások alapanyagaként legyen felhasználható. További újdonság, hogy a *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* sorozatban, az intézeti Reciti kiadónál megjelent Dudith András teljes levelezésének záródarabja, mely az 1581–1589 közti évek anyagát adja közre. A Dudith-alsorozat még 1992-ben indult, s hét kötetben, a Lengyel Tudományos Akadémiával való szakmai együttműködés gyümölcseként valósult meg.

A nem kritikai elmélyültségű, ugyanakkor tudományos igényű, kiterjedt forrásvizsgálatokon alapuló, jegyzetelt és kommentált kiadások terén is számos új textológiai teljesítményt tud maga mögött az intézet. Az intézeti open access kiadó, a Reciti gondozásában, annak *ReTextum* sorozatában jelent meg a Reneszánsz Osztály egyik munkatársának szöveggondozásában Huszti László 18. századi, *Calvinus János élete* című munkája. A XVIII. Századi Osztály vezetőjének szerkesztésében és kíséretanyulmányával jelent meg II. Rákóczi Ferenc két fontos munkájának angol nyelvű fordítása (*Confessio peccatoris: The Confession of a Sinner; Memoirs: The Memoirs of Prince Ferenc Rákóczi Concerning the War in Hungary 1703 to the End*). Az ugyanezen osztályon működő Lendület-kutatócsoport munkatársa rendezte sajtó alá Beöthy Zsigmond válogatott írásait az 1839 és 1849 közti időszakból. Az Irodalomelméleti Osztály munkatársa szerkeszti évek óta a Mészöly Miklós-életmű kiadássorozatát, idén újabb kötetet sikerült megjelentetnie, a *Sötét jelek* című opust. A Bibliográfiai Osztály egyik munkatársának szöveggondozásában két szövegkiadás is megjelent: egyrészt az emigrációban alkotó Rab Gusztáv *Utazás az ismeretlenbe* című kötete, másrészt ugyanő részt vett a „...láthatatlan selyemsál a számon” című kötet kiadási munkálataiban, amely Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes levelezéséből ad közre válogatást.

A XVIII. Századi Osztály legambiciózusabb textológiai vállalkozása a mind terjedelmében, mind újszerű felhasználási lehetőségeiben egyedülálló Mikes Kelemen-szótár. A készülő szótár komplex informatikai támogatottságú alkotás, amely nyilvános online változatban működik

(<http://mikesszotar.iti.mta.hu>), s része a Nemzeti Korpuszportálnak is. 2019-ig összesen 16.006 alapvetően első változatú szócikk készült el; a teljes anyagra vonatkozó szócikkek írása mellett a *Törökországi levelek* szócikkei és példamondatonkénti szófaji besorolásai teljesen elkészültek. Külsős lektor szakmai javaslata alapján végbement a problémás esetek megoldása és javításuk a teljes korpuszon; a szükséges átdolgozások elvégzése is megtörtént. E munkafolyamatok után a feldolgozatlan példamondatok címszavakhoz rendelésére (14.300) és ahol szükség volt rá, új szócikk készítésére (259) került sor. A munka gyorsítása érdekében új kódolási rendszer elméleti és részben gyakorlati kidolgozása kezdődött el, amely nem a konkordancialista feldolgozáson alapul, hanem a főszöveg tagelésén. Így jóval kevesebb manuális feladatot kell elvégezni, és elkerülhető a rendkívül sok időt igénybe vevő manuális törlés. A módszer tesztelés alatt áll.

A 2013-ban elindított és 2016 óta nyilvánosan elérhető bibliográfiai adatbázis munkálatai folytatódtak, 2019. január 1. és augusztus 31. közt kb. 7500 új tétel került bevitelre, teljesen megújult, jelentősen bővült a szaklista, pótlásokra és javításokra is sor került. A kurrens anyaggyűjtés eredményeként ma 23.589 tétel kereshető online a 2013–2017. évekből (lásd <http://www.iti.mta.hu/mib>). A munkát a Bibliográfiai Osztály munkatársai végzik, az 1972–2013 között tíz kötetben megjelent irodalomtörténeti bibliográfia folytatásaként. Ennek a korábbi vállalkozásnak a retrokonverziója és adatbázisban való közzététele ugyancsak folyamatos. 2019-ben nyílt meg a második kötet online szolgáltatása, amely az 1772–1849 közötti időszakra vonatkozó adatokat tartalmazza. A 2017-ben alakult Nyugat-magyarországi Irodalom 1770–1820 Lendület-kutatócsoport a 2018-ban elindított két adatbázis (*Írói és tudóslevelezés és Magyarországi populáris nyomtatványok 17–19. század*, lásd <https://iti.btk.mta.hu/hu/lendulet/nymi1770-1820/adatbazisok>) folyamatos fejlesztése mellett egy új adatbázist is felállított: 2019 nyarán készült el a *Kézíráskataszter 1.0* változata, amely az októberi hivatalos megnyitástól kezdődően várja a kutatókat és feltöltőket. A XVIII. Századi Osztályon elkészült a 18. században nyomtatásban kiadott fordítások adatbázisa (<https://www.maford18szazad.hu>). 2019-ben két jeles kutatónk honlapja és bibliográfiája is elindult: elsőként Jankovics Józsefé, a Reneszánsz Osztály egykori osztályvezetőjéé, majd Tarnai Andor akadémikusé, az MTA Irodalomtudományi Intézet egykori fősztályvezetőjéé. Mindkét honlap tartalmazza a jeles kutatók tudományos publikációinak nemcsak bibliográfiáját, hanem életművük teljes szövegét is PDF és HTML formátumban, az utóbbi a Tarnairól szóló szakirodalmat és könyvei recepciójának dokumentumait is.

Az irodalomtörténeti korszakok, alkotók, irányzatok, műfajok értelmezésének eredményei, amelyek gyakran a textológiai munkálatokkal együtt vagy ezek szükségszerű következményeként jönnek létre, a 2019-es esztendőre vonatkozóan is kimagaslóak. A Reneszánsz Osztályon – a Szegedi Tudományegyetem és az MTA–ELTE HECE Lendület-csoport munkatársaival közösen – szerkesztették meg azt a sokszerzős tanulmánykötetet, amely a hazai neolatin irodalom kutatói számára 2017-ben megrendezett, immáron III. Neolatin Konferencia anyagát tette közzé (*A reformáció és a katolikus megújulás latin nyelvű irodalma*). A Reneszánsz Osztály egyik munkatársának angol nyelvű tanulmánykötete jelent meg *Reformations in Hungary in the Age of Ottoman Conquest* címmel. Ugyanezen osztály másik munkatársának szerkesztésében megjelent a 2018-ban megrendezett nemzetközi Oláh Miklós-konferencia tanulmánykötete (*Proceedings of the International Conference on the 450th Anniversary of Nicolaus Olahus' Death*). A XVIII. Századi Osztály vezetője társszerkesztőként jegyzi azt a rangos kiadású kötetet, mely az osztály két évvel korábbi nemzetközi konferenciájának anyagát adja közre (*Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*). Az ezen az osztályon működő Lendület-kutatócsoport 2018-as nemzetközi konferenciájának anyagát idén már meg is jelentették a kutatócsoport tagjai (*Media and*

Literature in Multilingual Hungary 1770–1820). A XIX. Századi Osztály akadémikusa társszerkesztője annak a tanulmánykötetnek, amely a Szegedy-Maszák Mihály emlékkonferencián elhangzott előadások írásos változatait tartalmazza (*Narratíva, kánon, fordítás: Tanulmányok Szegedy-Maszák Mihály emlékére*). Az Irodalomelméleti Osztály munkatársa szerzői tanulmánykötetben publikálta az elmúlt években készült irodalomelméleti írásait („*Dehogyis terem citromfán*”: *Irodalomelméleti írások*). A Modern Magyar Irodalmi Osztály munkatársa egy egyetemi oktatóval közösen szerkesztett és publikált tanulmánykötetet, mely a kánon témáját járja körül (*Kánon és komparatiztika: A kánonok többszólamúsága*). A Bibliográfiai Osztály munkatársa társszerzővel készítette el a *Máriássy család ősgalériája* c. tudományos ismeretterjesztő kötetet. Az intézet korábbi igazgatójának, jelenleg kutatóprofesszor emeritusának idén is újabb tudományos-ismeretterjesztő kötete jelent meg (*A mindenkit eltöltő balgaság dicsérete: Tárcák és tanulmányok*). A közvetlenül igazgatói vezetés alá besorolt DigiPhil munkacsoport vezetőjének megjelent egy monográfiája (*A másodlagos megfigyelés gyakorlatai: Analóg és digitális szövegpraxisok olvasatai rendszerelméleti és médiaarcheológiai összefüggésben*) és két nagy 20. századi klasszikus életművéről szóló tanulmánykötet társszerkesztője is volt („*Örök véget és örök kezdet*”: *Tanulmányok Szabó Lőrincről* és „*Nincs vége. Ez a befejezés.*” *Tanulmányok Esterházy Péter műveiről*).

2019-ben, sikeres pályázat után egy harmadik Lendület-kutatócsoport is megkezdte munkáját az intézetben: a XIX. Századi Osztály vezetőjének vezetésével állt fel július 1-jén „*A 19. századi magyar irodalom politikai gazdaságtana*” elnevezésű kutatócsoport.

Az intézet 2019-ben is átadta saját alapítású, egy kivételével néhai munkatársairól elnevezett, az adott tudományterületeken a legrangosabbnak számító tudományos díjait: a régi magyar irodalom kutatásáért járó Klaniczay Tibor-díjat, a 18. századi kutatásokért adható Faludi Ferenc Alkotói Díjat (a Magyar Jezsuita Rendtartománnyal közösen), a 19. századi szaktanulmányokat honoráló Martinkó András-díjat, a kortárs irodalom- vagy színháztudományi teljesítményeket elismerő Erdődy Edit-díjat, a kritikátörténet kiemelkedő kutatói munkáját elismerő Tarnai Andor-díjat, valamint a fiatal textológusok teljesítményéért megítélhető Kiss József-díjat (az MTA Textológiai Munkabizottságával és a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen). A XVIII. Századi Osztály negyedik ízben jutalmazta egy fiatal pályakezdő munkáját az általuk alapított Hopp Lajos-díjjal, ami reményeik szerint előmozdítja majd a korszakkal foglalkozó kutatók utánpótlását.

b) Tudomány és társadalom

A tudományos eredmények népszerűsítésében az intézet 2019-ben is jelentős részt vállalt. A kutatók számos előadást tartottak a nagyközönségnek (könyvbemutatók, kerekasztalok), tekintélyes mennyiségű ismeretterjesztő írást publikáltak (cikkek, interjúk, emlékbeszédek, nekrológok), a média nyilvánossága előtt is többször beszámoltak legújabb kutatási eredményeikről. Több kutató foglalkozik előadó-művészettel, pl. az intézet egyik főmunkatársa a *Musica Historica* együttes vezetője.

Az intézet évek óta érdemben járul hozzá a társadalmi nyilvánosság kulturális emlékezetének formálásához. A 2019-es év szakmai és ismeretterjesztő programjait alapvetően két nagyobb emlékévként határozta meg: Ady Endre halálának centenáriuma és a valójában 2017-ben ünnepelt Arany János-bicentenárium, amely oly sok és változatos feladattal és programmal készült, hogy azok megvalósítása átnyúlt 2019 első felévére is. Mindkét emlékévként számos eseménye kiemelt jelentőségű volt, élénk sajtófigyelem övezte, s nemcsak a szűken értelmezett szakmai nyilvánosságot szólította meg, hanem a közélet és a társadalom jelentős érdeklődése is kísérte

őket. Ezen túlmenően az intézet rendszeresen eleget tesz társadalmi jellegű, szakértői tevékenységekre való felkéréseknek. Ilyenek az írőnevekhez kötődő közterület-, illetve közintézmény-elnevezéssel kapcsolatos kérdések.

2019-ben is jelentős volt az intézet részvétele az internetes tartalomszolgáltatásban. A 2016-ban elindult online bibliográfiai adatbázis folyamatosan bővül, míg az intézeti honlap (<http://iti.btk.mta.hu>) naprakész hírekkel szolgál: állandóan tudósít az eseményekről, konferenciákról, emlékülésekről, felolvasásokról, könyvbemutatókról, a kutatók munkásságáról, az osztályok és a szerkesztőségek eredményeiről. Az intézet hálózati recenziós fóruma és nonprofit open access kiadója (<http://www.reciti.hu>), mely 2019-ben már 12 éves múlttra tekinthetett vissza, a körülményekhez képest újra impozáns munkát végzett: a csonka év során négy könyvet és öt recenziót tett közzé. A Reciti nemcsak intézeti, hanem külső megkereséseknek is eleget tett, tehát olyan nonprofit tudományos kiadóvá lépett elő, amely teljesen indokoltan részesül a hazai bölcsészeti szakma megkülönböztetett figyelmében. A honlap nemzetközi olvasóköre tovább növekedett, a portál intenzíven hozzájárult a magyar szakirodalom megvitatásához, nemzetközi megismertetéséhez, egyben hivatkozásainak előmozdításához. Egy intézeti folyóirat, az *Irodalomtörténeti Közlemények* szerkesztőségi honlapja a 122 teljes és a 123., még lezáratlan évfolyam minden szövegéhez teljes körű, ingyenes és nyilvános hozzáférést biztosít, megfelelve a szerkesztőségi oldalon történő open access közzététel feltételének is. Az intézet az elmúlt években szinte minden intézeti konferenciáról videofelvételt készített, s azokat egy nyilvános repozitóriumban elhelyezve segítette a kutatási eredmények disszeminációját.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

A 2019-es év számos tudományos rendezvénye az intézet vagy az egyes osztályok kezdeményezésére jött létre, ám az irodalomtudományi szakma intézményközi vagy nemzetközi együttműködését testesítette meg, és ezáltal meglévő hagyományos rendezvénysorozatot folytatott vagy folytatásra váró hagyományt teremtett. A Reneszánsz Osztály kezdeményezésére került megrendezésre *Az értelmezés hatalma V. Korszakfogalmak és korszakolás* című módszertani konferencia 2019. március 20-án. Ez a rendezvénysorozat részint az irodalomtörténeti szintézis megírásához nélkülözhetetlen módszertani fórumot, szakmai reflektáltságot és intézményközi kapcsolatokat biztosítja, másrészt pedig lehetővé teszi a legújabb szakmai eredmények továbbítását és érvényesítését a hazai irodalomtudományi kutatásokban, az intézet alapvető küldetésének és funkciójának megfelelően. Ahogyan ez a rendezvény az irodalomtörténet megírásának feladatához járult hozzá, úgy mozdította elő a textológiai kutatásoknak a digitális korszakba való átléptetését és ehhez magas szintű informatikai és szakmai együttműködő partnerek megtalálását egy 2016-ban indult rendezvénysorozat: az intézet 2019-ben is folytatta a *Digitális módszerek az irodalomtudomány támogatására* címmel indított mesterkurzust, amelynek havonkénti előadásai megújítják az intézeti textológiai hagyományokat, új informatikai eljárásokat kezdeményeznek. A módszertani előadások nyilvánosak: külső kollégák is megismerkedhetnek a legújabb szoftverekkel, technológiákkal, így részesülve elméleti és gyakorlati továbbképzésben.

Az intézet 2019-ben kétnapos emlékkonferenciát szervezett a 25 éve elhunyt Tarnai Andor munkássága és személye előtt való tisztelegésként (Budapest, 2019. szeptember 24–25.). A Reneszánsz Osztály ebben az évben is a hazai és külföldi egyetemi műhelyekkel (intézetekkel, tanszékekkel, doktori iskolákkal és programokkal) közösen szervezte meg éves nemzetközi nagykonferenciáját (*Imitáció és parafrázis: Szövegváltozatok a magyar régiségben*, Pécs, 2019.

május 23–25.), amely az intézet REFO500 szerepvállalásának is az egyik eseménye volt. A konferencia összekapcsolta a hazai és a nemzetközi kutatásokat a régi magyar irodalom területén, a hazai és határon túli egyetemek és kutatóintézetek előadóinak részvételével. A Reneszánsz Osztályon működő *Hosszú Reformáció Kelet-Európában (1500–1800) Lendület-Kutatócsoport* 2019. június 4-én angol nyelvű nemzetközi tanácskozást szervezett nyolc országból érkezett kutatók részvételével az MTA Könyvtár és Információs Központ konferenciatermében *Invention, Transfer, and Reception: the Making of the European Reformation(s). A Methodological Survey of Reformation Historiography* címmel, amely a reformációkutatás aktuális módszertani és historiográfiai kérdéseit tekintette át. A XVIII. Századi Osztály legnagyobb szabású eseménye a 2017-ben az osztályon alakult Lendület-Kutatócsoport nemzetközi konferenciája volt, melyet *The Culture of the Aristocracy in the Habsburg Monarchy (1750–1820)* címmel rendeztek meg (Keszthely, 2019. május 30–június 1.). A XIX. Századi Osztály idén is megszervezte nemzetközi konferenciáját az alkalmazott esztétikai antropológia kutatási témájában (*Applied Anthropological Aesthetics around 1800 (Part 2)*, Budapest, 2019. június 7.). A XIX. Századi Osztály *Hagyományfrissítés* című konferenciasorozatának idén már a 7. darabja került megrendezésre, ezúttal *Kossuth Lajos és A nemzetek jövője* címmel (Budapest, 2019. február 22.). Másik osztályrendezvényüket, a *Vetésforgót* szintén meg fogják tartani az év hátralévő részében. A Modern Magyar Irodalmi Osztály a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen tudományos konferenciát szervezett Kaffka Margit munkásságáról, amelyre alkalmat a szerző halálának 100. évfordulója nyújtott (Budapest, 2019. március 28.). Az osztály négy évtizedre visszatekintő együttműködési kapcsolatot tart fenn az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékével, idén is meg fogják tartani közös éves konferenciájukat. Ugyanezen osztály a Károli Gáspár Református Egyetemen közös konferenciát is szervezett *David Bowie és a posztmodern kultúrakép* címmel, ahol a magas- és a tömegkultúra átjárhatóságát, a művészetfogalmak elméleti definícióit tárgyalták (Budapest, 2019. május 27.). Az Irodalomelméleti Osztály fő kutatási irányként a narratológiát műveli, ennek jegyében 2019-ben negyedik alkalommal került megrendezésre az osztály e tárgyú konferenciája (*A kezdet – The Beginning*, Budapest, 2019. január 29–30.). Ugyanezen osztály konferenciát szervezett a Sichuani Egyetemen közösen *Variation and World Literature* címmel (Budapest, 2019. május 14.).

A határon túli kutatóhelyekkel állandó az együttműködés. A világ hungarológiai műhelyeinek (tanszékek, kutatóintézetek) munkáját összekapcsoló Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaságban a Reneszánsz Osztály főmunkatársa a főtítkári tisztséget tölti be. A Modern Magyar Irodalmi Osztályon működő *Corpus Alienum* csoport (az Osztrák–Magyar Akció támogatásával) jelentős eredményeket ért el. A régió intézményeivel való kapcsolattartás és együttműködés biztosítottak tűnik a szerb–magyar és a szlovák–magyar mobilitási támogatások révén is. Az Irodalomelméleti Osztály egy munkatársa számos tudományos és ismeretterjesztő angol nyelvű előadást tartott Kínában meghívott előadóként Csengduban, Lanzhouban, Shenzhenben és Makaón.

Az intézet nemzetközi aktivitását segítette, hogy az MTA BTK által pályázati úton elnyert, kutatói mobilitást biztosító beépült pénzkeretből való részesedés lehetővé tette az intézeti kutatók hazai vagy külföldi konferencia-részvételét, tanulmányúttját, szakmai kurzusát vagy vidéki, illetve külföldi kutató kollégáknak az intézetbe való meghívását. Tizenöt intézeti munkatárs kapott lehetőséget arra, hogy részt vegyen a Reneszánsz Osztály éves nemzetközi konferenciáján Pécsen, két-két intézeti kolléga pedig e támogatás segítségével vett részt egy győri digitális módszertani konferencián, illetve a *Kánon és komparatiztika: A kánonok többszólamúsága kelet-közép-európai kontextusban* c. tudományos rendezvényen. További munkatársak vettek részt e támogatásnak köszönhetően a következő rendezvényeken: a

Knowing the Self: Auto/Biographical Narratives and the History of Knowledge c. nemzetközi konferencián (Madrid, 2019. június 19–21.), a *Journaux d'écrivains : entre pratique d'écriture ordinaire et littérature (XIXe-XXIe siècles)* c. nemzetközi szimpóziumon (Párizs, 2019. május 24–25.), a *Women Editors in Europe, 1710–1920* c., az Agents of Change: Women Editors and Socio-Cultural Transformation in Europe 1710–1920 elnevezésű ERC-projekt keretében szervezett nemzetközi konferencián (Ghent, 2019. május 28–29.), a *Regards croisés sur les hussards en France, en Pologne et en Hongrie (XVe-XIXe siècles)* című rendezvényen (Párizs, 2019. május 20–21.), az American Hungarian Educators Association éves nagykonferenciáján (Pittsburgh, 2019. április 4–6.). Ugyane forrásból valósult meg levéltári és könyvtári kutatómunka Bázelen, Londonban, Grazban, Prágában, Pozsonyban, Ljubljanában, Bécsben és Marosvásárhelyt.

Több intézeti kutató tagja olyan nemzetközi fórumoknak és társaságoknak, amelyekben nemcsak a saját osztályuk vagy az intézet szakmai érdekeit mozgathatják előre, hanem az egész magyar tudományos társadalmat népszerűsítik. A XIX. Századi Osztály akadémikusa az Academia Europaea tagja, illetve tagja az International Shakespeare Conferences in Stratford-upon-Avon tanácsadó testületének. További kutatók képviselik az intézetet az AILC (ICLA), a Grimmelhausen-Gesellschaft, a Görres-Gesellschaft, az International Association for Neo-Latin Studies, valamint az Osztrák–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság munkájában.

Sokan tagjai az akadémiai szakbizottságoknak (Irodalomtudományi Bizottság, Textológiai Munkabizottság, Sajtótörténeti Munkabizottság, Informatikai Irodalomtudomány Munkabizottság, AKT, MTA Nőtörténeti Munkabizottság, MTA–Osztrák Tudományos Akadémia Irodalom- és Kultúratudományi Vegyesbizottság) és más tudományos testületeknek (MAB Társadalomtudományi Szakbizottsága, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság, Magyar XVIII. Század-kutató Társaság, Hungaria Latina – Magyar Neolatin Egyesület, volt OTKA MIF, most NKFIH zsűri, Magyarországi Dante Társaság stb.), illetve több egyetem kari és doktori tanácsának. Többen töltenek be elnöki vagy elnökségi tisztséget más szakmai szervezetekben (Mészöly Miklós Egyesület, Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Ókortudományi Társaság, Musica Historica Kulturális Egyesület), illetve további művészeti egyesületek, például a Magyar Írószövetség, a Magyar Szépirodalmi Társasága, a Magyar Műfordítók Egyesülete, a József Attila Kör, a Furtwängler Társaság és a Lesznai Anna Társaság tagjai.

2019-ben is megjelennek az intézeti folyóiratok teljes évfolyamai (*Irodalomtörténeti Közlemények, Helikon, Literatura, Magyar Könyvszemle*); ezek szerkesztésében főként intézeti munkatársak vesznek részt. A szerzők és a szerkesztők felajánlásából működik az intézet hálózati fóruma, a *Reciti* (<http://www.reciti.hu>). Az intézet kutatói más tudományos és szépirodalmi folyóiratok szerkesztőségének is tagjai (pl. *Lymbus, Irodalomtörténet, Alföld, Budapesti Könyvszemle, 2000, Jelenkor, Új Forrás, Vigilia, Aspecto, Kaleidoscope, Élet és Tudomány, Publicationes Universitatis Miskolciensis: Sectio Philosophica, Magyar Műhely, Irodalomismeret, Somogy, Antikvitás és Reneszánsz, Verso* stb.). A nemzetközi folyóiratok közül intézeti szerkesztők közreműködésével készül a *Neohelicon*, a *Hungarian Studies*, a *Hungarian Journal of English and American Studies*, a *Jahrbuch der Deutschen Shakespeare-Gesellschaft*, a *Simpliciana: Schriften der Grimmelhhausen-Gesellschaft*, a *World Literature Studies* (Pozsony), a *Frontiers of Narrative Studies*, a *Primerjalna književnost*, a *Proudy*, illetve a *Recherche Littéraire/Literary Research*.

Az intézet munkatársai közül tizenheten végeznek rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet. Az intézet igazgatója doktori iskolát vezet, hét további kutató oktat doktori iskolában, közülük mind törzstagok is. Az oktatómunkát végzők 2019-ben 22 elméleti és 35 gyakorlati kurzust tartottak, 13 PhD-értekezést, 7 MSc/MA és 11 BSc/BA diplomamunkát irányítottak. A Miskolci Egyetem az intézet igazgatója részére 2019-ben elkötelezett, kimagasló színvonalú, kari és egyetemi szinten is meghatározó jelentőséggel bíró, nemzetközi hatású oktatói-kutatói, intézmény- és tudományszervezői, tudományos közéleti és vezetői munkájáért *Pro Universitate* kitüntetést adományozott.

A Modern Magyar Irodalmi Osztály 2014 óta „önkéntes gyakornoki” programot működtet, amelynek célja fiatal külső munkatársakat bevonni az irodalomtörténeti szintézis megírásának munkálataiba, illetve kutatásaikat az intézet nyújtotta szakmai lehetőségekkel segíteni. A Reneszánsz Osztályon működő *Hosszú Reformáció Kelet-Európában 1500–1800 Lendület-kutatócsoport* a Babeş–Bolyai Tudományegyetemmel, a Res Litteraria Transylvaniae Vetus Irodalom- és Művelődéstörténeti Műhellyel, a Bolyai Társasággal és a Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtárral közösen 2019. április 1–4. között Kolozsvárott rendezett intenzív mesterkurzust *Hosszú reformáció: (nagy)elbeszélések, források, módszerek* címmel olyan, az alapképzésen már túl lévő, de a doktori stúdiumaikat be nem fejezett bölcsészhallgatók számára, akiket a kora újkori irodalomtörténet érdekel. Az intenzív képzés és tutoriális foglalkozások során a résztvevők az egyetemi képzésüket kiegészítő módszertani, forráshasználati, tudománytörténeti jártasság elsajátítására kaptak lehetőséget és szakmai újdonságokról értesülhettek. A Közép- és Kelet-európai Osztály szemináriumsorozatot indított útjára, amelynek révén egyrészt a kelet-európai komparatista kutatásokat kívánja összefogni, másrészt a szakmai utánpótlást igyekszik támogatni.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az intézet 17 nyertes pályázatot tudhatott magáénak 2019-ben 170 782 000 Ft összértékben. A legfontosabb támogatók az MTA és az NKA voltak. (Az NKFIH-pályázatok eredményei a beszámolási időszak végéig nem kerültek nyilvánosságra.) Az intézet támogatott projektjei 2019-ben:

- *A 19. századi magyar irodalom politikai gazdaságtana. Lendület (Hites Sándor)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 07. 01–2024. 06. 30., megítélt összeg: 135 000 000 Ft.
- *Oláh Miklós levelezése. Kritikai kiadás 2. MTA Prémium Posztdoktori Kutató Program (Szilágyi Emőke Rita)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 09. 01–2022. 08. 31., megítélt összeg: 28 662 000 Ft.
- *Literatúra 2019. Folyóiratkiadás (Márjánovics Diána)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 1 000 000 Ft.
- *Kalmár György összes versei. Könyvkiadás (Hegedüs Béla)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 800 000 Ft.
- *Üdvözlét a győzőnek Tanulmányok 1918 mikrotörténelméről. Könyvkiadás (Kappanyos András)*. Támogató: NKA, futamidő: n.a., megítélt összeg: 600 000 Ft.
- *Bábelt kövenként. Irodalomtörténeti tanulmányok és esszék. Könyvkiadás (Szolláth Dávid)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 540 000 Ft.
- *Magyar Könyvszemle 2019. Folyóiratkiadás (Ács Pál)*. Támogató: NKA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 500 000 Ft.

- *Helikon 2019. Folyóiratkiadás (Földes Györgyi)*. Támogató: NKA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 500 000 Ft.
- *Magyar világi ponyvairodalom 1700–1820 II. Könyvkiadás (Csörsz Rumen István)*. Támogató: NKA, futamidő: n.a., megítélt összeg: 500 000 Ft.
- *Proceedings of the International Conference on the 450th Anniversary of Nicolaus Olahus' Death. Könyvkiadás (Szilágyi Emőke Rita)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 450 000 Ft.
- *Hagyományfrissítés 8. Nemzetközi konferencia (Szabó Eszter)*. Támogató: MTA, futamidő: n.a., megítélt összeg: 400 000 Ft.
- *MaiMagyar 2019. Nemzetközi konferencia (Deczki Sarolta és Szolláth Dávid)*. Támogató: MTA, futamidő: n.a., megítélt összeg: 330 000 Ft.
- *Imitáció és parafrázis: Szövegváltozatok a magyar régiségben. Nemzetközi konferencia (Bartók István)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2020. 06. 30., megítélt összeg: 300 000 Ft.
- *Invention, Transfer, and Reception: the Making of the European Reformation(s). Nemzetközi konferencia (Tóth Zsombor)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2020. 06. 30., megítélt összeg: 300 000 Ft.
- *Az antropológiai esztétika alkalmazása 1800 körül (2. rész). Nemzetközi konferencia (Fórizs Gergely)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2020. 06. 30., megítélt összeg: 300 000 Ft.
- *Irodalmi Pulszky-délutánok. Az irodalom sikertémái – na és az adatok. Rendezvény (Császtvay Tünde)*. Támogató: NKA, futamidő: 2019. 10. 01–2020. 03. 31., megítélt összeg: 300 000 Ft.
- *Garázda Péter sorsdöntő évei. Könyvkiadás (Molnár Péter)*. Támogató: MTA, futamidő: 2019. 01. 01–2019. 12. 31., megítélt összeg: 300 000 Ft.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Ács Pál: *Reformations in Hungary in the Age of the Ottoman Conquest*. (Refo500 Academic Studies; 52) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. (2019) (<http://real.mtak.hu/90560>)
2. Békés Enikő, Kasza Péter, Kiss Farkas Gábor, Lázár István és Molnár Dávid (szerk.): *A reformáció és a katolikus megújulás latin nyelvű irodalma*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet. (2019) (<http://real.mtak.hu/99707>)
3. Békés Enikő és Szörényi László (sorozatszerk.): *Andreas Dudithius: Epistulae Pars VII, 1581–1589*. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova; XIII/7) Budapest: reciti. (2019) (<http://reciti.hu/2019/5398>)
4. Dávidházi Péter, Gintli Tibor, Kulcsár-Szabó Zoltán és Tóth-Czifra Júlia (szerk.): *Narratíva, kánon, fordítás: Tanulmányok Szegedy-Maszák Mihály emlékére*. Budapest: Kalligram. (2019) (<http://real.mtak.hu/94347>)
5. Dóbék Ágnes, Mészáros Gábor és Vaderna Gábor (szerk.): *Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820*. (Reciti Konferenciakötetek; 3) Budapest: reciti. (2019) (http://reciti.hu/wp-content/uploads/Rekonf_3_vn.pdf)
6. Fórizs Gergely (szerk.): *Balázs-Hajdu Péter: Zsengék, töredékek, kétes hitelűek: A Madách–Rimay-kódexek Szerelmes énekek című füzetének versanyaga*. (Irodalomtörténeti Füzetek; 181) Budapest: reciti. (2019)

7. Földes Györgyi és Szávai Dorottya (szerk.): *Kánon és komparatiztika: A kánonok többszólalmúsága*. Budapest: Gondolat Kiadó. (2019)
8. Kálmán C. György: „*Dehogyan terem citromfán*”: *Irodalomelméleti írások*. Budapest: Balassi Kiadó. (2019)
9. Korompay H. János, „*Bénult idegre zsongító hatás*”: *Arany-elemzések*. Budapest: Universitas Kiadó. (2019)
10. Boldog-Bernád István és Mészáros Gábor (szerk.): *Beöthy Zsigmond: Válogatott írások (1839–1849)*. Budapest: Kalligram. (2019)
11. Palkó Gábor: *A másodlagos megfigyelés gyakorlatai: Analóg és digitális szövegpraxisok olvasatai rendszerelméleti és médiaarcheológiai összefüggésben*. Balatonfüred: Balatonfüred Városért Közalapítvány. (2019) (<http://real.mtak.hu/100332>)
12. Kulcsár-Szabó Zoltán, L. Varga Péter és Palkó Gábor (szerk.): „*Örök véget és örök kezdetet*”: *Tanulmányok Szabó Lőrincről*. Budapest: Prae.hu–Petőfi Irodalmi Múzeum. (2019)
13. Lőrincz Csongor, L. Varga Péter és Palkó Gábor (szerk.): „*Nincs vége. Ez a befejezés.*” *Tanulmányok Esterházy Péter műveiről*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum–Prae.hu. (2019)
14. Szilágyi Emőke Rita (szerk.): *A Humanist on the Road: Proceedings of the International Conference on the 450th Anniversary of Nicolaus Olahus' Death*. (PUGW; XVIII.) Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien–MTA BTK Irodalomtudományi Intézet. (2019)
15. Szolláth Dávid (szerk.): *Mészöly Miklós: Sötét jelek*. Budapest: Jelenkor Kiadó. (2019)
16. Szörényi László: *A mindenkit eltöltő balgaság dicsérete. Tárcák és tanulmányok*. Budapest: Nap Kiadó. (2019)
17. Tóth Zsombor (szerk.): *Husztai László: Calvinus János élete*. (ReTextum) Budapest: reciti. (2019)
18. Török Zsuzsa (szerk.): *Arany János: Elbeszélő költemények*. (Arany János Munkái) Budapest: Universitas Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet. (2019) (<http://real.mtak.hu/99098>)
19. Buda Attila, Pataky Adrienn és Tüskés Anna (szerk.): „*...láthatatlan selyemsál a számon*”: *Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs leveleiből*. Budapest: Gondolat Kiadó. (2019) (<http://real.mtak.hu/94188>)
20. Tüskés Anna (szerk.): *Rab Gusztáv: Utazás az ismeretlenbe*. Budapest: MTA BTK Irodalomtudományi Intézet. (2019) (<http://real.mtak.hu/94242>)
21. Dieter Breuer és Tüskés Gábor (szerk.): *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*. (Frühe Neuzeit; 229) Berlin–Boston: De Gruyter. (2019) (<http://real.mtak.hu/100319>)
22. Tüskés Gábor (szerk.), Bernard Adams (ford.): *Ferenc Rákóczi II: Mémoires*. Budapest: Corvina Kiadó. (2019) (<http://real.mtak.hu/100312>)
23. Tüskés Gábor (szerk.), Bernard Adams (ford.): *Ferenc Rákóczi II: Confessio peccatoris*. Budapest: Corvina Kiadó. (2019) (<http://real.mtak.hu/100310>)

24. Balogh Magdolna: *Reportaż i okolice: tradycje i związki dwóch pogranicznych gatunków w literaturze węgierskiej*. In: Katarzyna Frukacz (szerk.): *Reportaż w świecie. Światowość reportażu*. Katowice: Uniwersytet Śląski. (2019)
25. Berkes Tamás: *Recepce Rukopisů královédvorského a zelenohorského v maďarské literatuře a typologické souvislosti maďarských a českých mystifikací*. In: Dalibor Dobiáš (szerk.): *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Studie z recepce v kultuře a umění*. Praha: Akademie, 1309–1327. (2019)
26. Hajdu Péter: *The Importance of Description: An Introduction*. PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST, 42 (2), 1–13. (2019)
27. Hajdu Péter: *Descriptions of Rituals*. PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST, 42 (2), 51–63. (2019)
28. Hegedüs Béla: *Was bedeutet Wissenschaft und Literatur für eine gelehrte Gesellschaft? Wissenschafts- und Literaturtheorie in Preßburg im 18. Jahrhundert*. In: Dieter Breuer és Tüskés Gábor (szerk.): *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*. (Frühe Neuzeit; 229) Berlin–Boston: De Gruyter, 206–214. (2019)
29. Kappanyos András: *34 Hungary*. In: Günter Berghaus (szerk.): *Handbook of International Futurism*. Berlin: De Gruyter, 538–554. (2019) (<http://real.mtak.hu/88151>)
30. Kiss Margit: *The Beginnings of Lexicological Concepts in the Age of Enlightenment*. In: Dieter Breuer és Tüskés Gábor (szerk.): *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa*. (Frühe Neuzeit; 229) Berlin–Boston: De Gruyter, 229–238. (2019)
31. Palkó Gábor: *Sites of Digital Humanities: About Virtual Research Environments*. In: Kelemen Pál és Nicolas Pethes (szerk.): *Philology in the Making: Analog/Digital Cultures of Scholarly Writing and Reading*. (Digital Humanities; 1) Bielefeld: Transcript Verlag, 219–228. (2019) (<http://real.mtak.hu/100324>)
32. Szolláth Dávid: *Canon-formation and Ethical Self-fashioning in György Lukács*. REVUE INTERNATIONALE DE PHILOSOPHIE, 73, 145–160. (2019) (<http://real.mtak.hu/100268>)
33. Szolláth Dávid: *Narrative Style and Gender Relations in the Creative Relationship of Miklós Mészöly and Alaine Polcz*. HUNGARIAN CULTURAL STUDIES, 12 (1), 239–254. (2019)
34. Szörényi László: *Dunaj v tvorbe maďarských básnikov* (ford. Jitka Rožňová). In: Miroslav Bielik (szerk.): *Veľki pán Dunaj. Antológia poézia klasikov národných literatúr podunajských štátov*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 125–128. (2019)
35. Tóth Zsombor: „*What do you Read my Lord? Words, Words, Words...*”: *A Case Study on Translations and Cultural Transfers in Early Modern Eastern Europe*. In: Violet Soen, Alexander Soetaert, Johan Verberckmoes és Wim Francois (szerk.): *Transregional Reformations: Crossing Borders in Early Modern Europe*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 187–204. (2019) (<http://real.mtak.hu/99415>)
36. Tüskés Gábor: *The Memory of the 1566 Siege of Sziget and of Miklós Zrínyi in Hungarian Literary Tradition*. In: Fodor Pál (szerk.): *The Battle for Central Europe. The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrínyi (1566)*. Budapest–Leiden–Boston: Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for the Humanities–Brill, 447–477. (2019)
37. Vaderna Gábor: *Micro and Macro, Close and Distant. History and Philology after the Digital Revolution*. In: Kelemen Pál és Nicolas Pethes (szerk.): *Philology in the Making:*

Analog/Digital Cultures of Scholarly Writing and Reading. (Digital Humanities; 1)
Bielefeld: Transcript Verlag, 269–285. (2019) (<http://real.mtak.hu/99624>)

38. Z. Varga Zoltán: *Description Degree Zero and the Un-Reality Effect: Roland Barthes on Description.* PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST, 42 (2), 91–104. (2019)

MTA BÖLCÉSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZET

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. 1453 Budapest, Pf. 33

telefon: (1) 375 0493, fax: (1) 356 1849

e-mail: mi.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: <http://www.mi.btk.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

- A középkori művészettel kapcsolatos kutatások
- A reneszánsz és barokk művészettel kapcsolatos kutatások
- Gyűjtéstörténeti kutatások
- A 19. századi művészettel kapcsolatos kutatások
- Az 1960-as évek művészetével kapcsolatos kutatások

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

A középkori művészettel kapcsolatos kutatások

Eredményesen zárult le a magyar szent királyok kultuszát interdiszciplináris módon vizsgáló, a Székesfehérvári Egyházművészeti Múzeummal együttműködésben folytatott hosszú távú kutatássorozat: az intézet munkatársainak szerkesztésében megjelent a harmadik, befejező kötet (Kerny T.-Mikó Á.-Smohay A. [szerk.]: *Szent László kora és kultusza*. Tanulmánykötet Szent László tiszteletére, Székesfehérvár, 2019).

A középkori kutatócsoport több munkatársa folytatta a székesfehérvári Szűz Mária prépostság középkori kőanyagának tudományos feldolgozását, a tervezett új kőtár-múzeum kiállítási forgatókönyvének elkészítését, az építészeti tervek véleményezését. A „Solium Regni. A király trónusa” munkacímet viselő, a prépostság történetét és kőfaragványait Székesfehérváron bemutató állandó kiállításhoz elkészült a képi anyag válogatása és rendezése, a látványtervek előkészítése és véleményezése.

Folytatódott Pécsen a középkori székesegyház Dómkötőrában őrzött román kori faragványegyüttesek helyszíni vizsgálata, rajzi felmérése és katalógizálása; a Pécsi Püspöki és Káptalani Levéltárban, valamint a Janus Pannonius Múzeum Adattárában pedig folytatódott az archív dokumentumok feldolgozása. Ugyancsak folytatódott Kutaspusztá (Székkutas) Hódmezővásárhelyen (Tornyai János Múzeum) őrzött Árpád-kori padlótöredékeinek művészettörténeti vizsgálata, dokumentálása. Elkezdődött Csoltmonostor 12. és kora 13. századi faragványainak és építészeti maradványainak revideált művészettörténeti feldolgozása Vésztő-Mágoron (Körös-Maros Nemzeti Park). Elkészült a faragványok egy részének rajzi felmérése és katalógusa. Az MTA CSFK Archaeometriai Kutatócsoportjával együttműködésben elkezdték a Kutaspusztá és Csoltmonostor mintáira kiterjedő anyagvizsgálatokat, melyek célja a faragványok bányahelyeinek, valamint provenienciájának meghatározása.

Az MTA BTK TTI vezetésével 2015-ben alakult *MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport* (LP2015-4/2015) keretében az intézet egyik tudományos tanácsadójának nagyobb tanulmánya jelent meg a kutatócsoport tanulmánykötetében a közép-európai vörösmárvány-kereskedelemről. Folytatott a késő középkori csontnyerges kutatása, elsősorban a kultúrtörténeti megközelítésre fókuszálva. A kutatást segíti az idén júniusban pályázattal elnyert Bader-ösztöndíj.

A reneszánsz és barokk művészettel kapcsolatos kutatások

„A reneszánsz művészet Magyarországon” c. NKFIH-pályázat (NKFIH K 120495) keretében folyik a magyarországi reneszánsz művészet történetét feldolgozó kézikönyv előkészítése. A projekt részeként az intézet tudományos tanácsadója tanulmányt írt az OSZK Corvina-kiállításának tudományos katalógusába a budai királyi könyvtár kutatástörténetéről, valamint tizenkét katalógustételt (kódexek, ösnyomtatványok és oklevelek) dolgozott ki. Ugyancsak a projekt részeként került összeállításra az intézet tudományos tanácsadójának reneszánsz tárgyú tanulmányaiból egy kötet (nyomdai előkészítés alatt). A reneszánsz kutatások részeként összeállítás készült a kora újkori városi művészeti kultúra problémáiról (megjelenik a *Művészettörténeti Értesítőben*). Az intézet egyik tudományos munkatársa befejezte Bocskay György kalligráfus (†1575) munkásságáról szóló monográfiáját (várható megjelenés: 2019 december), melyben több eddig ismeretlen művet sikerült azonosítani és publikálni.

Az intézet egyik tudományos segédmunkatársa 2018 szeptembere óta az NKFIH K 129362 kutatási projekt keretén belül dolgozik, kutatásának tárgya: Mátyás király liturgikus kódexei. A 2019-es év elején a *Vatikáni Breviárium* (BAV. Urb. Lat. 112) provenienciájára vonatkozó kutatásait, s az ezzel kapcsolatos firenzei tanulmányutat a Bader-ösztöndíj támogatása segítette. Az intézet egy tudományos munkatársa a K129362-projekt keretében a Mátyás-kori humanista kultúra és művészeti reprezentáció kérdéseinek kutatását két fő témakörben folytatta. Egyrészt folytatta a magyarországi és közép-európai korai humanista könyvkultúra emlékeinek több éve megkezdett feltárását. Ebben a témában több fontos eredményt ért el, amelyeket egyrészt konferencián és tudományos előadásokon ismertetett, másrészt beépítette az OSZK rendezésében megvalósult Corvina-kiállítás („*A Corvina-könyvtár budai műhelye*”) 2019 végén megjelenő katalógusába írt tételekbe. A legfontosabb eredmények közé tartozik, hogy további kódexeket sikerült fellelnie Janus Pannonius és Johann Roth könyvtárából: azonosított egy, a magyarországi kutatás számára eddig ismeretlen kódexet, melyet Nagylucsei Orbán püspök és kincstartó címere díszít, de minden bizonnyal Handó György pécsi nagyprépost könyvtárából származik, valamint meghatározta több, firenzei eredetű Corvina-kódex eddig ismeretlen provenienciáját, és új megfigyelésekkel egészítette ki Vitéz János három kódexből álló Livius-korpuszának (München, BSB, Clm 15731–15733) keletkezéstörténetét. Másrészt, új kutatási eredményeket ért el a Mátyás-kori budai udvar számára dolgozó firenzei szobrászok műveinek azonosítása, illetve egyes darabok provenienciájának meghatározása tárgyában is. További adatokkal és érvekkel sikerült alátámasztani annak a mára elveszett domborműpárnak (Nagy Sándor és Dareiosz) a keletkezéstörténetére vonatkozó megfigyelést, amelyet Andrea del Verrocchio firenzei szobrász készített Mátyás királynak Lorenzo de’Medici személyes ajándékként.

2019-ben indult az intézet egyik tudományos főmunkatársa vezetésével az NKFIH K 129362 által támogatott „*Udvari kultúra és hatalmi reprezentáció a késő középkori és kora újkori Magyarországon*” kutatási projekt, melynek keretén belül a 16–17. századi gyűjteménytípusok és azok megjelenési formáinak, hozzáférhetőségének és recepciótörténetének vizsgálata kezdődött el. A munka két, eddig jószerével ismeretlen, 17. századi műgyűjtemény

feldolgozásával kezdődött, az egyiket a nürnbergi Johann Septimius Jörger, a másikat az augsburgi Hans Steininger hozta létre. Két, létrejöttét tekintve térben és időben is egymáshoz közel eső, mégis gyökeresen különböző kollekciónak van szó.

A barokk művészettel kapcsolatos kutatások során feldolgozásra került az olcsvai, salánki, szegvári, bátorkeszi és erdődi Károlyi-kastélyok Károlyi Sándor építési tevékenységéhez köthető története. A napjainkra zömében elpusztult épületek a Károlyi család rezidenciális építkezéseinek korai példái. A felkutatott források, tervrajzok és egyéb dokumentok révén egy-egy épület története, az építető szerepe, az épület eredeti kialakítása, berendezése szinte teljes mértékben rekonstruálhatóvá vált. Emellett készül a nagykárolyi kastély, az ősi családi rezidencia monográfiája.

Az MTA BTK Művészettörténeti Intézet gondozásában jelenik meg Jávor Anna monográfiája: *Lieb Ferenc. Egy rokokó festő Felső-Magyarországon*. Ez az első tudományos feldolgozása a jelentős életművet maga után hagyó mester pályafutásának. A részben pályázati támogatásból (MTA, NKA) megjelenő könyv jelenleg a nyomdai előkészítésnél tart.

Gyűjtéstörténeti kutatások

A Műgyűjteményi és Dokumentációs Témacsoport tagjai gyűjteménytörténeti kutatásokat folytatnak, alapvetően művészettörténeti perspektívában, történelmi aspektusból (a 16. századtól a kortárs vizuális kultúráig), a kutatások interdiszciplináris (történettudományok, muzeológia, irodalomtudomány, képtudomány, pszichológia, pszichiátriátörténet) módszertani eszközökkel zajlanak. Az udvari kultúrától, a főúri magángyűjteményektől, a múzeumalapítások tárgyegyütteseitől, a Magyar Tudományos Akadémia képző- és iparművészeti tárgycsoportjain keresztül a huszadik századi művészeti gyűjteményekig ível a kutatások kronológiája. A hangsúly e különféle gyűjteménytípusok megjelenési formáinak – a wunderkammertól az archívumon keresztül a nyitott múzeumig – megrajzolásán, e gyűjtemények eredetének, az alapítói szándéknak felfejtésén, valamint e gyűjtemények változó állapotainak rekonstruálásán alapul. A gyűjtemények (főúri magángyűjtemények, közgyűjtemények gipszmásolatai, pszichiátriai művészeti gyűjtemény) feldolgozása interdiszciplináris és intermediális (a különféle vizuális és textuális médiumok határát oldó) kutatói szemléletet igényel. A kutatók egyfelől e gyűjtemények recepciótörténetét és hozzáférhetőségét vizsgálják, másfelől feltárják a gyűjteményalapítások mögött húzódó reprezentációs szándékokat, érdekérvényesítési motivációkat, legyen szó a főúri Wunderkammerekről vagy a társadalmi szinten marginalizált pszichiátriai és lélektani ismeretek bemutatásáról. Alapvetően a fennmaradt tárgyegyüttesekből, illetve forrásokból (szakbibliográfiái és könyvtári listák, sajtógyűjtések), valamint a gyűjteményeket bemutató műformákból (táblaképek, fotóalbumok, fotótáblók) indulnak ki, ugyanakkor megkezdtek az ezzel kapcsolatos digitális adatbázisok kiépítését.

A 19. századi művészettel kapcsolatos kutatások

Az építészeti örökség rögzítése, dokumentálása és bemutatása összefügg a kutatócsoport tagjainak kutatási tevékenységével. Így folytatják a kutatást a 19–20. századi magyarországi építészetben megjelenő nemzeti törekvések témakörében (az orientális építészeti formák nemzeti kontextusban való megjelenése, a szecesszió fogadtatástörténete). Az iparmúzeumokkal kapcsolatos eddigi kutatások kiterjedtek az ezekkel szoros együttműködésben fejlesztett ipariskolákra és a három magyarországi iparmúzeumra (Budapest, Kolozsvár, Marosvásárhely). Az elsősorban ipari mintatárként működő budapesti

Technológiai Iparmúzeum tárgyanyaga elkallódott, gyűjteményei közül a könyvtára képezi jelenleg is a hazai műszaki felsőoktatás (BME-OMIKK) fontos alapgyűjteményét. A két erdélyi iparmúzeum töredékesen fennmaradt anyaga, az elérhető levéltári források és egyéb dokumentumok mellett megfelelő forrásnak bizonyult az iparmúzeumok jelenségének értelmezéséhez. A gyakorlati tudás átadása azonban a középfokú ipariskolákban történt, amelyek fele szintén Erdélyben (és a Bánságban) működött: Székelyudvarhelyen kőfaragó és agyagipari, Zalatnán kőfaragó és kőcsiszoló, Brassóban fafaragó, Marosvásárhelyen, Temesváron, Aradon és Kolozsváron építő-, fém- és faipari iskola működött az 1890-es évektől. Jelentőségük aligha túlbecsülhető, ezekben képezték a dualizmus kori építkezések tervezői képességekkel is bíró kivitelezőit, a kőfaragókat, épület- és bútorasztalosokat, épületbádogosokat, műlakatosokat. Az iparművészeti szemlélet átadására különösen nagy hangsúlyt fektettek, ezért a kutatások az építésztörténet mellett a magyar iparművészettörténet szempontjából is számos újdonságot hoztak.

Az 1960-as évek művészetével kapcsolatos kutatások

A kutatócsoport tovább folytatta kutatásait a leginkább frekvenciált területek: a 60-as, 70-es évek neoavantgárdja, annak a népművészettel való kapcsolata, a 60-as évek grafikai forradalma, s az ún. félhivatalos művészet körében, valamint az 80-as, 90-es évektől megjelenő nőművészettel kapcsolatban. Munkatársaik iniciatív és megkerülhetetlen módon vettek részt a periódus kutatásának széles szakmai összefogással megvalósult projektjeiben. Ezek közül a legfontosabb a BTM Kiscelli Múzeumban megrendezett „1971 – Párhuzamos különidők” c. tárlat tudományos katalógusa, melyben 3 munkatársuk jelentetett meg tanulmányt, illetve a Ludwig Múzeum Iparterv 50+ c. kiállításának katalógusa. Elkészült – akadémiai doktori disszertáció formájában – az 1960-as évek modern magyar művészete nemzetközileg is egyedülálló teljesítményeként értékelhető szürnaturalizmus és Csernus Tibor ehhez kapcsolódó korabeli munkásságának a legújabb tudományos paradigmák szerinti feldolgozása, valamint a késő modern és kortárs magyar nőművészet könyv alakban történő bemutatása. Fontos részeredmények születtek a magyar grafikatörténet kiemelkedő korszakának számító 60-as évek kutatásában, illetve olyan, a hivatalos művészet és a modern művészet határán egyensúlyozó, eddig kevesebb figyelemre méltatott alkotók életművének feldolgozásában, mint Hincz Gyula, Bartha László, Duray Tibor.

Fontos fejlemény, hogy elkezdődött az 1945–2000 közötti korszakot feldolgozó művészettörténeti kézikönyv szakmai előkészítése.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet munkatársainak szerkesztésében jelenik meg a művészettörténet mindkét akadémiai folyóirata, a *Művészettörténeti Értesítő* és az *Acta Historiae Artium*, továbbá az intézet saját folyóirata, az *Ars Hungarica*, illetve a művészetelméleti tanulmányokat közlő *Enigma* és a kortárs jelenségekkel foglalkozó *Új Művészet*.

Az intézet több éve folyó projektje Budapest világszínvonalú épületállományának programszerű fényképezése. Kezdetei az intézet által kiadott 19. századi kézikönyv első kötetének létrehozásával függenek össze (Sisa József [szerk.]: *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris Kiadó, Budapest, 2013), amelyhez számos fénykép készült. 2014-ben, Lechner Ödön halálának 100. évfordulója alkalmával az építész műveiről készült fotógaléria. Ezt követte az Akadémia palotája átadásának 150. évfordulója 2015-ben, amikor ugyancsak fényképeken örökítették

meg a fontos középület külsejét és belső tereit. A szóban forgó képeket az intézeti honlapon tették közzé. A jelenleg folyó éves projekt címe: „*Budapest építészeti öröksége*”, melynek keretében először a Lipótváros gazdag épületállományát örökítik meg. Az épületeket utcáról-utcára haladva, egyenként rögzítik. Eddig mintegy 20 000 fénykép készült el közel 200 épületről.

Az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjteményét 2019 szeptemberéig 260 látogató kereste föl. Az MTA Művészeti Gyűjtemény munkatársai számos rendezvény (Emlékhelyek Napja, Múzeumok Éjszakája, Kulturális Örökség Napjai [épülettörténeti túrák]) előkészítésében, lebonyolításában vettek részt; rendszeresen tartanak szakvezetést a gyűjteményben. A gyűjteményt az év első nyolc hónapjában összesen 1369 fő kereste fel.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Jelentős az intézet munkatársainak részvétele a tudományos közéletben: az intézet egyik tudományos tanácsadója a művészettörténet két akadémiai doktori képviselőjének egyike, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat művészettörténeti alelnöke és több akadémiai bizottság (Székházrekonstrukciós Bizottság, az AKT társadalomtudományi szakbizottsága) tagja, egy másik tudományos tanácsadó az MTA Filozófiai és Történettudományi Osztálya Művészettörténeti Tudományos Bizottsága elnöke, a Magyar Akkreditációs Bizottság Bölcsészettudományi Szakbizottságának tagja. Az intézet szoros kapcsolatokat ápol a diszciplína két legjelentősebb nemzetközi szervezetével, a CIHA-val (Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága) és RIHA-val (Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetsége). Részt vesz ez utóbbi vállalkozásában, a *RIHA Journal* nevű nemzetközi online szakfolyóirat szerkesztésében. A Thieme-Becker és a Saur örökébe lépő De Gruyter művészlexikon magyar művészekről szóló szócikkei nagyrészt a Lexikongyűjtemény anyagán alapulnak, a lexikon magyar vonatkozású szócikkeit az intézet egyik tudományos segédmunkatársa szerkeszti. Az intézet egyik tudományos munkatársa a Műkritikusok Nemzetközi Szervezete (AICA) magyar tagozatának egyesületi munkájában elnökségi tagként vállal szerepet és végez aktív, szervező munkát.

Folyamatban van a Jakab Irén–Martyn Ferenc-kiállítás szervezése „Imaginary Dwellings” munkacímen a pécsi Janus Pannonius Múzeummal és a Pécsi Tudományegyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika Reuter Camillo Gyűjteményével együttműködésben, a pszichológia vizuális reprezentációja témájában.

Tavasszal jelent meg az intézet közreműködésével az MTA BTK Történettudományi Intézete Lendület-kutatócsoportjának *Magyar családtörténet a modernitás előtt: Gyermekkor és mozaikcsaládok a 16–19. században* című tanulmánykötete. Az intézet több tudományos munkatársa révén is érintett az amerikai Getty Foundation Connecting Art Histories nevű kezdeményezésében, amelynek elsődleges célja a régiós kapcsolatépítés elősegítése, jövőbeli együttműködések, régiós kutatások elméleti alapjának megteremtése. Az intézet bekapcsolódott a brünni Masaryk Egyetemen megvalósuló „*Continuity/Rupture: Art and Architecture in Central Europe 1918-1939 (CRAACE)*” programjába. Az intézet részt vesz az MTA BTK Történettudományi Intézet Lendület Szent Korona Kutatócsoportjában, valamint a GWZO felkérésére a *Handbuch zur Geschichte der Kunst in Ostmitteleuropa 1000–1300* (Hg. Christian Forster – Imre Takács) c. kötet román kori szobrászatot tárgyaló fejezetének, valamint (magyarországi és lengyelországi vonatkozású) katalógustételeinek megírásában. Az intézet szerepet vállalt a transit.hu-val közösen rendezett beszélgetéssorozatban a magyar művészet és

művészettörténet ikonológiai és emlékezetpolitikai értelmezéséről. Az intézet bekapcsolódott a Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Pécsi Tudományegyetem közös Szigetvár-, illetve Mohács-projektjeibe az 1526. évi mohácsi csata, illetve Szigetvár 1566. évi ostroma ikonográfiájának témájában. Az itthon és külföldön is egyre népszerűbbé váló „military landscape”-kutatás részeként négy íves, 37 illusztrációval szemléletesé telt tanulmányban vizsgálták a 16–17. századi szigetvári ostromképeken és vedutákon az egykori hadi táj sajátosságait, kiemelt figyelmet fordítva az ostromot ábrázoló 16. századi török miniatúrákra.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Somogyvári Virág

– Bader-ösztöndíj „A világi kultúra szárba szökkenése a 15. századi csontnyergeken” című pályázat

Papp Júlia

– MTA-támogatás az Evangélikus Múzeumban 2020-ban rendezendő kiállításhoz kapcsolódó nemzetközi reprodukciótörténeti workshop költségeihez

Bubryák Orsolya

– NKA Örökségvédelem Kollégiuma „A műemlékvédelemtől az örökségvédelemig és tovább a műemlékvédelmi intézményrendszer változásai” tudományos konferencia

Perenyei Monika/Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény

– sikeres restaurálási pályázat: NKA gyűjteményi állagvédelem

Az intézet folyóirata, az *Ars Hungarica* az NKA folyóirat-kiadási kollégiuma és az MTA támogatása alapján évente négy számmal jelenik meg.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. *Ingók és érzelmek. Az értéktárgyak átörökítése kora újkori magyar főnemesi végrendeletekben.* In: *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon, 1500–1850.* (Magyar Történeti Emlékek, Értekezések. Magyar Családtörténetek: Tanulmányok, 4.) Szerk. Erdélyi Gabriella. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, ISBN 978-963-416-172-1. <http://real.mtak.hu/id/eprint/100270>
2. Borbála Gulyás: *Triumphal arches in court festivals under the new Holy Roman Emperor, Habsburg Ferdinand I.* In: J.R. Mulryne–Krista De Jonge–R.L.M. Morris–Pieter Martens eds., *Occasions of State. Early Modern European Festivals and the Negotiation of Power* (European Festival Studies, 1450–1700), London–New York, Routledge, 2019, 54–82. REAL: <http://real.mtak.hu/id/eprint/101676>
3. Lővei Pál: Hol a határ? Salzburg–Passau–Bécs és Esztergom–Buda vörös márvány-piackörzeteinek találkozása a középkori Magyar Királyság nyugati határsávjában. In: Márvány, tárház, adomány: Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk.: Kádas István; Skorka Renáta; Weisz Boglárka. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2019. 303–351. <http://real.mtak.hu/id/eprint/101699>
4. Markója Csilla, Bardoly István (szerk): Az utak elváltak. Szöveggyűjtemény IV. 1913-1920. Budapest: MTA BTK Művészettörténeti Intézet (2019) 924 p. REAL: <http://real.mtak.hu/id/eprint/101739>

5. Nagy Eszter: Bécs, Buda, Brüsszel? A Mátyás Graduale flamand miniátorának vándorlása. In: *Ars Hungarica* 44 (2018), 261–286. [REAL-J](#)
6. Földi Imelga, Pál Emese, [Székely Miklós](#) (szerk.): „egy egészen új ornament előállítása” Az egykori zalatnai Kőfaragó és Kőcsiszoló Ipari Szakiskola gipszminta- és kőfaragvány-gyűjteményének katalógusa. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Budapest, pp. 7–47. Real: <http://real.mtak.hu/99961/>
7. Tatai Erzsébet: *A lehetetlen megkísértése. Alkotó nők – esszék, tanulmányok a kortárs magyar művészetéről*. Budapest, Új Művészet Alapítvány, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont (2019)

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZET

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. 1453 Budapest, Pf. 33

telefon: (1) 224 6700, (1) 224 6782

e-mail: nti@btk.mta.hu; honlap: <http://nti.btk.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

- *Védett területek a szlovén–magyar határ mentén. Az együttműködés és a fenntartható fejlődés kihívásai* címmel közös magyar–szlovén projekt (2017–2020) NKFIH SNN támogatással
- *Párhuzamos ruralitások; A vidékiség mai (lét)formái négy erdélyi (romániai) kistérségben* címmel NKFIH-projekt (2016–2020)
- *Zene- és szövegfolklorisztikai kutatások (digitalizálás, adatbázis- és honlap-építés) Kodály Zoltán örökében* (2018–2019) NKA támogatással
- *A gyermek közéletetetés társadalmi beágyazottsága. Kérdések és lehetőségek* címmel NKFIH-projekt (2018–2022)
- Történeti és jelenkori társadalomnéprajzi vizsgálatok földrajzilag és típusaiban eltérő helyi közösségekben
- A néprajztudomány kézikönyveinek: *Magyar Népköltészeti Lexikon*, folyóiratainak: *Acta Ethnographica Hungarica*, *Ethnographia*, az intézet évkönyvének és sorozatainak szerkesztése MTA KFB pályázati támogatással
- Hagyomány és modernizáció, kulturális beidegződések és ideológiák, vallási jelenségek, táj- és környezetérzékelés – etnológiai kutatások Szibériában, valamint Közép- és Délkelet-Ázsiában

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

A *Védett területek a szlovén–magyar határ mentén: az együttműködés és a fenntartható fejlődés kihívásai* című, NKFIH SNN támogatású közös szlovén–magyar projekt (2017–2020) a két ország közös államhatára mentén érintkező Őrségi Nemzeti Park és a Goričko Krajinski Park helyzetének és társadalmi beágyazottságának elemzését végzi az intézet kutatójának vezetésével, és további két intézeti, valamint külsős munkatárs közreműködésével.

A klasszikus etnobotanikai vizsgálatok (123 népi taxon biológiai azonosítása, helyi elnevezésük rögzítése történt meg, valamint a külterjes gyepgazdálkodás megfigyelése) mellett tágabban az ember és a környezet kapcsolatának elméleti kérdéseivel is foglalkoznak. A beszámolási időszakban dokumentumfilmet forgattak a térségben kiemelt jelentőségű tőkegyermékről, tőkegyermék-utásról és annak természetvédelmi és turisztikai következményeiről.

A 20. század második felében az Őrségi Nemzeti Park, illetve elődje, a tájvédelmi körzet területén fekvő települések egyfajta zárványként konzerválódtak a kedvezőtlen határ menti fekvés, a rossz mezőgazdasági adottságok, valamint a településszerkezetből fakadó fejlesztési nehézségek miatt. A hátrányos helyzetű térségek szerepének újragondolása az 1960-as évek közepétől vett lendületet. A projekt egyik résztvevője azt vizsgálja, hogy a természetvédelmi törekvések milyen célokat fogalmaztak meg a tájkép, a természeti értékek, a néprajzi sajátosságok megőrzése érdekében, illetve, hogy az Őrségi táj védelmét szolgáló döntések milyen konfliktusokat generáltak a helyi közösségekben.

A kutatás résztvevői két nemzetközi konferencián – Santiago de Compostelában a SIEF (International Society for Ethnology and Folklore) *Track Changes: Reflecting on a Transforming World* és az ESEH (European Society for Environmental History) tallinni *Boundaries in/of Environmental History* című tanácskozásán is külön panelt szerveztek. Az előbbin *Heritage Practices and Management on the borderlands*, az utóbbin *Border ecologies: Cross-border perspective on protected areas* címmel. Eredményeiket a beszámolási időszakban 8 magyar és angol nyelvű publikációban adták közre.

A Párhuzamos ruralitások. A vidékiség mai (lét)formái négy erdélyi (romániai) kistérségben NKFIH-projekt (2016–2020) az intézet igazgatójának témavezetésével zajlik további 3 intézeti kutató részvételével, valamint külsős munkatársak közreműködésével.

A projekt intézeti kutatói az erdélyi vidék és a vidéki társadalom jelenét és közelmúltját a lokális gazdasági gyakorlatok, a háztartások, valamint az életmód változása alapján vizsgálják mélyinterjúkkal, kérdőívek segítségével, a helyi archívumok, parasztrattárak feltárásával Kalotaszeg és a Szamosháti településein, valamint Nagykároly vonzáskörzetének sváb falvaiban. Kutatják a román–magyar együttélés és konfliktushelyzetek történeti és társadalomnéprajzi hátterét. Néprajzi gyűjtéseiket, terepmunkáik dokumentumait adatbázisba rendezik. Kalotaszeg társadalomnéprajzát, a falvak közötti gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolatrendszerét vizsgálja az intézet igazgatója és a Történeti-néprajzi Témacsoport vezetője, angol nyelvű monográfiájuk megjelenése *Kalotaszeg, the identity of an emblematic region in Transylvania – The socio-historical and cognitive construct of a cultural “landscape”* címmel a közeljövőben várható.

A szamosháti kistérségben főként a rendszerváltásra válaszul megjelenő lokális gazdasági stratégiák, illetve a magyar ajkú román ortodox és a magyar református közösségek közötti kulturális, politikai és gazdasági szinten is zajló etnikus folyamatok megfigyelésére fókuszálnak. A magyar ajkú román közösség identitásáról dokumentumfilm készült *Ki a román?* (munka)címmel a projekt egyik kutatójának szakmai irányításával. A nagykárolyi kistérségben pedig a sváb falvak gazdasági és társadalmi sikerességének kapcsán a gazdaság és etnicitás viszonyának vizsgálatát végzik.

A kutatócsoport tagjai közül hárman is előadást tartottak 2019 áprilisában a *Track Changes: Reflecting on a Transforming World* SIEF kongresszuson. Eredményeiket a beszámolási időszakban 11 magyar és angol nyelvű publikációban adták közre.

Zene- és szövegfolklorisztikai kutatások (digitalizálás, adatbázis- és honlap-építés) Kodály Zoltán örökében című NKA pályázat (2018–2019) keretében az MTA BTK Néprajztudományi Intézet (NTI) különböző típusú és különböző adathordozókon tárolt szakmai anyagainak (kép, hang, szöveges dokumentumok), gyűjteményeinek (gyűjtések, feldolgozások) jelentős körét digitalizálta, rendezte adatbázisba és tette, illetve teszi folyamatosan elérhetővé a honlapján keresztül: <https://hu.museum-digital.de/portal/index.php?t=listen&instnr=112&gesusa=741>.

A különböző adattári tételek digitalizálása során megtörténik a nyers rekordok szakmai felülvizsgálata is, az adatgazdagítás és -tisztítás, az egyes rekordok közötti kapcsolatok létrehozása, „tárgykapcsolatok”, illetve „tárgycsoportok” kialakítása. A fotórekordok mellett megkezdődött a kéziratár anyagainak katalógusszerű, részleges publikálása is: <https://hu.museumdigital.de/portal/index.php?t=listen&instnr=112&gesusa=742&cacheLoaded=true>.

A pályázat keretében az intézet vállalta és elvégezte a népzene kutató Vargyas Lajos hagyatékában található, Kodály Zoltánhoz kötődő dokumentumok (levelek, iratok, jegyzetek) és publikációk digitalizálását és internetes közzétételét. Az intézet folklorista számi-kutatójának szakmai vezetésével két külső közreműködő részvételével megvalósult a népzene kutató Szomjas-Schiffert György – Kodály Zoltán egykori munkatársa – számi folklórgyűjtéseinek digitalizálása, adatbázisba rendezése és online hozzáférése, amit *Régi dallamok, új módszerek: Észak-számi (nunnaneni) jójkák adatbázisa* címmel mutattak be az intézet Etnológiai Műhely sorozatában 2019 januárjában. A digitális gyűjtemény a tárgyévben is újabb adatokkal gazdagodott. Az NKA-pályázat támogatásával ugyancsak digitalizálták az intézet alapító igazgatójának, Ortutay Gyulának a tudományos hagyatékából az elmúlt években az MTA BTK Néprajztudományi Intézet archívumába került anyagokat.

A gyermek közétkeztetés társadalmi beágyazottsága. Kérdések és lehetőségek című NKFIH-projekt (2018–2022) a kortárs magyar gyermekétkeztetéssel foglalkozó alkalmazott néprajzi kutatás, amely levéltári forrásokon alapuló történeti háttérelmzésekkel egészül ki, és az intézet néprajzkutatóin kívül az OGYÉI (Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet) táplálkozástudományi szakembereinek bevonásával zajlik. Esettanulmányokon keresztül vizsgálják az államilag szorgalmazott „egészséges” étrend társadalmi beágyazottságát, kiválasztott terepeiken kutatják a gyermekek családi táplálkozáskultúráját, és a közétkeztetés valamennyi érintettjének menzával kapcsolatos nézeteit, tapasztalatait, egy-egy helyszínen a körülményeket és a közétkeztetés működési mechanizmusait, problémáit. A kutatás eredményei, valamint az azok alapján megfogalmazható következtetések, ajánlások társadalmilag is jól hasznosíthatóak a közétkeztetésben, többek között, hogy a menza miként tehető mintává, illetve miként segítheti a tudatos fogyasztóvá nevelést. Hazai és nemzetközi konferenciákon számoltak be első eredményeikről 2019-ben. A projekt vezetője nemzetközi kutatói kapcsolati hálózat kiépítésébe kezdett, amelynek távlati célja az információcserén túl a téma nemzetközi áttekintését célzó konferencia megszervezése a kutatási ciklus végén.

Az intézet tudományos főmunkatársa a *Táncházmozgalom mint kulturális ellenállás a szocialista Magyarországon* témakörben végzett kutatásokat az MTA BTK Történettudományi Intézet által vezetett *COURAGE (Cultural Opposition: Understanding the Cultural Heritage of Dissent in the Former Socialist Countries)* kutatócsoportban és a történeti-néprajzi Témacsoport vezetőjével, valamint egy további kutatójával a 2019 novemberében sorra kerülő, az *1989 és a rendszerváltás: a társadalmi cselekvés lehetőségei* című interdiszciplináris jelenkor-történeti és politológiai konferenciára külön panelt szerveztek ennek a tematikának.

A Társadalomnéprajzi Témacsoport kutatójának *Materializing Difference: Consumer Culture, Politics, and Ethnicity among Romanian Roma* címmel jelent meg monográfiája a University of Toronto Press *Anthropological Horizons* című sorozatának részeként: (<https://utorontopress.com/ca/materializing-difference-4>).

Az intézet munkatársa a vezetője a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) és a Református Közéleti és Kulturális Központ támogatásával megalakult kutatócsoportnak, amelynek célja a református egyházon belüli kulturális ellenállás kutatása a Tiszáninneri Református Egyházkerület területén feltárható források alapján.

Az intézet etnobotanikus kutatójának három Q1-es cikke jelent meg 2019 első felében a gyimesi gyepgazdálkodás, valamint a mongol élőhelyismeret és a mocsárlegeltetés témakörében.

A Történeti-néprajzi Témacsoport tagjai közül többen is kutatják a magyar népművészet korszakait, jelenségeit, valamint a hazai népi iparművészeti profilú háziipari szövetkezeteket, a

Kárpát-medence népművészeti ihletésű kortárs tárgyaló művészetét. A témacsoport egyik posztdoktor munkatársa *Kézműves Örökség és Modernizáció* címmel a népi iparművészeti minősítő rendszert és annak hatásait elemzi, illetve a lokális tárgyaló mint nemzeti örökség kérdésével foglalkozik. Az örökségképzés stratégiáit a höveji varrott csipke és a szegedi papucs példáján elemezte.

Az intézet akadémikus professor emeritusa összeállította 16 tanulmányból álló, *Tárgyak, szavak és tájak északon* címen megjelenésre váró kötetének kéziratát és illusztrációs anyagát. 2019 júliusában jelent meg a témacsoport egyik főmunkatársának kötete *Törzsökös pásztorcsaládok* címmel, amelyben egykori számadó juhászok vallanak életükről, a sorsukat alakító 20. századi gazdasági, társadalmi, politikai változások tükrében.

Az intézet jogi néprajzi kutatásokat végző munkatársa közreműködött a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport www.jogineprajz.hu honlap bővítésében, továbbá a kutatócsoport eredményeinek közvetítésében. *Tagányi Károly (1856–1924) jogszokásgyűjtő programja és hagyatékának tudománytörténeti jelentősége* címmel kutatási pályázatot nyújtott be az NKFIH-hoz.

Az intézet folkloristái 2019-ben is az intézet kiemelt kutatási témájaként dolgoztak a készülő *Magyar Népköltészeti Lexikon* szócikkeinek megírásán, 2019 végére elkészülnek a tervezett szócikkek kéziratai.

2019-ben Bolyai Kutatási Ösztöndíjjal dolgozott az intézet három folkloristája, közülük kettőjük kutatása tárgyév szeptemberében zárult. Egyikük a magyar nyelvű népmeseszövegek eredetének és terjedésének megismerése érdekében a hazai ponyvamesék feltárását és értékelését végezte el az 1840–1880 közötti időszakra fókuszálva. Másikuk a kortárs diákközlő jelenségeit gyűjtötte, elemezte, rendszerezte és egy monográfia kéziratának elkészítésével fejezte be vizsgálatait, amelyben elsősorban az informálisan terjedő, új vagy eddig a folklorisztikában nem vizsgált műfajokra, tartalmakra, jelenségekre és a kreatív alkotási folyamatokra koncentrált. A kutatás eredményeképpen létrejött egy több száz tételből álló szöveg- és kép-(mém-) korpusz is. A harmadik Bolyai-ösztöndíjas folklorkutató a rege műfajával foglalkozik, annak társadalmi és szociokulturális hátterével, megjelenésével, alkalmazkodásával a 19. századi szépirodalomban és a sajtóban, valamint a rege mondával való kapcsolatával, 2019-ben elsősorban Orbán Balázs tevékenysége nyomán. Ezenkívül a Cambridge Scholars kiadó reprezentatív sorozatában jelent meg egy társszerzős, két íves, angol nyelvű tanulmánya a magyarországi ponyvakultúra 18–19. századi történetéről.

A témacsoport egyik tudományos főmunkatársa a történeti mondák után hozzálátott az Erdélyi Magyar Hiedelemmonda Katalógus összeállításához, illetve Faragó József egy magyardécei mesemondójának repertoárját digitalizálta egy későbbi szövegkiadás céljából.

A témacsoport munkatársa a tárgyévben három elemző tanulmányt készített a moldvai magyarok identitásáról és népi vallásosságáról, különös tekintettel az Eucharisztia kultuszára. A témacsoport mesekutató főmunkatársa Arany László levelezésével, eddig feltáratlan leveleinek kiadásra való előkészítésével foglalkozott.

NKFIH posztdoktori ösztöndíjas folklorista azt kutatja, hogy a nyomtatott írásbeliség mely olvasmánytípusai milyen mélységben és hogyan befolyásolták a 19. századból ismert magyar nyelvű népmesekincset. E folyamat bemutatásához két, a folklórra jelentős hatást gyakorló szövegtörzset, Arany László, valamint a Grimm testvérek meséinek populáris recepcióját vizsgálja.

A szakirodalom által Kriza János legkorábbi gyűjtőjeként számon tartott Ürmösi Sándor összes munkáinak kiadásán dolgozott a Folklór Témacsoport MTA Prémium Posztdoktori ösztöndíjasa, a forráskiadvány megjelenése a tárgyév végén várható.

Az intézet fiatal kutató folkloristája készülő PhD-disszertációjának részeként elemző tanulmányt készített Ecsér példáján keresztül arról, hogy milyen társadalmi és politikai diskurzusok részévé vált a néptánc, és hogy ez milyen hatással volt a táncot éltető lokális közösségekre az 1945–1958 közti időszakban Magyarországon.

Az intézet három folkloristája is publikált a 19. századi női adatközlők, női néprajzi gyűjtők és kutatók témakörében a beszámolási kötelezettség alá eső időszakban.

Az Etnológiai Témacsoport vezetőjének három délkelet-ázsiai témájú, angol nyelvű publikációja jelent meg 2019 első felében, az egyik a hallei Max Planck Institute for Social Anthropology *Working Papers* sorozatában, önálló kötetként.

Az antropológiai gondolkodás történetével foglalkozó tudományos főmunkatársnak három angol nyelvű tanulmánya jelent meg a tárgyév első felében az európai korai etnográfia/antropológia vizuális és textuális recepciójával foglalkozó, továbbá a magyarországi etnológia/antropológia tudománytörténetével kapcsolatos kutatásai nyomán, illetve egy további angol nyelvű tanulmánya a kora újkori boszorkányüldözés társadalomtörténete témakörben.

Az intézet MTA Prémium Posztdoktori ösztöndíjas etnológusa 2019 nyarán háromhetes terepmunkát végzett Kína politikailag szigorúan őrzött területén, az északnyugat-kínai Xinjiang Ujgur Autonóm Területen, amelynek célja a *Bőröndbe zárt emlékezet* című, sibe nyelvű genealógiákat feltáró forráskiadvány szövegének végleges egyeztetése volt fő adatközlőjével.

2019 márciusában az intézet egyik fiatal kutatói ösztöndíjasa sikeresen védte meg „*Piros vagiok, veres vagiok*” a piros–vörös színnév kettős a magyar nyelvben és kultúrában című PhD-dolgozatát. A kutatóhely egy másik fiatal kutatója ösztöndíjának záró évében, 2019 augusztusában pedig lezárta és benyújtotta PhD-disszertációját, amelyben Kárpátalja határvidéki régiójában az informális túlélési technikákat (mint pl. csempészet, illegális kereskedelem és hivatali korrupció), ezek nyomán az államhatalom és az egyén viszonyát, illetve a hétköznapi interakciók változását vizsgálta a szocializmus második, ún. reform korszakában, az 1960-as években, valamint a rendszerváltás utáni második évtizedben, a 2000-2010 közötti években.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet igazgatóhelyettesét az MTA májusi közgyűlésén levelező taggá választották. Az MTA elnökének felkérésére 2019. augusztus 1-jétől az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Irányító Testületében ő az MTA hat delegáltjának egyike. Az MTA Néprajztudományi Bizottságának társelnökeként ugyancsak ő az egyik főszervezője *A magyar néprajztudomány helyzete és jövője* konferencia-sorozatnak, amelynek 2019 január és szeptembere között két rendezvénye is volt, az egyik *A néprajz az oktatásban* címmel Pécsen. Ez az etnográfia hazai, közép- és felsőfokú tanításának helyzetét, kilátásait értékelte, elemezte. A másik rendezvényt pedig *A néprajz a közgyűjteményekben* címmel Szentendrén rendezték meg, ezen a tanácskozáson a néprajzi muzeológia aktuális kérdéseit, legégetőbb problémáit járták körül a szakma résztvevői. *A magyar néprajztudomány helyzete és jövője* konferenciákon az intézet további kutatói is előadtak, illetve felkért hozzászólóként működtek közre.

Az Etnológiai témacsoport vezetőjének 2019-ben Hanoi után újabb két helyszínen, Saigonban, a Szépművészeti Múzeumban, majd a közép-vietnami Quang Tri tartományban, Huong Hoa/Khe Sanh városában a helyi nemzetiségek (brú és pakoh) számára 2017-ben épült kultúrházban nyílt néprajzi fotókiállítása az általa 1985 óta visszatérően tanulmányozott vietnami brú törzs kultúrájáról és vallásáról a hanoi Magyar Nagykövetség támogatásával. A kiállítások nagy szakmai és közönségsikerét – a megnyitó résztvevőinek magas (politikai)

beosztásán és nagy számán túl – bizonyítja, hogy számtalan tv-interjú készült a kutatóval, illetve számos sajtóorgánumban jelent meg az eseményről tudósítás. Magyarország és Vietnam kultúrdiplomáciájának kiemelt rendezvénye volt a kiállítás-sorozat.

A Pallas Athéné Innovációs és Geopolitikai Alapítvány támogatásával zajlik *A modernizáció politikai, gazdasági és társadalmi hatásai a 21. századi Mongóliában* kutatás. Az intézet tudományos főmunkatársának vezetésével azt vizsgálják, hogy Mongólia modern kori, különösen a rendszerváltás utáni politikai, társadalmi, kulturális változásai miként hatottak a társadalomszerkezetre, az életmódra, a kulturális életre, illetve Mongóliának a térségben betöltött pozíciójára.

Az MTA BTK és a Mongol Tudományos Akadémia hosszú távú együttműködésének keretében (2017–2023) végzett *Khi-Land projekt: Tájregészeti és történeti kutatás a kitaj Liao Birodalom északi határvidékén* című kutatás célja a mongóliai erődített települések és környezetük megismerése roncsolásmentes régészeti eljárások és tájregészeti kutatási módszerek alkalmazásával. A kutatócsoport a közép-mongóliai Bulgan aimag területén található kitaj korszakból (10–12. sz.) származó emlékek régészeti és tájregészeti vizsgálatát végzi. Céljuk a kitaj lelőhelyek szerepének vizsgálata a Liao Birodalom (947–1125) történetében, valamint az északi határvidéken betöltött funkciójuk értelmezése.

Az *Acta Ethnographica Hungarica* főszerkesztője az intézet témacsoport-vezető főmunkatársa, rajta kívül szerkesztőbizottsági tagként, olvasószerkesztőként és szerzőként is meghatározó szerepet töltenek be további intézeti munkatársak a magyar néprajztudomány egyetlen angol nyelvű periodikájának megjelenítésében, ahogy a tudmányszak vezető magyar nyelvű folyóiratának, az *Ethnographiának* a szerkesztésében is.

Az intézet kutatói 2019-ben is aktív szerepet vállaltak a tudomány-népszerűsítésben, zsűriztek néprajzi, néptánc, népzenei vetélkedőkön, a Magyar Néprajzi Társaság Tradíció Gyűjtőpályázatán. Szakmai tanácsadó, felkészítő szerepet láttak el a *Főlszállott a páva* televíziós tehetségkutató műsorban, népművészeti kiállítások előválogatásán, javaslatokat tettek a *Népművészet Ifjú Mestere* cím, valamint a népi iparművészeti minősítés odaítélésére. Vezető szerepet játszottak különböző versenykiírások és a szakmai koncepciók megalkotásában (lásd Rajeczky Benjamin Országos Népzenei és Gregorián Verseny, Tiszán innen Dunán túl Országos Népdalverseny). Az egyik főmunkatárs tagja a *Népművészet Mestere*-díj zsűrijének. Sokan tartottak ismeretterjesztő előadásokat, továbbképzéseket pedagógusoknak, néprajzi gyűjtőknek. Két kutatónak is van napi, illetve heti rendszerességgel jelentkező tudománynépszerűsítő műsora különböző rádióadóknál (Dankó Rádió: *Tudta-e* a hét jeles napjairól; Civil Rádió: *Orient Expressz*). Az intézet sinológus kutatója *Ejetun: Feljegyzések Észak-Kínáról* címmel (<http://igsarkozi.com/>) honlapot működtet, hogy kutatási eredményeit megossza a kutatótársakkal és a Kína iránt érdeklődő nagyközönséggel.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az intézet nyolc ország (Kína, Bulgária, Lengyelország, Mongólia, Oroszország-Jakutia, Szerbia, Szlovénia, Ukrajna) akadémiai intézeteivel, kutatóhelyeivel működik együtt bilaterális egyezmények keretében.

Az intézet igazgatója 2019 májusában a Kínai Társadalomtudományi Akadémiától meghívást kapott a *Conference on Dialogue of Asian Civilizations* nemzetközi tanácskozásra. Felkért előadóként *East in Focus – Hungarian Ethnographers on the „Roads” of Eurasia*, valamint

Endeavours of the Institute of Ethnology of RCH of Hungarian Academy of Sciences in the Asian Continent címmel tartott előadásokat.

2019 januárjában az MTA BTK Néprajztudományi Intézet volt az egyik főszervezője a Történeti-néprajzi Témacsoport vezetőjének irányításával a *Staged otherness, c. 1850-1939. East-Central European Responses and contexts* című kétnapos, nemzetközi konferenciának Budapesten, amit az intézet akadémiai partnerintézete, az Institute of Archeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences kezdeményezett és az intézet a Central European Universityvel közösen rendezett meg. A szervezésen túl az intézet három tudományos főmunkatársa előadója és szekcióvezetője is volt a nemzetközi tanácskozásnak. 2016-ban kezdődött és ezzel a konferenciával zárult a kutatási program, amely az 1850 és 1939 között „színre vitt másságok” témájával, a másság-reprezentációkkal foglalkozó kelet-európai kutatókat fogta össze. A projekt kezdetétől fogva minden évben sor került egy nemzetközi konferenciára, ezek anyaga angol nyelvű kötetekben látott napvilágot.

Az intézet két etnológusa a Külügyminisztérium Klebelsberg Kunó ösztöndíjának támogatásával Baráthosi Balogh Benedek munkásságát kutatja. 2019 augusztusában és szeptemberében az Orosz Távol-Keleten, az Amur mentén és Szahalinon végeztek terepkutatásokat azon mandzsu-tunguz és paleoázsiai népek körében és olyan helyszíneken, amiket Baráthosi is felkeresett a 20. század elején vezetett expedíciói során. A kutatás rávilágított Baráthosi gyűjtéseinek értékeire, unikális jellegére. A két etnológus a magyar diplomácia új gazdasági-politikai törekvéseként megfogalmazott „Keleti nyitás” programja keretében közös, közép-ázsiai kutatási projektet indított el. 2019 januárjában egyikük az intézet Etnológia Műhely sorozatának keretében számolt be a Kazahsztánban és Kirgizisztánban végzett terepmunkájukról, amelynek során Almásy György és Vámbéry Ármin expedícióinak helyi hatását, emlékezetük ápolását kutatták, illetve a magyar tudósok helyi segítőinek szerepét a kapcsolatépítésben.

Az intézet egyik munkatársa 2018 novemberétől 2019 szeptemberéig egy éven keresztül, mint Visiting Research Fellow dolgozott Japánban, az Etnológiai Múzeumban.

Az NTI kutatói nagy gyakorisággal vesznek részt más intézmények, különösen a BTK más intézetei által kezdeményezett kutatásokban, szerepelnek interdiszciplináris konferenciákon. Az MTA BTK Vidéktörténeti témacsoport résztvevő tagjaként az intézet öt munkatársa végez terepmunkát, valamint forrásfeltáró könyvtári, levéltári vizsgálatokat a szocializmus korának társadalomnéprajzi kérdéseiben. 2019-ben egyikük a Dél-Vértesben vizsgálta a puszták 1960-as, 70-es években végrehajtott felszámolását. Az intézet egy másik munkatársa pedig a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és az MTA BTK Vidéktörténeti Témacsoport közös *Egyház és társadalom* kutatócsoportjában 2019-ben új aspektusból, új forráscsoportok bevonásával vizsgálta a református lelkészi életpályákat a kommunista diktatúra időszakában, a lelkészi közösségek levelezéseinek és egyéb dokumentumainak vizsgálatával, valamint egy olyan kéziratok krónika feldolgozásával, amelyik az egykori Békési és Csongrádi Református Egyházmegyék területén 1945–1952 között lezajló vallási megújulási mozgalom történetéről íródott. Az intézet egyik főmunkatársa tagja az MTA BTK Médiatudományi és Médiatörténeti Kutatócsoportjának, amelynek keretében két tanulmánya készült a 19. századi magyar turisztikai lapok szerepéről a néprajzi gyűjtések, kutatások ösztönzésében, a népi kultúra jelenségeinek felfedezésében, az etnográfiai ismeretek megismertetésében.

2019-ben 8 kutató végzett rendszeres oktatói tevékenységet a hazai felsőoktatásban, az ELTE BTK Mongol és Belső-ázsiai Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszékén, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén, a Corvinus Egyetem International Study Programjában, a Szegedi Tudományegyetem BTK Jelenkortörténeti Tanszékén és Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén, valamint a Sárospataki Református Teológiai Akadémián. 7 kutató végzett vendégtevékenységet külföldi kutatóhelyen vagy egyetemen, 10-en pedig hazai intézményekben.

Az intézet könyvtárának könyv- és CD-állománya 2019 szeptemberéig 259 tétellel gyarapodott és 76 külföldi és magyar folyóirattal. A könyvtár állománya a beszámolási időszak végén 46.127 leltári egység (könyv, folyóirat, különnyomat, CD, térkép stb.) volt, a könyvtár cserepartnerének száma 160. Cserébe, tiszteletpéldányként, ajándékként (konferenciákon, könyvgyűjtő akciók során) 105 kötetet adott át az intézet saját kiadványaiból.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

- *A modernizáció politikai, gazdasági és társadalmi hatásai a 21. századi Mongóliában* kutatás a Pallas Athéné Innovációs és Geopolitikai Alapítvány komplex kutatási programjának támogatásával. Futamidő: 2019.03.01. – 2020.02.29.

Szerződésállomány: 2,35 M Ft.

A politikátörténeti kutatásokon túl társadalomtörténeti, etnológiai vizsgálatokat végeznek többek között innovatív topográfiai módszerek alkalmazásával, céljuk a Mongóliában lezajlott modernizáció gazdasági, társadalmi hatásainak, a gyors változások konfliktusainak értelmezése. A 21. század első évtizedeiben egyre erősebben érvényesül a globalizáció kulturális és gazdasági hatása, a rohamos léptékű modernizáció, az országban néhány év alatt lezajlott infokommunikációs forradalom alapvetően változtatta meg a gazdaság, társadalom és a politika hagyományos struktúráit.

- *Az MTA BTK Néprajztudományi Intézet Évkönyve, az Ethno-Lore XXXVI.* kötetének megjelentetésére (2019) MTA Könyv- és Folyóirat Kiadási Pályázat (KFB-012/2019) Futamidő: 2019–2020 január. Szerződésállomány: 700 E Ft.

A tanulmánygyűjtemény az intézet kutatóinak írásaival a globalizáció, a lokalitás és az örökség témakörében jelenik meg. Olyan kérdésekkel foglalkoznak, mint az örökség fogalmának rétegzettség, a hiteles néprajzi tudás szerepe az örökségesítési folyamatokban; a hagyományos értékek és nemzetközi (transznacionális) életformák; határon túli magyar közösségek örökségesítő és hagyományörző gyakorlatai.

- *Archaeological and Historical Research on the Northern Region of the Liao State.*

Chiang Ching-kuo Foundation, Taiwan támogatásával.

Futamidő: 2019–2021. Szerződésállomány: 20 000 Euro.

A Khi-Land projekt: Tájregészeti és történeti kutatás a kitaj Liao birodalom északi határvidékén című kutatás célja a mongóliai erődített települések történetének interdiszciplináris kutatása, valamint feltárásuk és környezetük megismerése roncsolásmentes régészeti eljárások és tájregészeti kutatási módszerek alkalmazásával. A kutatás szöveg- és fotódokumentációját online adatbázisban teszik közzé.

- *A magyarországi szerbek és a Szerbiában élő magyarok néprajzi kutatása* az MTA mobilitási pályázat támogatásával

Futamidő: 2019. Szerződésállomány: 314 E Ft

A bilaterális együttműködés keretében zajló kutatás középpontjában a vajdasági magyar és a magyarországi szerb kisebbségek identitáskérdése áll. A magyar és a szerb kutatók három olyan átfogó témakörben – mint a lokális történeti emlékezet megjelenése a különböző folklórműfajokban, történettípusokban, a revival-mozgalmak nyomán újjáéledő hagyományörző egyesületek, körök, rendezvények, fesztiválok szerepe, valamint a határhasználat gyakorlata – végeznek néprajzi terepmunkára épülő kutatást, amelyek az etnikus identitás vizsgálatában kiemelt jelentőségűek.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Balogh Balázs: The Social Integration of Refugees from the 1956 Hungarian Revolution in the United States. Experiences of Ethnographic Field Research. In: Bata, Tímea; Jakab, Albert Zsolt (ed.): *Departure and Arrival: Migratory Processes and Local Responses from Ethnographic and Anthropological Perspective.* Budapest, Magyarország, Cluj-Napoca, Románia: L'Harmattan, Hungarian Ethnographical Society, Kriza János Ethnographic Society, Museum of Ethnography, pp. 33-50. (2019) <http://real.mtak.hu/101874/>
2. Berta Péter: Materializing Difference: Consumer Culture, Politics, and Ethnicity among Romanian Roma. Toronto, Kanada: University of Toronto Press, 336 p. (2019) ISBN: 9781487520403
3. Iancu Laura: World view, Religion and Disease in Magyarfalu. In: Pócs, Éva (ed.) *The Magical and Sacred Medical World.* Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, pp. 59-77. (2019) <http://real.mtak.hu/102691/>
4. Ispán Ágota Lídia: Letters of complaint and reports of public interest written to the People's Control Committee. In: Jarosz, Dariusz (ed.): *Listy do władzy 1945–1989: Studia przypadków.* Varsó, Lengyelország: Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Nauki, pp. 207-238. (2019) <http://real.mtak.hu/102677/>
5. Юхас К.: 6 октября – День памяти арардских мучеников в зеркале истории: практики коммеморации, местные и фольклорные традиции. In: О. В. Хаванова (Главн. ред.): *День в календаре. Праздники и памятные даты как инструмент национальной консолидации в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе XIX–XXI вв.* Сборник статей. М.: Институт славяноведения РАН – СПб. – Нестор-История, /Центральноевропейские исследования. 2018. Выпуск 1 (10)./ pp. 13-42. (2019) <http://real.mtak.hu/102641/>
6. Sz. Kristóf Ildikó: “Charming Sorcerers” or “Soldiers of Satan”? Witchcraft and Magic in the Eyes of Protestant/Calvinist Preachers in Early Modern Hungary. *Religions*, 10 (5), 328; pp. 1-21. Special Issue *Witchcraft, Demonology and Magic*, ed. by Marina Montesano. (2019) <https://doi.org/10.3390/rel10050328>
7. Mikos, Éva, Csörsz, Rumen István: Cheap Print in Eighteenth- and Nineteenth-Century Hungary. In: Steve, Roud; David, Atkinson (ed.): *Cheap Print and the People: European Perspectives on Popular Literature.* Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, pp. 274-306. (2019) <http://real.mtak.hu/98911/>
8. Tomisa Ilona: Törzsökös pásztorcsaládok élete. Budapest: Európai Folklór Intézet, 227 p. (2019) <http://real.mtak.hu/102599/>
9. Ulicsni, Viktor; Babai, Dániel; Vadász, Csaba; Vadász-Besnyői, Vera; Báldi, András; Molnár, Zsolt (2019): Bridging conservation science and traditional knowledge of wild animals: The need for expert guidance and inclusion of local knowledge holders. *Ambio: A Journal of the Human Environment* 48, pp. 769-778. (2019) (Q1) <http://real.mtak.hu/93271/>
10. Harmath, András; Laszlovszky, József; Siklódi, Csilla; Szilágyi, Zsolt; Tolnai, Katalin: *Under the Eternal Blue Sky. Landscape Archaeology in Mongolia.* Budapest: Institute of Ethnology, Research Centre for the Humanities Hungarian Academy of Sciences, (2019) 36 p. <http://real.mtak.hu/102692/>
11. Vargyas Gábor: Photoshopped Ancestors. *Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers*, Halle/Saale, No.194. 34 p. (2019) <http://real.mtak.hu/102598/>

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

RÉGÉSZETI INTÉZET

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

telefon: (1) 224 6700; fax: (1) 224 6719

e-mail: benko.elek@btk.mta.hu; honlap: <http://ri.btk.mta.hu/hu/>

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az MTA BTK Régészeti Intézete a magyarországi régészettudomány egyik vezető intézménye, amely az egyetemes régészeti kutatás keretei között korszerű tudományos módszerekkel vizsgálja Magyarország régészeti emlékanyagát a neolitikum korától a törökkor végéig, kitekintve a Kárpát-medence egészére és a kutatások látókörébe vont tágabb térségekre. Feladatait számos hazai intézménnyel partneri kapcsolatban látja el, kapcsolatai meghatározó súlyú nemzetközi intézményekre is kiterjednek. Szerepet vállal az egyetemi oktatásban és a PhD-képzésben, valamint az új eredmények folyamatos összefoglalásában is. 2019-ben több nagy projekt is folytatódott, köztük a bronzkort vizsgáló Lendület program, valamint egy idén lezárult interdiszciplináris NKFI-projekt a Kárpát-medence középkori környezettörténetének kutatására. Az Árpád-ház program keretében az intézet kiemelt kutatásait folytathatja.

A Régészeti Intézet munkájának súlypontját az őskor, az antik kortól az Árpád-korig terjedő időszak (benne a germán és az avar kor, a Karoling-kor és a honfoglalás kor), valamint a késő középkor és a kora újkor (török kor) jelenti. E hagyományos kutatási korszakok és témák mellett újraindult a Magyarország Régészeti Topográfiája vállalkozás (Csongrád és Fejér m.) és kibővült a környezetanalitikai témák köre. Általános törekvés, hogy az egyéni témaválasztás összhangba kerüljön kiemelt jelentőségű kutatási főirányokkal, és az ezeket megjelenítő nagyobb monográfiákkal vagy többkötetes vállalkozásokkal. Folytatódott az intézeti évkönyv (*Antaeus*) és az *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* folyóirat, továbbá a *Hereditas Archaeologica Hungariae* c., az igényes népszerűsítést szolgáló magyar–angol könyvsorozat szerkesztése. Az intézet tudományos feladatellátásától sajnos jelentős munkaerőt vontak el a kutatóintézeti hálózat átszervezésével összefüggő adminisztratív feladatok.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Ősrégészeti témacsoport

A témacsoport az újkőkor, a késő rézkor és a bronzkor időszakának komplex régészeti-biorégészeti-tájrégészeti kutatására koncentrált.

Az újkőkor vizsgálatának központi területe a Dél-Dunántúl térsége. A legfontosabb előrelépést az Alsónyéken egy évtizede feltárt, nagy kiterjedésű település (lengyeli kultúra) épületeinek és a lelőhely átfogó történetének elemzését tartalmazó PhD-disszertáció, továbbá az ehhez kapcsolódó és a jövőbeni kutatásokat megalapozó részletes sír/ház/leletanyag-adatbázisok elkészülése jelentette. A másik fókuszpontot az NKFI- és NKA-programok keretében folytatott mikroregionális, roncsolásmentes vizsgálati módszerek alkalmazásával végzett kutatások adják. Folytatódott három kiemelten fontos újkőkori település összetett elemzése, valamint az elmúlt években Tolna-Mözsön megkezdett régészeti tervátadások. Pécsen kiállításon mutatták be a térség újkőkori történetét, és megkezdődött egy nemzetközi kiállítás előkészítése.

A Kárpát-medence késő rézkori temetkezéseinek összetett elemzését célzó NKFI program keretében folytatódott a badeni komplexum sírjainak összetett régészeti, kronológiai, térinformatikai elemzése adatbázis kialakításával és biorégészeti kutatásokkal. Elkészült és megjelenés alatt áll a korszak fémművességét bemutató kismonográfia. A Kr. e. 3. évezredben kelet felől Európába érkező, kurgánok alá temetkező közösségek kutatása – melyben az intézet az ERC-projekt régészeti partnereként vesz részt – a magyarországi adatok elemzésével és egy jövő évi nemzetközi konferencia előkészítésével folytatódott.

A bronzkor kutatása meghatározóan a Lendület Mobilitás Kutatócsoport keretében haladt tovább. A biorégészeti kutatások az archeogenetikai eredmények értékelésével és a ló házasításával kapcsolatos kérdések vizsgálatával folytatódtak. Újabb fémösszetétel- és metallurgiai vizsgálatokat végeztek számos réz-, bronz- és aranytárgyon. A települési hálózatok megismerése mikroregionális kutatási módszertani csomaggal a Fertő-tó vidékén és Füzesabony-Jászdózsza térségében folyt. A kielii egyetemmel való együttműködés keretében elkészült egy PhD-dolgozat, mely komplex módon dolgozza fel a korábbi években Kakucs-Turján településen végzett feltárás kerámiaanyagát. Ugyancsak elkészült egy másik PhD-dolgozat is, mely a késő bronzkori és kora vaskori északkelet-magyarországi településeken napvilágra került embertani maradványokat bio- és kognitív-régészeti módszerekkel vizsgálja. A Kreatív Európa programon belül, a CRAFTER projekt keretében Európa négy régiójával együttműködésben vizsgálták a bronzkori fazekasság történetét. Eredményeiket dokumentumfilmben és egy kiállításon mutatják be 2019 őszén. Folytatódott egy átfogó vaskoros genetikai program koordinálása többek között egy Bolyai Ösztöndíj és egy ERC programmal való együttműködésben.

Ókori és népvándorlás kori régészeti témacsoport

A témacsoport az ókor és a középkor közötti, mintegy fél évezredes átalakulás (késő antik kor, népvándorlás kor) kiemelt társadalmi, gazdasági és kulturális kérdéseit kutatja, fókuszában az antik és keresztény hagyomány és a barbár bevándorlók interakciói, valamint a korszak hatalmi központjai állnak.

A klasszikus ókort az olimpiai Zeusz-templom és szobordíszének kutatása képviseli, míg a késő ókor kutatása egyaránt megjelent a pannóniai késő római temetők statisztikai értékelésében és a belső erődök, elsősorban a ságvári késő római erőd leletanyagának feldolgozásában. A témacsoport aktívan részt vesz a Seuso-munkabizottság tevékenységében, és folytatják a késő ókori keresztény temetkezési szokások vizsgálatát.

Lezajlott a szarmata kori halmos temetőket roncsolásmentes diagnosztikai eszközökkel vizsgáló projekt, amelynek első eredményeit nemzetközi konferencián mutatták be. Továbbra is kiemelt figyelmet kap a hun korszak különböző kérdéseinek (női viselet, besimított kerámia, pusztulási nyomok és üstök) régészeti kutatása. A témacsoport két kutatója a közeljövőben benyújtja doktori dolgozatát a 6–7. századi női ékszerek és övgarnitúrák témáiban. Hamarosan befejeződik a budakalászdunaparti temető publikációra való előkészítése, és elkezdődött a temetőterkép térinformatikai adatbázisba való átrendezése. Az ELTE Régészettudományi Intézetével együttműködésben végzett archeogenetikai kutatás, mely az avar kori elit eredetét és rokonsági viszonyait vizsgálja, jelentős új eredményeket hozott. Az avar–bizánci háború régészeti emlékeit vizsgáló kutatás az eseménysorozat Felső Moesia provinciára eső helyszíneinek topográfiai és hadtörténeti értékelésével folytatódott.

A „Hatalom és kultúra” NKFI-program keretében a témacsoport „*Power and Culture in the Carpathian Basin during the Early Middle Ages: Transformations of Social Display*” címmel

nemzetközi konferenciát szervezett. Folytatódott a Zala megyei birituális avar kori temetők katalógusának összeállítása, és a „*Karoling-kor Pannóniában*” című monográfia nyomdai előkészítése. Zalavár-Várszigeten ebben az évben is folytatódott a feltárás, jelentős mellékleteket tartalmazó temetkezések feltárásával.

Honfoglalás kori, középkori és kora újkori régészeti témacsoport

A kutatócsoport a honfoglalás és az államalapítás korától a kora újkorig, a 17–18. század fordulójáig végez régészeti kutatásokat, kiegészítve az írott és kartográfiai forrásokkal, továbbá az egyre nagyobb jelentőségű természettudományi vizsgálatokkal (kormeghatározás, életmód és táplálkozás, környezettörténet).

Folytatódott a „*Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei*” című korpusz-sorozat szerkesztése a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszéke együttműködésében. A munka NKFI-támogatással zajlik 2020-ig, kiegészítő publikációs támogatással az Árpád-ház program részéről. Megjelent egy kivételes jelentőségű, érmeikkel kitűnően keltezett 10–11. századi temetőt feldolgozó monográfia (Kovács László: „Magyarhomorog-Kónya-domb 10. századi szállási és 11–12. századi falusi temetője”).

Monográfia készül a kora középkori keresztokról, és különféle esettanulmányok készültek a 10–13. század problémáiról és régészeti leleteiről.

2019-ben zárul a Kárpát-medence középkori környezettörténetét elemző NKFI-projekt, készülnek a zárókötet tanulmányai. A régészeti adatok kulcsfontosságúak a történeti vízszint-ingadozások és vízszabályozások vizsgálatában (régészeti korú gátak, árkok, kutak, továbbá lápok, folyó- és tömedrek stb.), valamint az egykori klíma, a környezethasználat és az archaikus technológiák rekonstrukciójában.

Az Árpád-ház program keretében folytatódott a Pilis-hegység középkori királyi udvarházainak, és a rájuk épült, királyi alapítású kolostorok régészeti maradványainak feldolgozása. Készül a pilisi ciszterci monostor monográfiája.

A dunántúli kutatások keretében a Dél-Dunántúlon középkori és oszmán kori vár-, település- és tájrégészeti, környezettörténeti kutatások történtek, részben egy korábban zárult projekt utómunkálataiként, a projekt régészeti eredményeit bemutató tanulmánykötethez kapcsolódóan (Barcs, Berzence). Folyamatban van e kötet szerkesztése és fordítása. A témacsoport munkatársa vezeti a dombóvári Gólyavár feltárását és emlékkönyvének feldolgozását. Egy kutató észak-dunántúli témával részt vesz a Magyarország középkori gazdaságtörténetét vizsgáló Lendület-projektben.

Folytatódtak a székely írás („rovásírás”) középkori és kora újkori emlékei korpuszának munkálatai, benne az egyes lelőhelyek régészeti-építészettörténeti értékelésével.

A Magyarország Régészeti Topográfia c. nagy tudományos vállalkozás keretében folytatódtak a Pest megye őskori, középkori és török kori várai kutatási projekt grafikai utómunkálatai, és zajlik a zárókötet kéziratának szerkesztése. Az Árpád-ház program keretében készül Székesfehérvár és környéke középkori régészeti topográfiája. A Szegedi Tudományegyetemmel együttműködve folytatódtak a Csongrád megyei régészeti topográfiai kutatások.

A témacsoport munkatársai sorozatszerkesztőként részt vettek a „Hereditas Archaeologica Hungariae” c. sorozat 2019-ben megjelent 3. kötetének szerkesztési munkálataiban.

Egy fiatal kutató felvételt nyert az ELTE PhD-képzésére. PhD-dolgozat készül Keve és Torontál vármegyék középkori történeti földrajzáról és középkori régészeti lelőhelyeiről. Egy PhD-disszertáció (Buda török kori kerámiájáról) leadásra került, védésére ez évben kerül sor.

Bioarcheológiai és környezetrégészeti témacsoport

A témacsoport széles kutatási és módszertani spektrumának köszönhetően az intézet számos kutatási projektjéhez kapcsolódik. Az archeogenetikai laboratórium rangidős genetikus munkatársa UNKP Bolyai Plusz-ösztöndíjat nyert, NKFI-pályázatának mintavételei folytatódtak a Drávaszögben. A laboratórium egyik munkatársa társszerzője volt a nívós nemzetközi szaklapokban megjelent, a langobard vándorlás genetikai hátterét közlő szócikkeknek. A magyar őstörténeti projekt keretében megtörtént a teljes urali régió adatelemzése, az eddigi eredményekről kollégák előadást tartottak Moszkvában és hazai genetikai konferencián. Az ELTE Genetika Tanszékének bevonásával kidolgoztak egy férfiági tipizálási metodikát, amelyet egy avar szérián már sikerrel alkalmaztak. Egy bioinformatikus munkatárs elvégezte az urali régió mintáinak filogenetikai analízisét. Benyújtásra került az avar elit genetikai összefüggéseit tárgyaló cikk. Megkezdődtek egy nemzetközi, az ország több régészeti intézményét és gyűjteményét magába foglaló, a vaskori népesség több szempontú genetikai vizsgálatát célzó projekt mintavételei. Megkezdődtek az „Árpád-kori magyarság embertani-genetikai képe” projekt munkálatai is, sor került a munkatervben megjelölt kislétföldi temetkezések vizsgálatára. A laboratórium doktorandusza EMBO-pályázat keretében 5 hónapot töltött Toulouse-ban bronzkori lovak genetikai kutatása és genomszintű elemzés elsajátítása témájában.

A bronzkori kultúrák kutatását célzó Lendület program keretében folytatódtak az antropológiai adatfelvételek és értékelések. Az intézet rézkori tematikájú NKFI-projektje keretében antropológus kollégájuk elvégezte több lelőhely adatfelvételét, és részt vesz a K. Zoffmann-hagyaték feldolgozásában. Archeozoológus kollégájuk könyvrészletet publikált. Környezetrégész kollégáik részt vettek az intézeti és a társintézményekkel közös projektek keretében végzett komplex lelőhelydiagnosztikai és lelőhelyfelderítési és topográfiai munkákban. Elkészült Jászdózsa-Kápolnahalom teljes spektrumú roncsolásmentes felderítése szerződéses munka keretén belül. A témacsoport tagjai a korábbi évekhez hasonlóan tevékenyen részt vesznek a BSc-, MSc- és PhD-képzésben.

Dokumentációs és műtárgyvédelmi témacsoport

Az Adattár őrzi a Régészeti Intézet fennállása során keletkezett tudományos dokumentációkat, dokumentatív anyagokat: rajzokat, fényképeket, felméréseket. Intézeti kutatók az anyaggyűjtések végeztével összeállították a pilisszentkereszti és dömösi ásatások teljes dokumentációját, segítve a feltárások publikációját. Elkészült a pilisszentkereszti diák adatbázisa. A kölcsönzések lehetőség szerint szkennelt állományok átadásával történnek intézeti és külső kutatók számára egyaránt. Az adattár dolgozói anyaggyűjtést folytattak a topográfiai munka részére Pest, Tolna és Békés megye területére vonatkozóan. Siklói Gyula hagyatékából állítottak össze rajzos dokumentációt a közelmúltban elhunyt középkorkutató régész székesfehérvári munkásságáról szóló, Székesfehérváron bemutatott filmhez. Miklós Zsuzsa szobi emlékkiállítására fotók, negatívak, rajzok válogatása és szkennelése történt a szobi Börzsöny Múzeum részére.

Az újkőkori kutatócsoport a pécsi múzeummal együttműködésben rendezett kiállítást „*Az első falvak*” címmel, az intézet restaurátora a kiállításba kerülő tárgyakon dolgozott, májustól pedig a Zalavár-Vársziget intézeti ásatásának leletegyüttesét restaurálta. A három grafikussal dolgozó Grafikus Műhelyben készülnek az intézeti kiadványok és az egyéb publikációkhoz szükséges illusztrációk.

Az MTA BTK Régészeti Intézet Könyvtára

A könyvtár jelenleg 79 453 darab könyvtári egységet tartalmaz, a gyűjtemény bekerülési értéke meghaladja a 174 millió forintot. Állománya 2019. augusztus 31-ig 2 429 db könyvtári tétellel gyarapodott. Az állománygyarapodás legnagyobb része cseréből és ajándékozásból származó dokumentum. A csereállomány 4 intézeti kiadvánnyal bővült. A nemzetközi kiadványcseremegállapodások keretében jelentős mennyiségű intézeti kiadványt sikerült külföldre küldeni, ennek postaköltsége 1 900 000 forint volt. Korlátolt raktározási lehetőségeik miatt, a korábbi évek gyakorlatának megfelelően, az idei év első felében is folytatták a jelentős mennyiségű duplum-, illetve cserekiadványaik apasztását. Ezt elsősorban dokumentumcsere, illetve ajándékozás keretében valósították meg, vidéki és határon túli intézetek, múzeumok számára ajándékoztak jelentős mennyiségű kiadványt a felhalmozódott készleteikből.

b) Tudomány és társadalom

Tudományos célkitűzései mellett az intézet kezdeményezőként részt kíván venni a hazai és a nemzetközi tudományos közéletben, az egyetemi oktatásban, az örökségvédelemben és a tudományos eredményeket a társadalom felé közvetítő disszeminációban. Az intézmény három akadémiával és egy nem akadémikus közgyűlési képviselővel részt vesz az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának munkájában. Munkatársai számos testületben és bizottságban töltenek be tagságot vagy társelnökséget, ahol tudományterületek kapcsolódásán, a határon túli tudomány és kultúra kérdésköre mellett a társadalmat közvetlenül foglalkoztató kérdésekben, valamint az akadémiai és egyetemi címek feltételrendszerének újrafogalmazása terén kell állást foglalni (MTA Doktori Tanács, MAB, Domus és Bolyai Kuratórium). Az intézet részt vesz az Ásatási Bizottság munkájában és az örökségvédelemmel kapcsolatos jogalkotást megelőző egyeztetéseken, valamint a kormányzat által kezdeményezett nemzeti régészeti stratégia megalkotásában. Nagy hangsúlyt fektet arra, hogy kutatásainak eredményeit a művelt laikus közönség felé is közvetítse, ide értve a középkori magyarság életével, településrendjével, tárgyi hagyatékával kapcsolatos kérdéseket is. Fontosnak tartja, hogy minél szélesebb rétegek ismerjék meg a modern régészet tevékenységének azon oldalát is, amely a természettudományokkal karöltve tevékenykedik, és alkalmazza a 21. századi műszeres vizsgálatokat. Az intézet munkatársai jelen vannak az internetes felületeken és a közösségi médiában, ahol a hagyományos módon egyre kevésbé megszólítható korosztályokat lehet elérni.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az intézet összesen 4 nemzetközi, és hazai tudományos, továbbá egy nyilvános rendezvényt szervezett önállóan, illetve együttműködő partnerekkel. Saját rendezésű nemzetközi konferenciái közül különösen nagy érdeklődés övezte az intézmény egyik NKFI-projektjéhez kapcsolódó „*Power and Culture in the Carpathian Basin during the Early Middle Ages: Transformations of Social Display*” címmel megrendezett konferenciát. Intézeti kutató rendezte a „*XXI. századi vízgazdálkodás a tudományok metszéspontjában*” című nemzetközi víztudományi konferenciát Szarvason, a Szent István Egyetem Agrár- és Gazdaságtudományi

Karán. Intézeti kutató társszervezésében valósult meg a Rurialia Nemzetközi Régészeti és Középkortudományi Szövetség XIII. kongresszusa a skóciai Stirlingben (Egyesült Királyság). Számos munkatárs vett részt az Európai Régészek Szövetségének 25. éves gyűlésének munkájában Bernben (Svájc), többen tagjai a szervezet 2020-ban Budapesten megrendezésre kerülő 26. éves gyűlését előkészítő Tudományos Bizottságnak és Tanácsadó Testületnek. Intézeti munkatársak társszervezői voltak a Régészet Napja és Éjszakája 2019 „A régészet „sötét oldala” című rendezvényének. Kutatói a pécsi Janus Pannonius Múzeummal együttműködve rendezték meg „Az első falvak – az újkőkori letűnt világa a Dél-Dunántúlon” című kiállítást.

Munkatársai közül 5 kutató végzett külföldi szakmai munkát vezető egyetemeken, kutatóintézetekben és laboratóriumokban (Universitát Wien; Ludwig Maximilian Universitát, München; Universitát Innsbruck; Universitát de Toulouse III, AMIS Laboratory; Stockholms Universitet, Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet).

Az intézet munkatársai fontos szerepet játszanak az egyetemi oktatásban, doktori iskolák munkájában. Kutatási programjaik egyúttal BA/BSc-, MA/MSc- és PhD-dolgozatok alapját képezik, számos fiatal kutató számára a mobilitás egyetlen lehetőségeként. Rendszeres felsőoktatási tevékenységet 8 kutató végez, akik az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Szent István Egyetem oktatói.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

„A késő rézkori fémművesség magyarországi emlékei” című kismonográfia megjelentetésére (2019. január 1.–2019. december 31.), MTA KFB, 1 000 000 Ft támogatás. A Bondár Mária által elnyert támogatással a szerző a késő rézkori fémművességet mutatja be az elkészült kismonográfiában. A kötet ISBN 978-615-5766-32-9 számmal jelenik meg 2019. október elején.

„A késő rézkori fémművesség magyarországi emlékei” című kismonográfia megjelentetésére (2018. december 17.–2019. december 31.), NKA Könyvkiadás Kollégiuma, 600 000 Ft támogatás. A Bondár Mária által elnyert támogatással a szerző a késő rézkori fémművességet mutatja be az elkészült kismonográfiában. A kötet ISBN 978-615-5766-32-9 számmal jelenik meg 2019. október elején.

„Bolyai János Kutatási ösztöndíj, Masek Zsófia „Hun kori sírkerámia a Kárpát-medencében” (2019. szeptember 1.–2022. augusztus 31.), Magyar Tudományos Akadémia, 4 320 000 Ft támogatás. A kutató a Kr. u. 5. századi sírkerámia kutatásával regionális fejlődési folyamatokat, eredet- és kronológiai kérdéseket kíván tisztázni.

Résztvételi díj a 2019. szeptember 9.–15. között Stirlingben (Skócia, UK) rendezendő Rurialia XIII. „Seasonal Settlement in the Medieval and Early Modern Country side” konferenciára, futamidő: 2019. június 01.–2019. szeptember 15., EMET NKA Igazgatósága (NKA 207104), támogatás 140.000 Ft.

„Dombóvár–Gólyavár középkori és kora újkori régészeti lelőhely 2019. évi feltárása” (2019. június 01.–2020. május 14.), NKA (207134/372), 1 900 000 Ft támogatás. A dombói vár feltárása 2014-ben kezdődött; az elmúlt öt év alatt a kutatás elsősorban a déli épületszárny és a

keleti várfal feltárására összpontosított, ez kiegészült a kaputorony, a saroktoronyok, valamint a nyugati belső torony kutatásával. A pályázati támogatással folytatódik a déli épületszárny, valamint az északi épületrész maradványainak feltárása, valamint sor kerül a vár körüli település roncsolásmentes vizsgálatára és további feldolgozó munkákra.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Dani, J; Kulcsár, G; Major, I; Melis, E; Patay, R; Szabó, G; Váczi, G; Kiss, V: Case studies for the dating of Bronze Age cremation burials from Hungary. In: Palinceş, N; Ponta, C C (eds.) Bridging Science and Heritage in the Balkans: Studies in archaeometry, cultural heritage restoration and conservation. Proceedings of the Fifth Balkan Symposium of Archaeometry 2016. Sinaia, Romania. Oxford, Egyesült Királyság: Archaeopress (2019) pp. 29–37, 9 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/100083/>

2. Demény, A; Kern, Z; Czuppon, G; Németh, A; Schöll-Barna, G; Siklósy, Z; Leél-Óssy, S; Cook, G; Serlegi, G; Bajnóczi, B; Sümegei, P; Király, Á; Kiss, V; Kulcsár, G; Bondár, M: Middle Bronze Age humidity and temperature variations, and societal changes in East-Central Europe. QUATERNARY INTERNATIONAL 504, (2019) pp. 80-95, 16 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.11.023>

3. Kreiter, A; Marton, T; Oross, K; Pánczél, P: Looking into pots: understanding Neolithic ceramic technological variability from Western Hungary. In: Amicone, S; Quinn, P S; Marić, M; Mirković-Marić, N; Radivojević, M: Tracing pottery-making recipes in the prehistoric Balkans, 6th – 4th millennia BC. Oxford, Egyesült Királyság: Archaeopress (2019) pp. 65-77., 13 p. REAL-link nem áll rendelkezésre, a feltöltésnek jogi akadályja van.

4. Major, I; Dani, J; Kiss, V; Melis, E; Patay, R; Szabó, G; Hubay, K; Futó, I; Huszánk, R; Molnár, M: Adoption and evaluation of a sample pre-treatment protocol for radiocarbon dating of cremated bones at HEKAL. RADIOCARBON 61 (2019), pp. 159-171, 13 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/83987/>

5. Pető, Á; Niebieszczanski, J; Serlegi, G; Jaeger, M; Kulcsár, G: The site mapping of Kakucs-Turján by the means of horizontal and vertical proxies: Combining field and basic laboratory methods of geoarchaeology and archaeological prospection. JOURNAL OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE: REPORTS 27 (2019) DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2019.101999>

6. Bollók, Á: A bizánci diplomácia és az avar elit a 6-7. században: Értelmezési kísérlet In: Balogh Cs – Szentpéteri J – Wicker E (szerk.): Hatalmi központok az Avar Kaganátusban (Power Centres of the Avar Khaganate). Kecskemét: Katona József Múzeum – MTA BTK MÓT, (2019) pp. 211-248, 38 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/102754/>

7. Csáky, V; Gerber, D; Szeifert, B; Türk, A; Mende, B G; Vida, T; Szécsényi-Nagy, A: Eastern genetic connections of two nomadic populations in the early medieval Carpathian Basin. In: Базаров, Б. В.; Крадин, Н. Н. (Отв. ред.) Кочевые империи Евразии в свете археологических и междисциплинарных исследований. IV международный конгресс средневековой археологии евразийских степей, посвященный 100-летию российской академической археологии. г. Улан-Удэ, 16–21 сентября 2019 г. Nomadic Empires in

Eurasia in Archaeological and Interdisciplinary studies. 16-21. September 2019, Ulan-Ude. Улан-Удэ, Oroszország, 2019, pp. 175–179, 5 p. ISBN 978-5-7925-0567-4
REAL-link nem áll rendelkezésre, a feltöltésnek jogi akadályja van.

8. Horváth, F; Mihácz-Pálfi, A: Analyse der spätrömischen Grab- und Beigabensitte. Lehre zur Überprüfung des Gräberfeldmaterials von Somogyzil. ACTAARCHHUNG 70 (2019), pp. 86-136, 51 p. DOI: <https://doi.org/10.1556/072.2019.70.1.4>

9. Masek, Zs: Settlement History of the Middle Tisza Region in the 4th–6th centuries AD: According to the Evaluation of the Material from Rákóczifalva-Bagi-földek 5–8–8A sites. DISSARCH Ser. 3. No. 6. (2018) [2019], pp. 597-619, 23 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/102758/>

10. Samu, L; Blay, A: Térbeli átrendeződés a 7. századi Kárpát-medencében. In: Balogh, Cs; Szentpéteri, J; Wicker, E (szerk.): Hatalmi központok az Avar Kaganátusban – Power centres of the Avar Khaganate. Kecskemét: Katona József Múzeum – MTA BTK MÓT, (2019) pp. 263-332., 70 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/102761/>

11. Berta, A: A dombói vár 2015. évi régészeti feltárása. WOSINSKY MÓR MÚZEUM ÉVKÖNYVE (2019) pp. 207-266., 60 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/102760/>

12. Kovács, Gy: Soldiers of the Sultan in Ottoman Hungary. The Testimony of the Archaeological Finds. In: Fodor P., Kovács N. E., Péri B (eds.): Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday. (21st-Century Studies in Humanities). Budapest: HAS Research Centre for the Humanities, 2019, pp. 211–230, 20 p.
REAL-link: <http://real.mtak.hu/102829/>

13. Langó, P: A Szent Kereszt „felfedezésétől” a katakombák „újralfedezéséig”. Vázlat a keresztény régészeti emlékek kutatásának előtörténetéhez. In: Fazekas F., Fedeles T., Nagy L. (szerk.): Évszázadok forgatagában. Keresztényüldözés – Krisztianizáció – Egyház. Thesaurus Historiae Ecclesasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 9. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2019, pp. 55-101, 47 p. REAL-link nem áll rendelkezésre.

14. Takács, M: Néhány gondolat az avar kor anyagi kultúrájáról a településrégész szemszögéből. TÖRTÉNELMI SZEMLE 61 (2019): pp. 165-208., 44 p. REAL-link: <http://real.mtak.hu/95569/>

15. Kovács, L: Magyarhomorog-Kónya-domb 10. századi szállási és 11–12. századi falusi temetője. Budapest: Martin Opitz Kiadó, 2019, 340 p. REAL-link nem áll rendelkezésre, a feltöltésnek jogi akadályja van.

16. Gál, E: Animal Bones. In: Schrettle, Bernhard (Hrsg.): Neue Forschungen im römischen Heiligtum auf dem Frauenberg bei Leibnitz. Graz/Wien: Phoibos-Verlag, (2019) pp. 205–215, 16 p. ISBN: 978-3-85161-195-3 REAL-link nem áll rendelkezésre, a feltöltésnek jogi akadályja van.

17. Vai, S; Brunelli, A; Modi, A; Tassi, F; Vergata, C; Pilli, E; Lari, M; Susca, R R; Giostra, C; Pejrani Baricco, L; Bedini, E; Koncz, I; Vida, T; Mende, B G; Winger, D; Loskotová, Z; Veeramah, K; Geary, P; Barbujani, G; Caramelli D; Ghirotto S: A genetic perspective on

Longobard-Era migrations. EUROPEAN JOURNAL OF HUMAN GENETICS 27, (2019), pp. 647–656, 10 p. DOI: 10.1038/s41431-018-0319-8

18. Csáky, V; Gerber, D; Koncz, I; Csiky, G; Mende, B G; Szeifert, B; Egyed, B; Pamjav, H; Marcsik, A; Molnár, E; Pálfi, G; Gulyás, A; Kovacsóczy, B; M Lezsák, G; Lőrinczy, G; Szécsényi-Nagy, A; Vida, T: Genetic insights into the social organisation of the Avar period elite in the 7th century AD Carpathian Basin. Submitted to SCIENTIFIC REPORTS, under review. <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/415760v2>

19. Sümegei, P; Molnár, D; Gulyás, S; Náfrádi, K; Sümegei, B P; Törőcsik, T; Persaits, G; Molnár, M; Vandenberghe, J; Zhou, L.: High-resolution proxy record of the environmental response to climatic variations during transition MIS3/MIS2 and MIS2 in Central Europe: The loess-paleosol sequence of Katymár brickyard (Hungary). QUATERNARY INTERNATIONAL (2019), pp. 40-55, 16 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2018.03.030>

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. 1453 Budapest, Pf. 33

telefon: (1) 224 6755

e-mail: tti.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.tti.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

A 2012. január 1-je óta új szervezeti keretek közé került MTA BTK Történettudományi Intézet (TTI) zavartalan működését az MTA intézethálózatának leválasztására irányuló folyamatok nagyban akadályozták 2019 első nyolc hónapjában. Mindez kihívások elé állította az intézetet, amelyekre az intézet társadalmi beágyazottságának mélyítésével, az állami intézményekkel és kutatóhelyekkel való együttműködéseinek erősítésével, a kutatóhelyen folyó munka mind szélesebb körben történő megismertetésével reagált. Ezt elősegíti, hogy a korábbi eredményekre építve az intézet 2019-ben is az alapvető kézikönyvek készítését, az őstörténettől 1990-ig terjedő időszak egyetemes történeti összefüggésekbe ágyazott magyar történetére vonatkozó alapkutatások végzését (különös figyelemmel a forráskiadásra és adattárakra), az eredmények szakszerű, széles körű (külföldi és hazai) publikálását és a magyar társadalom történeti gondolkodásának formálását tekintette legfontosabb feladatának. Az intézet hosszú távú alapkutatásokat szervez és végez, biztosítja az infrastruktúrát a kutatási eredmények gyors és magas színvonalú publikálásához. Rendezvényei (intézeti előadások, műhelytanácskozások, fiatal kutatók fóruma) a tervezett, folyamatban lévő és lezárt kutatásokról szóló beszámolókkal és műhelyvitákkal, újonnan megjelent művek bemutatásával, kisebb-nagyobb konferenciákkal járulnak hozzá e feladatok ellátásához. Hagyományainak megfelelően az intézet biztosítja a magyarországi központi történettudományi intézmények és folyóiratok (MTA Történettudományi Bizottsága, Magyar Történelmi Társulat, *Századok*, *Történelmi Szemle*, *Világtörténet*, *The Hungarian Historical Review*) működésének infrastrukturális hátterét és a szakma nemzetközi intézményeivel való kapcsolattartást.

A változás fontos eleme az, hogy az egyéni kutatások mellett az elmúlt öt év során a korábbinál nagyobb hangsúlyt kapott a csoportos, projektformában, sikeres pályázatok keretében végzett munka. A projektek a történettudomány nagy nemzetközi témáihoz illeszkednek, és megvalósításukhoz egyre több a magyar és nemzetközi pályázatokon elnyert forrás. A 2017-ben elnyert *Mohács 1526–2026: rekonstrukció és emlékezet* kutatási projekt már a kutatás első éveiben jelentős sajtóvisszhangot kiváltó eredményeket ért el. A mohácsi csatater komplex, csaknem teljes körű történeti-földrajzi rekonstrukciójának eredményeképpen lokalizálták II. Lajos király halálának feltételezett helyszínét, amely tovább pontosíthatja a csata helyszínét. A mohácsi kutatásokat a legjelentősebb online és nyomtatott sajtóorgánumok folyamatosan szemlélték. Tovább folytatódott a 2017-ben véglegesített *Lendület Szent Korona Kutatócsoport* munkája is, amelynek a koronázási kincsekről szóló ismeretterjesztő filmje immár nyolcnyelvű DVD-n jelent meg. Továbbra is jelentős a kutatócsoport munkájának médiamegjelenése és tudományos ismeretterjesztő tevékenysége. Hasonlóan nagy aktivitás jellemezte a 2017-ben alapított *Lendület Trianon 100 Kutatócsoport* munkáját is. A trianoni menekültekről szóló adatbázisuk közzétételének óriási visszhangja volt, elindításáról szinte a teljes magyar sajtó beszámolt, és már az első napokban több tízezres látogatottságot generált.

Az intézet lényeges célkitűzése társadalmi súlyának növelése és a történeti közgondolkodás, az ún. nyilvános történelem (public history) szakavatott befolyásolása. Ennek elsődleges eszköze az internet és az intézeti honlap, amely 2012-ben megújult és azóta naprakészen frissül. Nem csupán az intézetben zajló kutatókról és kutatásokról, hanem konferenciákról és a nemzetközi,

valamint a hazai történetírást foglalkoztató aktuális kérdésekről is tudósít. A honlap meghatározó véleményformáló eszköz kíván lenni mind a szűkebb szakmát, mind a közvéleményt érdeklő történeti kérdésekben. Az intézetben folyó munka szélesebb körben való megismertetését szolgálja, hogy jelen van a közösségi felületeken is (Facebook). A számtalan sajtómegjelenés mellett konferenciaszereplésekkel járultak hozzá az emlékévhöz, továbbá egy középiskolások számára meghirdetett verseny szervezésében is jelentős szerepet vállalt az intézet.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

A **középkori témacsoport** munkájának eredményeként egy angol és egy német nyelvű kötet is megjelent. A *The Árpáds and Their Wives. Queenship in Early Medieval Hungary 1000–1301* című kötet Rómában a Viella kiadónál jelent meg, továbbá kiadásra került nemzetközi együttműködésben az 1515. évi királytalálkozóról szóló tanulmánykötet (*Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Doppelvermählung*). A kutatók közül többen projektvezetőként vagy munkatársként részt vesznek a kormány Árpád-ház programjának megvalósításában (részben a székesfehérvári Városi Levéltár és Kutatóintézettel együttműködésben).

A témacsoport tagjainak tudományos közéleti tevékenységére a korábbiakhoz hasonló aktivitás jellemző. Ennek megfelelően számos szakmai szervezetben, illetve folyóirat szerkesztőbizottságában töltenek be tisztségeket, valamint tagjai több tudományos bizottságnak. 2019 folyamán a témacsoport egyik tagja ÚNKP Bolyai+ pályázatot nyert el. A középkori témacsoporthoz kötődő MTA BTK TTI **Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport** fontos adósságot törlesztett a középkorkutatás területén az 1494–1495. évi királyi számadáskönyv kiadásával (*Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve*). Megjelent a kutatócsoport negyedik tanulmánykötete is *Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról* címmel, amely a királyi hatalom és a városok gazdasági életben betöltött szerepét vizsgálja. A kutatócsoport által irányított, 2020 végéig tartó NKFIH-projekt keretében rendezték meg 2019. január 22-én a *Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában* című műhelykonferenciát. A kutatási projekt során 17 hazai és 6 külföldi intézménnyel alakítottak ki szoros együttműködést, illetve további 15 közintézményt kerestek fel hungarica-kutatás céljával, valamint a projekt tematikájához tartozó források feltárása érdekében.

A **kora újkori témacsoport** kutatómunkája kiterjed mindhárom kora újkori országrész történetének kérdéseire. Így folytatódott az Erdélyi Fejedelemség társadalom- és gazdaságtörténetének feltárása, részben a *Kincstári és bányagazgatás Erdélyben és Felső-Magyarországon (1613–1657)* című NKFIH-projekt (FK 124684) keretében. Így új tanulmányokat jelentettek meg a Bethlen-kori bányagazgatás szervezeti felépítéséről és feltárták Bethlen Gábor 1619–1629 között működő Szepesi Kamarájának forrásait. Az egyház- és művelődéstörténet tárgykörében a *Kereszténység és Iszlám. Keresztesháború és együttélés válaszutján a 16–17. században* (NKFIH K 129236) kutatási projekt keretében a római Viella kiadónál megjelent *Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality* című kötet, továbbá előkészítés alatt van a korai erdélyi szombatossággal foglalkozó angol nyelvű kötet és forráskiadvány is. A nemzetközi, diplomáciai kapcsolatrendszerre vonatkozó kutatások is folytatódtak, a témacsoport két

munkatársa is szerepelt a *Splendid Encounters 8: The Gestures of Diplomacy: Gifts, Ceremony, Body Language (1400–1750)* című konferencián Toulouse-ban. Újabb tanulmányban vizsgálták a román vajdaságok magyar titkárainak diplomáciatörténeti szerepét is. Nemzetközi konferenciát szerveztek Budapesten Jagelló Izabella magyar királynő születésének 500. évfordulójára, *Isabella Jagiellon (1519–1559) Queen of Hungary* címmel. Tovább folytatódott a konstantinápolyi követjelentések forráskiadásának munkálatai, amelynek során az 1571–1574 közötti Habsburg követek jelentéseit, valamint az 1617–1629 közötti budai pasák levelezését dolgozzák fel egy NKFIH-projekt keretében (NKFIH K 124178 – *Diplomáciai források a Magyar Királyság oszmán kapcsolatainak történetéhez [16–17. század]*). A historiográfia történetére vonatkozó vizsgálatok keretében a mohácsi csata kora újkori recepcióját, valamint Mátyás király alakjának a kora újkori protestáns történetírásban való megjelenését is tanulmányokban dolgozták fel. Folytatódott a Bél Mátyás *Notitia Hungariae novae* c. művének kritikai kiadása (6–7. kötet) az NKFIH támogatásával (K 124884), amelyben 2019-ben a 6. kötet (Abaúj, Gömör, Torna és Borsod vármegyék leírásával) előkészítése zajlott. Kiadták Esterházy Miklós nádor aranygyapjas rendi tagságával összefüggően újonnan feltárt levéltári forrásokat, valamint Raimondo Montecuccoli: „*A magyarországi török háborúkról*” című, jelentős hadtörténeti és hadászati munkáját. A témacsoporthoz szorosan kapcsolódó *Mohács 1526–2026: rekonstrukció és emlékezet* kutatási projekt keretében két kötet jelent meg. Az egyik a korabeli európai hadügyet vizsgálja (*Új korszak határán. Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*), míg a másik kötet a mohácsi csata utóéletét, a magyar önismeretben és identitásban játszott szerepét tekinti át a csata másnapjától egészen napjainkig (*Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*). A témacsoport egyik tagja Anonymus-díjat kapott és MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat nyert el.

A témacsoporthoz két Lendület-kutatócsoport kötődik szorosan. Az MTA elnöke által véglegesített **Szent Korona Kutatócsoport** munkájának eredményeként megjelent az ismeretterjesztő koronafilm (*A Szent Korona és koronázási kincseink nyomában*) nyolcnyelvű (angol, horvát, magyar, német, orosz, román, spanyol és szlovák feliratos) DVD-változata. Ezt az Oktatási Hivatal segítségével ingyen eljuttatták minden magyarországi középiskolába, ami csaknem páratlan társadalmi hasznosulást biztosított. Mintegy 1000 képpel napvilágot látott a koronázási érmek több mint 400 oldalas katalógusának angol nyelvű változata (*Coronatio Hungarica in Nummis: Medals and Jetons from Hungarian Royal Coronations [1508–1916]*), valamint az ausztriai Kismartonban a kutatócsoport vezetőjének hatnyelvű (német, angol, magyar, horvát, szerb és szlovák) monográfiája a magyar uralkodókoronázásokon 1490-től 1916-ig használt koronázási zászlók történetéről (*Die Krönungsfahnen in der Esterházy Schatzkammer auf Burg Forchtenstein: Die Geschichte der Krönungsfahnen der Länder der Stephanskronen vom Spätmittelalter bis Anfang des 20. Jahrhunderts*).

A 2017. szeptember 1-jén indult **MTA Lendület Magyar Családtörténeti Kutatócsoport** jelentős publikációs tevékenységet folytatott 2019 első nyolc hónapjában. Megjelent két monográfia magyar nyelven („*Engesztelhetetlen gyűlölet. Válás Budapesten [1850–1914]*”) és a *Házasság Budán. Családtörténetek a török kiűzése után újjászülető (fő)városból 1686–1726* című kötetek), továbbá egy tanulmánykötet (*Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon, 1500–1850*), és egy forráskiadvány (*Székely László erdélyi főnemes önéletírása*). A mozaikcsaládok nemzetközi vizsgálatát elősegítendő egy nemzetközi workshopot (*Stepfamilies Across Religions in East Central Europe*, 2019. március 22–23.) és egy nemzetközi konferenciát (*Stepfamilies in the Early Modern World*, 2019. május 30–31.) szerveztek, valamint a Pécssett megrendezett *The 3rd European Society of Historical Demography Conference* (2019. június 26–29.) keretében két panelt szerveztek.

Az **újkori témacsoport** keretei között folyó kutatások gerincét a kiegyezés, valamint a dualizmus szerteágazó vizsgálata képezi, emellett a reformkor politika- és eszmetörténeti kutatása is napirenden van. Az alapkutatások terén Széchenyi István levelezésének, valamint Eötvös József levelezésének a kiadásra való előkészítése zajlik. 2019 első nyolc hónapjában a témacsoport munkatársainak 28 publikációja jelent meg, ebből 11 folyóiratcikk, 13 könyvfejezet és egy szerkesztett könyv. Jelentős a munkatársak tudományos közéleti tevékenysége is: négyen folyóirat-szerkesztők (a Századok, a Történelmi Szemle, a HHR, a Tanulmányok Budapest Múltjából, a Korall, a BUKSZ, az Austrian History Yearbook szerkesztői), többen pedig különböző akadémiai és nem akadémiai szakmai testületekben (MTA Művelődéstörténeti Bizottság, MTA Sajtótörténeti Albizottság, MTA Gazdaságtörténeti Bizottság, HIK, VEAB) munkálkodnak. Egy fiatal munkatárs jelentős elismerésben részesült, munkáját Hanák Péter-díjjal jutalmazták.

A **Horthy-kori témacsoport** munkáját 2019 első nyolc hónapjában három kutatási projekt határozta meg. *A trianoni Magyarország a tradíció és modernitás határán* címmel az NKFIH által támogatott négyéves intézeti kutatásba kilenc magyarországi kutatóhely 24 kutatójával együtt a csoport minden tagja részt vesz.

A Horthy-korszak három kötetesre tervezett kézikönyvének 6 újabb kül- és belpolitikai, művelődés- és társadalomtörténeti fejezete készült el. A projekt politikatörténeti munkálataival összefüggésben megjelent a *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet* című életrajzi nagymonográfia.

Befejeződött a *Kelet-közép-európai nacionalizmusok az első világháború éveiben* c. NKFIH-projekt, s a Berghahn kiadóba leadták a *Nationalisms in Action: The Great War and Its Aftermath in East Central Europe* című zárókötetet. A négyéves kutatás záró konferenciájának anyagaiból elkészült a magyar nyelvű zárókötet kézírata.

A témacsoport tagjai aktív szerepet vállaltak a hazai és a nemzetközi tudományos közéletben. Több nemzetközi konferencián vettek részt, pl. az Egyesült Államokban, Franciaországban, Lengyelországban, Dél-Koreában, Horvátországban, amelyeket részben az első világháború befejezésének, a békekonferenciának a 100. évfordulója alkalmából rendeztek. A témacsoport munkatársa részt vesz az intézet médiatörténeti, illetve vidéktörténeti kutatási programjában és tanulmányköteteinek állandó szerzője.

A készülő Horthy-nagymonográfia munkálatai a bécsi és a budapesti levéltári források párhuzamos feltárásával folytatódtak. Tanulmány készült a Nemzeti Hadsereg 1919. évi kialakulásáról, Horthy fővezéri szerepéről.

A témacsoporthoz szorosan kapcsolódó **MTA Lendület Trianon 100 Kutatócsoport** munkájában ebben az évben a nemzetközi konferenciárészvételekről a publikációkra helyeződött a hangsúly. Az MTA BTK Lendület Trianon 100 Kutatócsoport az év folyamán 5 kötet megjelentetésével számolt, ebből kettő jelent meg 2019 első nyolc hónapjában. A 22 fős kutatócsoport 10 hazai tudományos, 6 külföldi konferencia-előadást és 22 tudományos népszerűsítő előadást tartott, többek között Erdélyben is. A kutatócsoport tevékenysége jelentős sajtóvisszhangot váltott ki, főként az idén elindított, trianoni menekültekről készített adatbázisnak volt nagy a látogatottsága. A 15 ezer névből álló adatbázis az 1918–1928 között Magyarországra érkezettek nevét, foglalkozását, korábbi lakóhelyét és új tartózkodási helyét adja meg. A kutatócsoport munkájának és eredményeinek megosztására saját honlapot és Facebook-oldalt is fenntartanak. Honlapjukon elindítottak egy angol és magyar nyelven szerkesztett blogot, amely a legfrissebb eredményeket ismerteti.

A **jelenkortörténeti témacsoport** 2019-ben is elsősorban a második világháború utáni nemzetközi kapcsolatokat és a szocialista korszak társadalomtörténetét kutatta kelet-közép-

európai összehasonlításban. 2019-ben zárult a témacsoport által koordinált COURAGE-projekt Európai Bizottságtól elnyert Horizont 2020-as támogatása. A témacsoport tagjai elkészítették az Európai Bizottság számára a 164 oldalas kutatási beszámolót, bemutatták és publikálták eddigi eredményeit (angol kézikönyvben és 20 országra kiterjedő ország-jelentésekben). A témacsoport tagjai által koordinált, húsz országban zajló kutatás fontos célkitűzése volt, hogy megerősítse e gyűjtemények kulturális életben betöltött helyét, illetve, hogy a kortárs európai kultúra számottevő részévé tegye az egykori kelet-európai ellenzék örökségét. Az Európai Bizottság kutatási ügynöksége példaértékűnek („exceptional”) értékelte a kutatást. Az általános értékelés utolsó mondata különösen figyelemre méltó, mivel javasolja, hogy egy lehetséges EU-s intézmény feladata legyen a projekt továbbfejlesztése. A témacsoport a projekt további folytatásához, új nemzetközi partnerek kereséséhez és pályázathoz elnyerte az MTA támogatását. A témacsoport új nemzetközi konzorciális projektje (UM-SCENE – az Európai Bizottság támogatásával) a második világháború utáni ellenkultúra fejlődését, gyűjteményeinek történetét vizsgálja az egykori szocialista országokban.

2019-ben többek között a következő témákról szóló kötetek kéziratok készültek el: magyar–lengyel ellenzéki kapcsolatok monográfia (megjelenés előtt), az 1956-os magyar emigráció története, a kínai–magyar nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó forráskötet, valamint a kommunista propaganda és agitáció működéséről szóló kötet kézirat. Az elkészült monográfia-kéziratok közül kiemelkedik a British Research Council társfinanszírozásával megvalósuló, a harmadik világ és az egykori szocialista országok kapcsolatait vizsgáló angol nyelvű monográfia, valamint a szintén angolul készült és megjelenés előtt álló monográfia (*Children of Communism. Politicizing Generational Conflicts in Communist Budapest in the 1960s*), amely azt a folyamatot mutatja be, hogyan vált a kommunista diktatúra identitáspolitikájának kulcsfontosságú elemévé az ifjúsági kérdés, amelynek kezelése hozzájárult a diktatúra bomlásához is.

A **Délkelet-Európa története témacsoport** elsősorban kiadványkiadásra és eddigi kutatási projektjeinek továbbvitelére fókuszált. Megjelent a témacsoport munkáját bemutató kis kiadvány, továbbá az albán–magyar kapcsolatokról szóló angol nyelvű tanulmánykötet (*“These were hard times for Skanderbeg, but he had an ally, the Hungarian Hunyadi” Episodes in Albanian–Hungarian Historical Contacts*). A 2018-ban zárult OTKA-pályázat keretében a dualista Magyarország történeti földrajzával foglalkozó kutatás a statisztikai adatokat egységes digitális formátumban dolgozta fel, és nagymennyiségű információ együttes kezelését lehetővé tévő GIS (földrajzi információs rendszer) alapú, automatizált és bővíthető adatbázisban rögzítette. A GIS alkalmazásával elkészített mintegy 600 történeti tematikus térkép, valamint alaptérképek és adatbázisok (mintegy 7 millió gazdasági–társadalmi–demográfiai adat) szabadon felhasználhatók, és megbízható alapot kínálnak a társadalmi–gazdasági jelenségek térbeli aspektusainak és azok változásának vizsgálatához, elősegítve a dualizmus korára vonatkozó komparatív és trendkutatásokat. Ehhez kapcsolódóan elkészült az adatbázist feldolgozó, a dualista Magyarországról készült térképgyűjtemény és a kora újkori oszmán forrásokhoz fejlesztett GIS szoftver segítségével elkészített virtuális atlasz.

Folytatódott a balkáni országokkal a tudományos kapcsolatok kiépítése. 2019 májusában rendezték meg a biográdi nemzetközi konferenciát, amelynek fő témája a horvát–magyar történelmi kapcsolatok kezdete és Dalmáciának a Magyar Királysághoz fűződő viszonya, illetve a több mint 800 év együttélés legfontosabb csomópontjainak áttekintése volt. A konferencián kilencfős magyar delegáció vett részt, köztük volt a témacsoport több tagja is. Szintén jelentős visszhangot kapott az intézet társszervezésében megrendezésre került februári

belgrádi nemzetközi konferencia, amelyen a magyar–szerb közös múlt fordulópontjait vizsgálták, a témacsoport több tagjának részvételével.

Az **egyház történeti témacsoport** munkájának eredményeként a stuttgarti *Stolen Churches or Bridges to Orthodoxy: Impulses for Theological Dialogue Between Orthodox and Eastern Catholic Churches* című nemzetközi konferencián mutatták be a már korábban lezárult OTKA NK83799 sz. kutatási projekt keretében megjelent *Az erdélyi görögkatolikus egyház története zsinatai tükrében (1782–1900)* című forráskiadványt. Az idei évben újabb forráskiadványt adtak ki „*I was Francis Moly*”. *Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai–diplomáciai békemisszióra* címmel, amely a nagyhírű kánonjogász életútját ismerteti és visszaemlékezései alapján rekonstruálta a II. világháború idején folytatott titkos diplomáciai működését. A témacsoport tagjai aktívan részt vettek *A Mindszenty-per hetven év távlatából. Főpapi sorsok Kelet-Közép-Európában* című nemzetközi konferencia szervezésében. Előkészítésre és beadásra került egy újabb NKFIH-pályázat (*A vatikáni Ostpolitik és Magyarország: szentszéki stratégiák Közép-Európában 1944–1964 között*), amelynek fő célja a Vatikáni Titkos Levéltárban található, és 2020 márciusában megnyíló, XII. Pius pápa pontifikátusára (1939–1958) vonatkozó anyagok feltárása lenne.

A **tudománytörténeti témacsoport** sikeresen lezárta NKFIH–OTKA-pályázatuk eredményeire építve a korábbinál kisebb létszámmal és külső támogatás nélkül folytatta a magyar történetírás története többkötetes kézikönyvének munkálatait.

A **tudományos információs témacsoport** az intézet (és növekvő mértékben a kutatóközpont többi intézetének) tudományos kiadványait, könyveit, folyóiratait gondozza. Elvégzi e kiadványok műszaki és olvasószervezését, képszerkesztését, korrektúrázását, az ábrák, térképek rajzolását, technikai előkészítését, a kiadványok tördelését, azaz a teljes körű nyomdai előkészítést, valamint megszervezi a nyomdai munkát és nem utolsósorban a megjelent kötetek terjesztését. 2019 első nyolc hónapjában az intézeti sorozatban (a 2012-ben indított *Magyar Történelmi Emlékek* sorozat) az *Értekezések* alsorozatban 15 darab, az *Okmánytárak* alsorozatban 2 darab kötet jelent meg, továbbá több sorozaton kívüli könyv került kiadásra. A témacsoport tagjai az intézet 3 folyóirata (Történelmi Szemle, Világtörténet, Hungarian Historical Review) számainak nyomdai előkészítését is elvégezték. Emellett a társintézetek számára is készülnek kötetek és folyóiratszámok, valamint több kötet külső partnerekkel közösen kiadott munka volt (Dupress, Viella, Hajnal István Alapítvány).

A témacsoport feladatköréhez tartozik az intézet rendezvényeihez kapcsolódó kisnyomtatványok (meghívók, plakátok, szórólapok, névtáblák stb.) elkészítése is, valamint a témacsoport munkatársaira hárul az MTA BTK, az MTA BTK TTI magyar és angol nyelvű honlapjának, illetve a *Hungarian Historical Review* angol nyelvű honlapjának gondozása, szerkesztése, elsősorban a kiadványokhoz kötődő anyagok feltöltésével. Naponta megújulnak e honlapon felületen a megjelenő tartalmak, köztük külön figyelemfelhívó hírként közlik pl. az új kiadványok adatait, az intézet munkatársainak szerepléseit, az előadások, konferenciák, folyóiratok online is hozzáférhetővé tett tartalmait. Az olvasók egyre inkább megismerik a témacsoport munkáját, köszönhetően a Könyvfesztiválon rendszeressé váló részvételnek. A Penna könyvesbolt is a bölcsész terület szakmailag legfontosabb könyveinek, kiadóinak gyűjtőhelyévé fejlődött.

b) Tudomány és társadalom

2019-ben az intézet munkatársai számos ismeretterjesztő írást közöltek és előadást tartottak, határon túli magyar közösségek és külföldi intézetek meghívásának is eleget téve. Több rádiós és televíziós műsorban szerepeltek rendszeresen szakértőként. Külön kiemelhető a Mohács-kutatás, amelynek legújabb eredményeiről számos riport és interjú is készült, az RTL Klubtól kezdve a legfontosabb portálokon át (Origo, Index, hvg.hu) a napi- (Magyar Nemzet) és hetilapok (Demokrata, Hvg) számoltak be a kutatócsoport eredményeiről. Emellett több kollégánkkal is készült beszélgetés a Magyar Televízió egyes csatornáin (Ma reggel, Ez itt a kérdés c. műsorok), a DunaTV ismeretterjesztő műsoraiban (Vallás és szabadság).

2019-ben folytatódott az intézet internetes ismeretterjesztő tevékenysége. A néha naponta többször is frissülő intézeti honlap mellett több projekt tart fenn saját honlapot, így például elindult a MTA BTK Lendület Magyar Családtörténeti Kutatócsoport honlapja (families.hu), ahol egy blog keretében havi rendszerességgel jelennek meg népszerűsítő, családtörténeti írások, valamint családtörténeti olvasmánylista és olvasmányok érhetőek el kutatóknak és egyetemi hallgatóknak egyaránt. Az MTA BTK Lendület Trianon100 Kutatócsoport is folytatta korábbi ismeretterjesztő munkáját, nagy látogatottságot ért el a trianoni menekültekről készült adatbázis is. Emellett a kutatócsoport saját honlapot és YouTube-csatornát tart fenn, valamint egy aktív, gyakran frissülő Facebook-oldal révén is jelen van a közösségi médiában. A honlapján rendszeresen tájékoztatást nyújt a kutatócsoport legújabb eredményeiről, rendezvényekről, valamint közérthető módon, blog formájában tesz közzé ismeretterjesztő bejegyzéseket.

Az MTA BTK TTI Lendület Szent Korona Kutatócsoport is folytatta mind szélesebb munkáját a tudományos ismeretterjesztés terén. Az augusztus 20-i állami ünnep alkalmából a kutatócsoport által a Szent Koronáról és a koronázási kincsekről készített dokumentumfilmlet az M5 főműsoridőben vetítette.

A COURAGE-projekt munkáját különdíjjal jutalmazták az Európai Múzeumok Akadémiája részéről, amelyet Ljubljánában vehettek át. Az indoklás szerint a projekt a kiemelkedő szakmai eredmények mellett „a tolerancia és a szólásszabadság fontosságát közvetíti, egyúttal komoly társadalmi hatással bír”.

Az intézet immár negyedik alkalommal képviseltette magát az MTA BTK részeként a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, amelynek XXVI. rendezvénysorozata 2019. április 25–28. között került megrendezésre. A fesztiválon 2019. április 27-én a *Lendületben a Történettudományi Intézet történészei* című, az intézet Lendület-kutatócsoportjainak munkáját bemutató pódiumbeszélgetésre került sor. Az érdeklődők értesülhetnek a kutatócsoportok célkitűzéseiről, eddigi eredményeiről, megtekinthették (és az MTA BTK standján megvásárolhatták) kiadványaikat, továbbá tájékoztatást kaptak az akadémiai kutatások társadalmi hasznosulásáról is.

Az intézet munkatársai 2019-ben is több kormányzati, önkormányzati projekt előkészítése során láttak el szakmai tanácsadó feladatokat, így például a Steindl Imre Program munkáját segítik a vörösterroreldozatainak emlékművével és az Országház címergalériájával kapcsolatban.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Az intézet feladata, hogy átfogja a magyar történetkutatás egészét, elősegítse a különböző műhelyek közötti eszmecserét, infrastruktúrájával és szellemi kapacitásával támogassa a szakma országos szervezeteinek munkáját, összefogja és szervezze a magyar részvételt a történész világtalálkozásokon. Az intézet ezért szoros kapcsolatot tart fenn valamennyi jelentős magyarországi történettudományi kutatóhellyel.

Az intézet átlagosan havi négy-öt, különböző típusú szakmai rendezvényt szervez. A legrangosabb az *Intézeti előadások* sorozata, 2019 első félévében egy külföldi vendégelőadó előadására került sor. Az intézetben emellett hét könyvbemutatót és két műhelykonferenciát (workshop) tartottak. Két nemzetközi konferencia megszervezésére is sor került Budapesten külső helyszínen. Emellett számos hazai és határon túli magyar, valamint külföldi tudományos műhellyel került sor közös rendezvényre más helyszíneken. Az intézeti munkatársak meghatározó részvételével zajlott több más hazai és külföldi rendezésű tudományos tanácskozás is. Az események közül a következők emelendők ki:

A Mindszenty-per hetven év távlatából. Főpapi sorsok Kelet-Közép-Európában. Az Országgyűlés Hivatalának Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatósága, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és az MTA BTK konferenciája. Budapest, 2019. február 13–14.

Na rubu hrišćanske Evrope. Prekretnice zajedničke srpsko–mađarske prošlosti (A keresztény Európa határán. A magyar–szerb közös múlt fordulópontjai). A belgrádi Legújabb Kori Történeti Intézet, a belgrádi Történeti Intézet és az MTA BTK TTI konferenciája. Belgrád, 2019. február 21–22.

Isabella Jagiellon, Queen of Hungary (1519–1559) – A Memorial Conference. Az MTA BTK TTI konferenciája (az MTA és a Waclaw Felczak Alapítvány támogatásával). Budapest, 2019. február 28–március 1.

Hrvatsko–Mađarski odnosi kroz prošlost – Magyar–horvát kapcsolatok a múlt folyamán. A zadari és a zágrábi egyetem, a városi helytörténeti múzeum, a Zágrábi Magyar Intézet, a Horvát Történettudományi Intézet és az MTA BTK közös konferenciája. Biograd na Moru, 2019. május 17–19.

Stepfamilies in the Early Modern World, 1400–1800. Az MTA BTK Lendület Családtörténet Kutatócsoport konferenciája. Budapest, 2019. május 30–31.

Tovább erősödtek a hazai tudományos kutatási és innovációs kapcsolatok. Folytatódott az együttműködés az Országgyűlés Hivatalának Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóságával. A kölcsönös konferenciaszereplések és -szervezések mellett az MTA BTK és az OGYH közös projektjeként működő „Történeti Képviselői Adatbázis” munkájában az intézet számos munkatársa vett részt csoportvezetőként és kutatóként. A határon túli magyar tudományos műhelyekkel való kooperáció is folytatódott, az Erdélyi Múzeum Egyesülettel immár hagyományosnak mondható kapcsolat eredményeként közös konferenciára és könyvbemutatóra is sor került.

Új nemzetközi kapcsolatok szerveződtek, ezek közül kiemelkedett az intézet küldöttségének belgrádi látogatása egy nemzetközi konferencia alkalmából, amely része volt a Külgazdasági

és Külügyminisztérium által szervezett Szerbiai Magyar Kulturális Hetek rendezvénysorozatnak. A balkáni kapcsolatokat erősítette a horvát–magyar közös múltról szóló biográdi konferencia is, amelyet az intézet a zadari és a zágrábi egyetemen, a városi helytörténeti múzeummal, a Zágrábi Magyar Intézettel, illetve a Horvát Történettudományi Intézettel közösen szervezett.

Az intézet spanyolországi kapcsolatainak keretében egyik munkatársuk továbbra is részt vesz a 2015-ben a madridi Autónoma Egyetemen megalakult „Sociedad cortesana y redes diplomáticas: la proyección europea de la monarquía de España (1659–1725)” kutatócsoport munkájában.

Az intézet egyik munkatársa lett 2019 júniusától az Emlékezet és Szolidaritás Európai Hálózata (ENRS) Tudományos Tanácsának tagja. Az Emlékezet és Szolidaritás Európai Hálózatát a német, magyar, lengyel és szlovák kulturális miniszterek közös nyilatkozata hozta létre 2005-ben. Az ENRS Akadémiai Tanácsa élvonalbeli történészekből és társadalomtudósokból áll. A tanács tagjainak elsődleges feladata, hogy kutatási témajavaslatokat fogalmazzanak meg az ENRS számára, elbírálják az ENRS-hez benyújtott tudományos pályázatokat, konferenciákon és tudományos tanácskozásokon képviseljék az ENRS-t, valamint értékeljék az ENRS tudományos tevékenységét.

Megkezdődött a 2018-ban elnyert COST Association-projekt lebonyolítása is. A COST-együttműködést 1971 novemberében hozták létre 19 ország részvételével abból a célból, hogy európai szinten hangolják össze a nemzeti támogatottsággal folytatott műszaki és tudományos alap kutatásokat. A COST rugalmas alapelveinek köszönhetően nemzeti kutatóintézetek, egyetemek, ipari vállalatok kutatási tevékenységét összehangoló akciókat kezdeményezett. Az együttműködés az Európai Bizottság támogatásával működik. Az intézet a tavalyi év folyamán több mint húsz európai partnerrel sikeresen elnyerte a COST támogatását az *Islamic Legacy: Narratives East, West, South, North of the Mediterranean (1350–1750)* projekt keretén belül. A projekt célkitűzése, hogy nemzetközi és interdiszciplináris megközelítésben koordinálja a tagországokban folyó középkori és kora újkori kereszténység és iszlám közötti kapcsolatokkal foglalkozó kutatásokat.

Az intézet munkatársai aktívan vesznek részt hazai és külföldi folyóirat-szerkesztőségekben. A legfontosabb főszerkesztői, szerkesztőbizottsági vagy szerkesztőségi tagságok nemzetközi lapoknál és kiadóknál: *Journal of Modern History*, *Journal of Contemporary History*, Routledge, Woodrow Wilson Center, *Wallstein Austrian History Yearbook*, *Archivum Ottomanicum*, *Časopis Matice moravske*, *Dimensioni e Problemi della Ricerca Storica*, *Ekonomska i ekohistorija*, *Review of Croatian History*, *Journal of Turkish Studies*, *Opera historica*, *Osmanlı Araştırmaları*, *Dubrovnik Annals*, *Podravina*, *Scrinia Slavonica*, *Ungarn Jahrbuch*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti*, *Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, *Zeitschrift für internationale Freimaurerforschung*. A hazai folyóiratok közül: *Acta Orientalia*, *Hadtörténelmi Közlemények*, *Keletkutatás*, *Lymbus*, *Rubicon*, *Múlt-kor*, *Századok*, *BUKSZ*, *Történelmi Szemle*, *Történeti-Földrajzi Közlemények*, *The Hungarian Historical Review*, *Turul*, *Urbs Várostörténeti Évkönyv*, *Világtörténet*, *Korall*, *Tanulmányok Budapest Múltjából* című évkönyv stb. A kutatók hazai (pl. L'Harmattan, *A múlt ösvényén*) és külföldi (pl. Berlin, *Edition Ungarische Geschichte*, *Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvolker* [Klaus-Schwarz-Verlag], Routledge, Wallstein) sorozatok szerkesztőiként szintén növelik az intézet nemzetközi tudományos beágyazottságát.

Az intézet munkatársai hazai és nemzetközi tudományos testületek tagjaiként és vezetőiként, kuratóriumokban (MTA Történettudományi Bizottság, MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Osztályközi Állandó Bizottság, MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya Középkori- és Neolatin Munkabizottság, MTA Művelődéstörténeti Osztályközi Állandó Bizottság, European Science Foundation, European Network of Remembrance and Solidarity, EURIAS, GWZO – Lipcse, Romanian Research Council, Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung) és tudományos tanácsokban (több helyen elnökként, illetve elnökhelyettesként is) dolgoznak. Sokan tagjai az MTA Történettudományi Bizottságának és akadémiai történész vegyes bizottságoknak (magyar–bolgár, magyar–szerb, magyar–szlovák, magyar–török, magyar–ukrán stb.).

A Magyar Történelmi Társulat főtítkára, egyik alelnöke és több vezetője az intézet munkatársa. Rendszeresen segítik a külföldi magyar kulturális intézeteket tanácsadással és előadók küldésével. Több munkatárs NKFIH történész zsűri tag, a Bolyai Tudományos Ösztöndíj Bizottság tagja, s többen különféle akadémiai bizottságokban töltenek be vezető posztot: MTA Történettudományi Bizottság – alelnök, MTA Művelődéstörténeti Albizottság – társelnök; Magyar Tudományosság Külföldön Akadémiai Bizottság – tag; MTA Gazdaságtörténeti Bizottság – titkár; VEAB – elnök. A munkatársak folyamatosan oktatnak valamennyi jelentős magyarországi egyetemen, több doktori iskolában vesznek részt, külön megállapodás keretében működnek közre az ELTE BTK történelem államvizsgáin; opponensként, bizottsági tagként dolgoznak a tudományos minősítés fórumain és a hazai tudományos pályázatok elbírálásában, az NKFIH, TÁMOP, Lendület, Nemzeti Kiválóság Program, az Akkreditációs Bizottság és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj tisztségviselőiként és szakértőiként.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

2019. augusztus 31-ig az NKFIH-pályázatok eredményeit még nem hirdették ki.

Az első világháború veteránjai a Horthy-korszakban. Mozgósítás, leszerelés és integráció. (MTA Prémium PD 2019/420) A projekt három nagy területen folytat kutatásokat: 1) az első világháborúban szolgált katonák 1919 és 1921 közötti újramozgósítását kutatja, különös tekintettel a nyugat-magyarországi felkelésre. 2) A katonák fizikai, majd mentális leszerelését és társadalmi integrációját elemzi. 3) Külön foglalkozik a hadirokkantakkal, kitérve a fizikai és pszichés sérüléseket szerzett katonák két világháború közötti helyzetére. Időtartam: 2019. november 1.–2022. november 1. Összege: 29 615 000 HUF

XII. Ince pápa és Magyarország felszabadítása az oszmán hódoltság alól (1691–1700). (MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 411/2019) A kutatás széles európai politikai-diplomáciai kontextusba ágyazva vizsgálja a törökellenes felszabadító háborúk utolsó évtizedét, fókuszpontba állítva a bécsi Habsburg-udvar és a Szentszék kapcsolatrendszerét. Időtartam: 2019. szeptember 1.–2022. augusztus 31. Összege: 124 500 HUF/hó

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre – Életút és utóélet*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 658 old.
2. Csaplár-Degovics, Krisztián (ed.): “*These were hard times for Skanderbeg, but he had an ally, the Hungarian Hunyadi*”. *Episodes in Albanian–Hungarian Historical Contacts*. (Acta Balcano-Hungarica 1.) Budapest: MTA BTK, 2019. 340 old.
3. Erdélyi Gabriella (szerk.): *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon (1500–1850)*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 308 old.
4. Fejérdy András (szerk.): *I was Francis Moly – Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 316 old.
5. Fodor Pál–Kelenik József: *Szigetvár 1566. évi ostromának igaz története*. Budapest: MTA BTK, 2019. 212 old.
6. Fodor, Pál–E. Kovács, Nándor–Péri, Benedek (ed.): *Şerefe. Studies in honour of Prof. Géza Dávid on his seventieth birthday*. Budapest: MTA BTK, 2019. 560 old.
7. Hegyi Klára: *A füleki szandzsák*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 316 old.
8. Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka (szerk.): *Márvány, tárház, adomány – Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 592 old.
9. Molnár, Antal: *Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality*. Roma: Viella, 2019. 268 old.
10. Neumann Tibor: *Registrum Proventuum Regni Hungariae – A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Budapest: MTA BTK TTI, 2019. 562 old.
11. B.Szabó János–Fodor Pál: *Új korszak határán – Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet 1.) Budapest: MTA BTK, 2019. 296 old.
12. Tringli, István–Bogusław, Dybaś (Hrg.): *Das Wiener Fürstentreffen von 1515 Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch-Jagiellonischen Doppelvermählung*. Budapest: MTA BTK, 2019. 319 old.
13. Zsoldos, Attila: *The Árpáds and Their Wives. Queenship in Early Medieval Hungary 1000–1301*. Roma: Viella, 2019. 256 old.

MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

ZENETUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7. 1250 Budapest, Pf. 9

telefon: (1) 356 6858; fax: (1) 375 9282

e-mail: zti-igazgato@btk.mta.hu; honlap: www.zti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2019-ben

Az MTA BTK Zenetudományi Intézet (ZTI) tevékenysége a magyar zenetudomány Kodály Zoltánig és Szabolcsi Bencéig visszanyúló módszertani hagyományai szellemében komplex módon ötvözi a történeti zenei és a zene-, illetve táncfolklorisztikai kutatásokat, ugyanakkor nyitottan, érzékenyen és kreatívan viszonyul a 21. század tudományos-szellemi áramlatai felől érkező impulzusokhoz. A kutatások a filológiai tudományok módszereihez igazodva elsősorban a források gyűjtésére, feldolgozására, értékelésére és közzétételére irányulnak. Ezen a téren kivételes lehetőséget jelent, hogy a Magyar Tudományos Akadémia sok évtizedes támogatása révén az intézet számos elsődleges forrást saját maga őriz – a nemzeti kultúra szempontjából kimagasló jelentőséggel bíró gyűjtemények részeként – a Bartók Archívumban, a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumban, a népzenei hang- és lejegyzésgyűjteményben, a néptáncfilmek gyűjteményében, valamint a Zenetörténeti Múzeumban. Ezeknek az elsődleges forrásgyűjteményeknek a gyarapítása, őrzése, állagmegóvása, hordozóik folyamatos modernizálása az intézet egyik jelentős kapacitásukat lekötő feladata, amelynek eredménye csak áttételesen jelenik meg a publikációs termésben.

A gyűjtemények, illetve az azokkal párhuzamosan kifejlődött kutatási témák meghatározzák a kutatóhely fő kutatási feladatait: a régi zenetörténet, elsődlegesen a középkori és kora újkori liturgikus egyszólamúság kutatása és forrásainak közreadása, a magyar zenetörténet 16–21. századi történetének kutatása, Bartók-kutatás, a magyar, magyarországi és szomszédnépi népzene gyűjtése, archiválása, rendszerezése, közreadása, a magyar néptánc kutatása és közreadása, zenei muzeológia, továbbá a magyar nyelvű Zenetudományi Dolgozatok és az idegen nyelvű *Studia Musicologica* zenetudományi folyóiratok, valamint a *Musicalia Danubiana* forráskiadvány-sorozat szerkesztése.

Az MTA BTK ZTI részeként működő Zenetörténeti Múzeum kutatói feladatainak ellátása mellett kiállítások, bemutatók, koncertek és egyéb nyilvános rendezvények szervezésével járul hozzá nemcsak az őrzött tárgyi emlékek, de az intézet egyes osztályain folyó kutatások eredményeinek szélesebb körű megismertetéséhez.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Régi zenetörténet

A Régi Zenetörténeti Osztály aktuálisan legintenzívebben művelt és a jövőben is minden bizonnyal vezető helyet elfoglaló kutatási területe a zenei szempontú töredékkutatás (NKFIH és MTA Lendület-pályázatok). A 2016-ban kezdődött NKFIH-pályázat kutatási tervének megfelelően folyamatosan haladt az anyag feldolgozása és közzététele. A munkatársak az MTA Könyvtára Kézirattárának 70, valamint a budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirat- és Ritkaságtárának 150 hangjelzett középkori kódextöredékét vették munkába: a kodikológiai-paleográfiai leírást a teljes liturgikus tartalom azonosítása és a zenei, paleográfiai, liturgia- és

dallamtörténeti jelenségekre vonatkozó kommentár kíséri. Kiépült a fragmentumok – nagy felbontású digitális hasonmásokat is magában foglaló – online adatbázisa, amely összetett keresőrendszerrel van ellátva, és azonosítószámok révén összekapcsolódik a CANTUS Index nemzetközi gregorián adatbázissal.

Szoros összefüggésben a töredékkutatással, de részben önálló diszciplínaként jelentkezett a kutatási területek között a gregorián paleográfiáé. Az elmúlt időszakban nagy előrelépés történt a gótikus tollkezelés hatása alatt álló késő középkori hazai és közép-európai notációk, a magyar főhagyomány (Esztergom) mellett művelt, periférikus kottairások árnyaltabb megismerése felé. Létrejött, és folyamatosan bővül a magyarországi zenei-liturgikus kéziratok alapvető kottaelemait tartalmazó „neumakatalógus” (immár 70 forrás hangjelzésekészletével), amely lehetővé teszi az íráselemek, a paleográfiai jellegzetességek összehasonlítását. Mindezzel folyamatos, kölcsönös viszonyban születtek jelentős kutatási eredmények és azokat összefoglaló monográfiák, illetve rövidebb tanulmányok a pálos szerzetesrend több évszázados kottairó hagyományáról, a premontrei apácákhoz köthető zenei írásbeliségről, valamint összefüggő, terjedelmesebb töredékanyagokról, amelyek az eddig igen hézagosan ismert erdélyi notációra és zsolozsmaforrásokra vetnek fényt.

A kutatásterület legújabb eredményeinek minél szélesebb körű, hazai és nemzetközi szakmai közönséget megcélzó publikálására új kiadványsorozat indult *Resonemus pariter – Műhelytanulmányok a középkori zenetörténethez* címmel. Két kötet anyaga már a tördelésig jutott, várható megjelenésük 2019 novemberére.

Elkészült és teljes egészében kutathatóvá vált a középkori magyarországi zsolozsmaforrások antifóna-repertóriumát online közreadó kottaadatbázis. A repertórium 21 középkori magyarországi antifónale és hangjelzett breviárium alapján mintegy 3000 dallamot tartalmaz. A világ vezető gregorián adatbázisainak hálózatával kompatibilis, azokba bekapcsolt és azok felől is elérhető rendszer egyben további, előkészületben lévő, a középkori magyarországi cantus planus teljes készletét magába foglaló online dallamközreadások prototípusa. A műfajok szerint csoportosított dallamtárak közül a mise introitusának 190, gradualéjának 141 és communiójának 188 dallama áll készen arra, hogy az antifónához hasonló komplex adatbázis formájában a világhálón is elérhetővé váljon.

Elkészült és szerkesztés alatt áll a váradi székesegyház 15. század végi monumentális díszkódexe, a Váradi („Zalka”) Antifónale kritikai kiadásának két kötet a liturgikus énekkészlet teljes inventáriumával és a hozzá tartozó kritikai apparátussal, angol nyelven is. Az I. kötet (proprium de tempore) 1018 tételből álló inventáriumához 80 jegyzet, a II. kötet (proprium de sanctis, commune sanctorum) 594 tételnyi anyagához pedig 110 jegyzet tartozik. A III. kötet befejezése novemberre várható; ez az antifónale tételkészletének liturgikus-zenei elemzését, a források – a győri korpusz és az 58 töredék – kodikológiai és tartalmi vizsgálatának tapasztalatait foglalja magába. Május közepén vette kezdetét a kódex teljes, 736 digitális felvételből álló képanyagának számítógépes utógondozása, szerkesztése. A tervek szerint a publikáció a Musicalia Danubiana sorozat 26. köteteként jelenik meg az NKFIH PUB pályázatának, valamint a MTA Könyv- és Folyóiratkiadási pályázatának támogatásával.

16–20. századi magyar zenetörténeti kutatások

Több kutatási projekt közeledik befejezéshez, és újabb hosszú távú munkák elindítását tervezik. Hamarosan várható a magyar nyelvű antifónákról készülő akadémiai doktori munka lezárása. Előrehaladt a piaristák mindaddig kevésbé feldolgozott 18. századi zeneéletének kutatása. Elkezdődött a *Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez* sorozat, többszólamú

repertoárral, az iskolák és színtársulatok zenei gyakorlatával foglalkozó harmadik kötetének előkészítése. A Debreceni Egyetem Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoportjával együttműködve elkezdtek a Verseghy Ferenc összkiadáshoz egy praktikus ének-zongora kötet közreadását azokkal a dalokkal (Joseph Haydn, Joseph Anton Steffan stb.), melyek dallamára Verseghy azonosíthatóan verseket írt.

2019 végén zárul le a Magyar Zenetörténeti Osztály (MZO) „*Erkel Ferenc és műhelye*” c. NKFIH-pályázata, melynek keretében elkészült a Pesti Magyar–Nemzeti Színház (NSZ) műsora és zenei repertoárja (1837–1884) adatbázis első változata (kb. 15000 színlap minden adatával), valamint két sajtóadatbázis a folyamatban lévő és a MZO 19–20. századi korábbi sajtókutatásainak összegzésére. A projekt lezárásaként Erkel-műhely címmel a ZTI Zenetörténeti Múzeumban rendezett kiállításon a közös komponálás nemzeti színházi gyakorlatát és a Hymnusz nemzetivé válásának folyamatát mutatták be. A Hymnusz-megzenésítés 175. évfordulója jó alkalom volt az újabb kutatási eredmények szélesebb körben való közvetítésére is. Áder János köztársasági elnök fővédnökségével Hymnusz-emléknap keretében nyitották meg az Erkel-műhely kiállítást, és az évfordulóra fókuszálva szervezték meg a kétfordulós országos Játékos Magyar Zenetörténet vetélkedőt, melynek döntője a Hymnusz-emléknapon volt. A vetélkedőhöz online iskolai segédanyagot készítettek, a témában több konferencia- és ismeretterjesztő előadást tartottak, médiaszereplések kísérték a rendezvényeket és az ehhez kapcsolódó további programokat (vezetések, vetélkedők, hangversenyek).

A Magyar Állami Operaház koncertszerű előadásban mutatja be az Erzsébet Erkel által írt második felvonását az Erkel Ferenc Operák összkiadás keretében, NKFIH-támogatással előkészített partitúrából és CD-felvételt készít belőle. Hiánypótló vállalkozás, az opera zenéje gyakorlatilag ismeretlen. Befejezéshez közelít a Hunyadi László zongorakivonatának kiadása, amely NKA-támogatással és három kiadó együttműködésében (BTK ZTI, Rózsavölgyi és Társa és Hollitzer Verlag Wien) az összkiadás függelékes sorozatának első köteteként jelenik meg. Előkészületben van szintén az összkiadás részeként a Bánk bán többszerzős kompozíciós folyamatát rekonstruáló és későbbi változatait bemutató kommentált faksimile kiadása.

Komoly kutatási eredmények születtek a 19. és kora 20. századi zenés színház kutatása terén. Önálló kötetek és több tanulmány foglalkozik az intézmény előadói gyakorlatával és a külföldi operák recepciójával (Mercadante, Wagner, Offenbach, Beethoven) éppúgy, mint a Nemzeti Színház Erkel korabeli első operaszerzőivel (Heinisch, Doppler, Kirchlehner). Utóbbi kutatások keretében a máig feldolgozatlan korabeli nemzeti színházi, operaházi, vidéki és bécsi kottaanyag feltárása mellett széles körű levéltári kutatásra került sor. Szintén levéltári kutatások mellett kiterjedt sajtókutatás folyik a Pest-Buda zenei mindennapjait az 1850–1860-as években feltáró projekt keretében, amely első alkalommal ad teljes képet a főváros zenei nyilvánosságának helyszíneiről. Az 1850–1860-as évekre fókuszál a dalármozgalom kezdeteinek kutatása is, mely fokozatosan átértelmezi a 19. és kora 20. századi intézménytörténetekből hagyományozódott, mindmáig rögzült tudásanyagot. A Mohács 1526–2026: rekonstrukció és emlékezet projekt keretében terjedelmes tanulmány elemzi a 19. századi zenei emlékezet Mohács-képét.

A beszámolási időszakban jelent meg a MZO szerkesztésében a Magyar zeneszerzők sorozat két további kötete (Volkmann, Mihailovich), kiemelt jelentősége volt a Lajtha László összegyűjtött írásai még kiadatlan II. kötete nyomdai előkészítésének. A zeneszerzői életművek feldolgozása keretében elkezdtek a századfordulás kamarazene irodalom áttekintését,

foglalkoztak Bartók Wagner-recepciójával, a romániai magyar zeneszerzők Bartók-recepciójával (Vermesy) és elkészült Orbán György műveinek jegyzéke.

Bartók-kutatás

A Bartók Archívum kutatóműhelyében összehangoltan, valamennyi szenior és junior kutató, illetve szakalkalmazott részvételével, az egyes munkafázisok gondos megtervezésével és egymásba kapcsolásával folytatódtak a munkálatok a nagyszabású Bartók Béla Zeneművei Kritikai Kiadás összesen nyolc kötetén. A legutolsó korrektúrákat követően megjelent az összkiadás harmadik (sorozat szerint 38. kötet): Zongoraművek 1914–1920) és negyedik kötet (sorozat szerinti 9. kötet: Kórusművek). Elkészült, s tartalmi és nyelvi ellenőrzésre került az Urtext-kiadásban már megjelent Mikrokosmos (40–41. kötet) kétrészes bevezető tanulmánya; a kritikai kommentár megírása egyes próbafejzetekig jutott. Elkészültek a bevezető tanulmányok és a kritikai apparátusba szánt forrásleírások a Vonósnégyesekhez is (29–30. kötet). Ugyancsak elkészült a kottafőszöveghez az 1–2. kvartett közreadásának revíziója és új kottagrafikája, mely még ellenőrzésre vár. Ehhez kapcsolódva kidolgozás alatt állnak a kritikai jegyzetek, és halad a forrásleírások ellenőrzése. Végül folytatódott A kékszakállú herceg vára című opera (1–2. kötet) tudományos-kritikai közreadásának előkészítése, melynek keretében anyaggyűjtésre került sor a „Notáció és interpretáció” fejezethez, és elkészült a zongorakivonat források forrásleírása. Az összkiadás munkája során számos új, vagy elveszettnek hitt forrás beazonosítására, megrendelésére nyílt mód.

A Bartók Béla Írásai kritikai közreadás sorozat 2. kötetéhez elkészült egy írás betűhű átírása, közreadása és jegyzetelése. A 90%-os készültségű Bartók-műjegyzéken jelentős revízió és ellenőrzés folyt.

Az ez évi archívumi munkához kapcsolódik a Bartók-hagyaték másolati anyagára és Bartókné Pásztory Ditta letétbe helyezett hagyatékára vonatkozó szerződések aláírása. Folyamatos a Pásztory Ditta-hagyatékon belül a levelezés rendszerezése, a Bartók-bibliográfia és a Bartók-levéltalálék bővítése. A digitalizálási munkálatok során 7431 képpel gazdagodott az állomány, elsősorban az összkiadás szempontjából nélkülözhetetlen kottaanyaggal és a Waldbauer-hagyaték kottaival, ezenkívül nem kottás egységekkel: kereshető PDF-dokumentumokkal a szakirodalomból és Bartók népdalgyűjteményeinek különböző közléseiből.

Megkezdődött a „Népzene Bartók műveiben” munkacímű honlap feltöltése, amely rendezett és kereshető formában adja közre Bartók népzenei feldolgozásainak teljes (hangzó és lejegyzett) forrásanyagát. Az archívum munkatársa segíti továbbá a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményében található Bartók-fonográffelvételeket és a hozzájuk tartozó dallamjegyzéseket közreadó internetes adatbázis munkálatait.

Elkészült egy újabb füzet zongoramű Urtext-kiadása; tanulmány született egy, a zürichi Zeneakadémián szerkesztett német nyelvű könyvhöz (Bartók és Geyer Stefi levelezése); utolsó stádiumába lépett a Bartók és a hegedű című nemzetközi szimpózium előadásainak szerkesztése. Megvédésre került egy PhD-disszertáció Bartók román népzene gyűjtéseiről és zeneszerzői műhelyére gyakorolt hatásáról.

Az archívum gyűjteményét felhasználó 12 nagyalakú tablót készítettek Bartók és a zongora címmel a Liszt Ferenc Zeneakadémia Bartók-világversenyére, és szintén képviselőválogatás készült egy Temesváron 2021-ben tervezett Bartók-kiállításához.

20–21. századi magyar zenetörténet

Az osztályon folyó munkálatok középpontjában az NKFIH pályázati támogatását is élvező Magyarország zenetörténete 5. – 20. századi – kötetének előkészítése állt. Ehhez alapvetően kapcsolódik Dohnányi Ernő és Lajtha László írásainak kiadásra történő előkészítése. Folyamatosan bővül a tervezett 20. századi kötet kronológiája is. A kutatócsoport két tagjának műhelyéből egy-egy angol nyelvű monográfia (Kodályról, ill. Dohnányiról) megjelentetése áll küszöbön a University of California Pressnél.

Az elmúlt időszak publikációkban és előadásokban nyilvánossá vált kutatásainak súlypontjai legalább négy területen mutatkoznak markánsan. 1. Több résztéma kidolgozása által teljesebbé válik a Horthy-korszak zenepolitikai-zeneiélet-történeti kutatása, első vonalban Dohnányi karmesteri és zenei-közéleti tevékenységével, valamint a Filharmóniai Társaság dokumentumainak, nemzetközi kapcsolatrendszerének feltárásával. Részletes elemzés készül Bartók, Kodály és Dohnányi Trianon utáni útkereséséről, az új rezsimhez fűződő politikai viszonyáról. 2. A zeneszerzés- és zenetudomány-történet terén kutatás tárgyává lettek a népzene alkalmazásának módozatai, különös tekintettel Lajtha László életművére. (Tanulmány született ugyanakkor Lajtha Lászlónak a programzenéhez fűződő viszonyáról is.) A kutatás fókuszába kerültek a népzenei terminológia, illetve a népzenefogalom változásai az 1950-es évek zenetudományi diskurzusában, továbbá Vargyas Lajos és Szabolcsi Bence vitája népzene és műzene, népzene és zenetörténet kapcsolatáról. Külön kutatás tárta fel a Kodály-módszer kialakulásának oktatás-, társadalom- és politikatörténeti körülményeit. 3. Megkezdődött a 20. századi zenei-médiatörténeti bibliográfia összeállítása. Az adatgyűjtés zeneműkiadókra és hanglemezkiadókra egyaránt kiterjed. Feldolgozásra került a The Gramophone Company londoni EMI Archives Trust gyűjteményében őrzött, budapesti levelezést tartalmazó, 1911. évi iratanyag. Az interpretációtörténet részeként megkezdődött az 1920 és 1960 között tevékenykedő magyar zongoraművész-generációval kapcsolatos kutatás. 4. A populáris zenei kutatások keretében foglalkoztak a populáris zene fogalmával a 20. századi Magyarországon, másrészt a feldolgozások szerepével az 1945 utáni magyar populáris zenében. Ezzel párhuzamosan összefoglaló, angol nyelvű tanulmány készült az ötkötetes, 2020/2022-ben megjelenő Oxford History of European Jazz sorozat számára a magyarországi jazz 1945 és 1965 közötti történetéről.

Az archívumi tevékenységek közé tartozott idén a gyűjteményi leltár elkészítése. Ezzel párhuzamosan a gyűjtemény-feldolgozással is sikerült előrehaladni a Dohnányi Ernő-gyűjteményben (Egyéb dokumentumok), a Kadosa Pál-hagyatékban (írások, dokumentumok, kisnyomtatványok, sajtóanyagok listázása), a Lendvay Kamilló-hagyatékban (kottás kéziratok rendezése), a Czövek Lajos-gyűjteményben (kisnyomtatványok), a Durkó Zsolt-hagyatékban (levelezés rendezése, leírása), a Hernádi Lajos-hagyatékban (levelek leírása, jelzetelése), a Breuer János-hagyatékban (zenekritikák leírása, jelzetelése), a Filharmóniai Társaság gyűjteményének részletes leírása.

Jelentősen halad előre a digitalizálás a Hernádi Lajos-gyűjteményben (levelezés, egyéb írásos dokumentumok), a Dohnányi-dokumentumok terén, Togobickij Viktor és Prunyi Ilona gyűjteményében. Folytatódott a digitális gyűjtemény rendezése és revíziója is (Dobos Kálmán, Ferenczy György, Körmendi Klára, Lajtha László, Prunyi Ilona), újra-digitalizálták Lajtha László levelezését és fotóit, és digitalizálták Sári József hangfelvételeit. Bővült a Budapesti Hangversenyek Adatbázisa, valamint folytatódott a folyóiratok digitalizálása és OCR-ezése is a Magyar Zenei Folyóiratok Digitális Gyűjteménye számára. Jelentős mértékben bővült a Magyar Zenetudomány Bibliográfiája adatbázis is. A Gyűjteményi Adatbázis Pászti Miklós és

Kadosa Pál hagyatékának kéziratos és nyomtatott kottáival bővült. Publikáció előtt áll a Magyar Operaénekesek Adatbázisa.

Népzene- és néptánc kutatás, valamint –archiválás

A több részleget magában foglaló osztály alapvető, permanensen végzett feladata egyfelől a magyar népzene és néptánc szájhagyományos és írott emlékeinek feltárása (lehetőség szerint helyszíni gyűjtése) és archiválása, másfelől az ily módon rendelkezésre álló monumentális anyag különböző szempontú tudományos kutatása. Ennek természetéből fakad s ezért magától értetődik, hogy egyes kutatási irányok és témák hosszú időszakokon ívelnek át, s a születő eredményeket nem éves, de inkább évtizedes távlatból érdemes számba venni. Az anyag ugyanakkor igényli a korszerű archiválási-feldolgozási technikák alkalmazását, adatbázis-építést, akár a források, akár a kutatási eredmények digitális megjelenítéséhez. Ezt demonstrálja az a tendencia, amely néhány éve az osztály egyik módszertani irányaként jelenik meg, és a zenefolklór-jelenségek adatbázis eszközökkel való leírásában, a népzenei rendezések adatbázis szemléletű vizsgálatában, valamint az archiválástól a publikálásig tartó folyamattervezésben nyilvánul meg.

A néptánckutatók rendszeresen részt vesznek a nemzetközi etnomuzikológiai és etnokoreológiai kutatásba is bekapcsolható gyakorlati és elméleti projektekből, ami naprakész tájékozottságukat biztosítja, és lehetővé teszi, hogy a tágabb tudományos élet eredményeit közvetlenül hasznosítsák a táncantropológiai és táncfolklorisztikai tárgyú oktatásban.

NKFIH-támogatással valósult meg 1. Borsai Ilona és Déri Balázs egyiptomi és közel-keleti kopt orthodox és katolikus, örmény orthodox és katolikus, etióp, szír orthodox és katolikus, káldeus, maronita; bizánci/melkita orthodox és katolikus, arab, görög, zsidó, muszlim gyűjtéseinek feltárása, adatbázisba rendezése. Létrejött a kétnyelvű Archivum Musicae Rituum Orientalium Budapestiense, AMUROB web-oldal. 2. A néptáncarchívum filmtárának 50 órányi, degradálódási veszélynek kitett filmjeinek digitalizálása, továbbá a Mezőség és Moldva tánc kultúrájának kutatása.

Mobilitási pályázat biztosította munkák folytatását Bartók román népzenei gyűjtései kritikai és multimédiás kiadása céljából (együttműködésben a Román Akadémia folklórintézetével) és Vujicsics Tihámér: *A magyarországi délszlávok zenei hagyománya* című könyv második, bővített, háromnyelvű kritikai kiadásának érdekében (a Szerb Tudományos Akadémia munkatársaival).

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum és az MTA által kötött szerződés értelmében megvalósult a magyar kutatók 1965-ös etiópai gyűjtőútjának eredményeképpen a ZTI-ben archivált anyag digitalizálása. A projektet (a gyűjtések háttérének feltárásával, a gyűjtött adatok kereshető adatbázisba foglalásával) a Polyphony Project (<https://www.polyphonyproject.com/hu>) – a kihalófélben levő hagyományos kultúrák emlékeinek dokumentálására létrejött alap – támogatásának segítségével az Ethiofolk web-lapon (<https://www.ethiofolk.com/hu>) sikerült teljes egészében publikálni, széles körű interdiszciplináris, intézményközi és nemzetközi együttműködés eredményeképpen.

Az osztályon intenzív adatgyűjtő, forrásfeltáró és -elemző munka folyt egyes témák monografikus feldolgozása céljából. Ezek a következők: Járdányi Pál népdalrendszerezési koncepciója kéziratos forrásanyag alapján; a magyar népzene kutatás helyzete az 1940-es években; népies zene és néptánc 19. századi színpadi megjelenései; a Maros-Küküllő-vidék férfitáncai.

Alapos tudományos munka (és esetenként nagy mennyiségű idegen nyelvű fordítás) előzi meg korábbi gyűjtemények és az elődök tudományos életművének közreadását; az osztály keretén belül nagy hangsúlyt kap a Kodályra és Járdányira vonatkozó kutatás. Előkészítik Szenik Ilona népzenei gyűjteményének háromnyelvű kiadását (könyv- és CD-ROM), Járdányi Pál *A kidei magyarság* [...] című könyvének bővített újrakiadását, sajtó alá rendezik a Borsai–Kapronyi-féle Summásdalok 700 dallamból álló kéziratát, Borsai Ilona írásainak, valamint Martin György válogatott írásainak angol nyelvű gyűjteményes kötetét. Utóbbihoz a kézirat (és film-) hagyaték gondozása is hozzátartozik. Típusleírások készítésével folytatódott Dobszay–Szendrei *Magyar népdaltípusok katalógusa* 2. kötetének kiadási munkálatai. Szintén előkészületben vannak régebben publikált művek angol nyelvű kiadásai, úgy mint a Kodály népdalfeldolgozásainak forrásait, a Kodály népzene kutató műhelyét, a magyar népzene történetét, valamint a kinetográfiát ismertető, bemutató, összefoglaló kötetek.

Az archívumi digitalizálás a fent elmondottakon kívül a néptánc filmtárból 50, 25 óra film digitalizálására terjedt ki az elmúlt időszakban. Teljesült a Csoóri Sándor Alap által támogatott projektje, A magyar népzenei és néptánchagyomány hangzó és mozgóképi dokumentumainak internetes közreadása, vagyis megjelent az Arcanum Hungaricana adatbázisában a ZTI Hangarchívum adatbázis, amelyben elérhető a Kodály-rend közel 30.000 adata a rend eredeti lejegyzéseivel kiegészítve, valamint a ZTI Népzenei Archívumának legértékesebb, korai gyűjtési egységei (Kiss Lajos, Borsai Ilona, Olsvai Imre, Kerényi György, Sárosi Bálint, Halmos István gyűjtései) 50.000 adatsorral és több mint 2.000 órnyi hangfelvétellel. Ugyane projekt keretében bővült film-klipekkal a Néptánc Tudástár (ma már 2089 hagyományos tánc érhető el korlátozás nélkül), korszerűsödött a keretrendszer, a keresőmotor, valamint minimum 400 különböző jellegű angol címszóval (táncnevek, életrajzok, kulcsszavak) bővült a tudástár „Lexikon” adatbázisa.

Zenei muzeológia

A Zenetörténeti Múzeumban 2019-ben folytatódott a Reményi-hagyaték dokumentumanyagának feldolgozása; ez a kutató- és feldolgozó munka szorosan kapcsolódott az előző évben megnyílt, A magyar hegedűkészítés / A Reményi család öröksége című kiállításához, illetve a Reményi család hagyatékának átvételéhez.

Megrendezték a Magyar zene és képzőművészet című kiállítást, amelyen a Zenetörténeti Múzeum mintegy másfél ezer tárgyat számláló képzőművészeti gyűjteményéből 114 alkotás került bemutatásra. A rövidebb lélegzetű kiállítási kalauz mellett sajtó alá rendezték a múzeum valamennyi gyűjteményét (hangszerek, érmék, képzőművészeti alkotások) bemutató jubileumi kötetet. Ennek megírásához szükséges volt a gyűjteményrészek alapos kutatása. Megtörténtek az előkészületek az utolsó negyedévben megtartandó tudományos konferenciához, amellyel a múzeum méltón ünnepelheti fennállásának 50. évfordulóját.

A 485 egységből álló hangszergyűjtemény teljes állományának magyar–angol nyelvű adatbevitel után a képzőművészeti gyűjtemény adatbázisának bővítése volt soron. A múzeum gyűjteménye idén is több tárggyal – köztük Beregszászy-zongorákkal – gyarapodott.

A zene és képzőművészet kapcsolata témakörén belül kitüntetett figyelmet kap a Nemzeti Zenede műpártolása a reformkor utolsó éveiben, amelyről PhD-disszertáció van előkészületben.

A munkatársak folytatták hangszertörténeti kutatásaikat (citera, cimbalom, hárfalant), valamint a sajtókutatást a 19–20. század fordulójának magyar zeneéletére vonatkozóan

(hangversenyrendezés, -kritika, recepció). Eredményesen folyt az Aggházy- és a Hubay életmű kutatása, valamint dokumentumközreadás, illetve monografikus feldolgozás céljával néhány kiemelkedő 20. századi magyar alkotó (pl. Farkas Ferenc) munkásságának tanulmányozása.

Konferencia

A ZTI Zenetörténeti Múzeuma jubileumi konferenciát szervez a Múzeum fennállásának 50. évfordulója alkalmából ez év november végére. A 20–21. századi magyar zenetörténeti kutatócsoport a szóban forgó időszakban két konferenciát rendezett számos magyar előadóval. A magyar populáris zene története(i), illetve A 20. századi zenetörténeti források hitelessége címmel. A Bartók-archívum felelt az idén is két tudományos ülésnek megrendezéséért. Az egyik a Szombathelyi Nemzetközi Bartók Szeminárium és Fesztivál karmester-kurzusához kapcsolódott, és Szombathelyen zajlott. A másik a budapesti Bartók-világverseny kísérő rendezvénye, a Bartók and the Piano címet viselő nemzetközi zenetudományi szimpózium volt, külföldi szaktekintélyek és a részvételre pályázó fiatal kutatók – hazaiak és külföldiek egyaránt – részvételével. Ezen nemzetközi közönség előtt mutatták be a Bartók-összkiadás frissen megjelent „Zongoraművek” kötetét. Az intézet szokásos módon idén is társrendezője volt a Zenetudományi és Zenekritikai Társaság évi rendezésű konferenciájának.

Az MTA Zenetudományi Bizottsága és a Zenetudományi Intézet közös szervezésében tartották meg a 70 éves Ferenczi Ilona tiszteletére rendezett konferenciát 2019. június 13-án.

A Néptánckutató Osztály és Archívum munkatársai részt vettek két, nem az intézet által rendezett konferencia előkészítésében (Tánckutató Doktoranduszok III. Országos Konferenciája – Magyar Táncművészeti Egyetem / Magyar Etnokoreológiai Társaság; 3rd Meeting of Substudy Group of Movement Analysis – ICTM, Study Group on Ethnochoreology).

b) Tudomány és társadalom

A Zenetörténeti Múzeum 2009-ben megújult kiállítóterében rendezett zenetörténeti kiállítások jelentős közművelődési szerepükön túl az intézet aktuális tudományos eredményeinek publikációs fórumaként is szolgálnak. Az év folyamán két kiállítás nyílt meg, egyik a Magyar Zenetörténeti Osztály, másik a múzeum munkatársainak rendezésében. Mindkettő fontos évfordulókra hívja fel a figyelmet: 175 éves a Hymnusz megzenésítése, és fennállásának 50. évfordulóját ünnepi a Zenetörténeti Múzeum. (Leírásukat lásd a kutatási eredmények között).

A Zenetörténeti Múzeum a beszámolási időszakban összesen 3249 látogatót fogadott; a 51 szervezett tárlatvezetés résztvevőinek többsége rövid hangversenyt is hallhatott (33 hangversenyre került sor). Kiemelt rendezvény volt június 23-án a Múzeumok Éjszakája, amelyen a 17 órától 24 óráig tartó programok összesen 769 látogatót vonzottak. Idén is megrendezésre kerül a Múzeumok Őszi Fesztiválja (szeptember–október).

A Magyar Zenetörténeti Osztály kezdeményezésére és számos tagjának aktív részvételével Hymnusz-emléknapot szervezett, amelyen az „Erkel-műhely” kiállítás megnyitója mellett kétfordulós országos vetélkedőt tartottak Játékos Magyar Zenetörténet címmel. A felkészülést megkönnyítendő online segédanyagot állítottak össze, amely a honlapon elérhető, és iskolai tanítási segédanyagként használható. A kiállításához kapcsolódva Játssz újra! címmel tartanak vezetéseket és foglalkozásokat diákcsoportok számára.

Az intézet 2016-ban küllemében és tartalmában jelentősen megújult honlapján adatbázisok, publikációk és számos, a szakmai, illetve a szélesebb közönséget érdeklő információ található. Jelentős érdeklődői kört vonzanak a honlapon közzétett dokumentumok (különösképpen a népzenei és néptánc-felvételek): a 2019. év első 8 hónapjában az egyedi látogatószám 98.000 volt, és az intézet főoldalán összesen 754000 kattintást kezdeményeztek, és 1400 Mb adatot töltöttek le.

Az intézet munkatársai, mint a Hymnusz-évfordulóhoz kapcsolódó programokból is látható, folyamatos közönségszolgálati teendőket láttak el zenetörténeti témákban, de a népzene és néptánc területén is. Több könyvbemutatón ismertették az intézet munkatársainak közreműködésével készült kiadványokat. Az intézeti publikációk közül különösen a kottás kiadványok (Musicalia Danubiana-sorozat) a zenetudományi szakmán kívül a gyakorló muzsikusközösség között is folyamatosan hatnak. Az intézet kiadványai megjelentek a szeptember elején rendezett Budavári Könyvünnepen.

Az intézet munkatársai a zene- és táncstudomány szűkebb körén túl a zeneélet számos területén tevékenykednek. A zenetörténet kutatói zenei és kulturális folyóiratokban kritikusként elemzik a kortárs magyar zeneszerzést, zenei előadóművészetet, operajátszást, illetve CD- és hangverseny-ismertetések formájában az ismeretterjesztés szolgálatába állítják tudásukat. A népzene- és néptánc-kutató munkatársak többsége tanácsadóként, zsűritagként folyamatosan részt vállal a népzenei és néptánc mozgalom irányításában.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019. január 1. és augusztus 31. között

Felsőoktatás

Az előző évekhez hasonlóan az intézet szorosan együttműködött a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskolájával a doktori, Zenetudományi Tanszékével a zenetudományi, és Népzene Tanszékével a népzene-tanári képzésben, az oktatás fontos gyakorló-kutató bázisát alkotva. Több kutató is tagja a zenetudományi PhD doktori tanácsnak, amelynek a vezetését is az intézet egyik munkatársa látja el. Többben tevékenykednek előadóként, témavezetőként és bírálóként. Az intézet munkatársa irányítja a Népzene Tanszék munkáját, egy másik munkatárs vezeti az egyetem DLA-programjának népzenei alprogramját és az oktatásban is többben közreműködnek.

A munkatársak valamennyi kutatási témában rendszeresen fogadnak magyar és külföldi doktoranduszokat és kutatókat alkalmi konzultációra. A néptánc- és táncíráskutatás területén tevékenykedő munkatársak a felsőfokú néptánc-oktatás több intézményében tanítanak, illetve időszaki tanfolyamokat tartanak. 2019 folyamán az intézet munkatársai kinevezett oktatóként vagy óraadóként a következő felsőoktatási intézményekben tevékenykedtek: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, ELTE BTK (Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Vallástudományi Központ, Zenei Tanszék, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Filozófiai Doktori Iskola), Károli Gáspár Református Egyetem, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Zenetudományi Tanszék, Népzenei Tanszék, Ének Tanszék, Egyházzene Tanszék, Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet), Szegedi Tudományegyetem (Néprajzi és Kultúrantropológiai Tanszék), Magyar Táncművészeti Egyetem. A néptánc kutatói részt vesznek a Choreomundus programban, amelyben külföldi hallgatókat ismertetnek meg a magyar kutatás módszereivel.